

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Альона Бурка

**СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК
НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ
ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ**

Монографія

Чернівці

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
2021

УДК 349.3:364-6
Б 914

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 5 від 26 квітня 2021 року)

Рецензенти:

Вавженчук С.Я., доктор юридичних наук, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Вишновецька С.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Національного авіаційного університету;

Сіроха Д.І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Бурка А.В.

Б 914 Соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання : монографія / Альона Бурка. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 254 с.

ISBN 978-966-423-616-1

У монографії здійснено комплексне правове дослідження видів соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Визначено основні етапи розвитку законодавства у досліджуваній сфері за період незалежності України, здійснено ґрунтовний аналіз базових для сфери соціального забезпечення термінів. Проведено порівняльно-правовий аналіз законодавства п'ятнадцяти країн Європейського Союзу. На основі аналізу судової практики, положень національного законодавства та зарубіжного досвіду сформульовано та обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення норм чинного законодавства та запропоновано конкретні їх редакції.

Для студентів, науковців, викладачів, докторантів, аспірантів та юристів-практиків.

УДК 349.3:364-6

ISBN 978-966-423-616-1

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2021

© Бурка А.В., 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ	10
1.1 Методологічні засади досліджень соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання	10
1.2 Становлення та розвиток правового регулювання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання у незалежній Україні	30
1.3 Міжнародно-правове регулювання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання	53
РОЗДІЛ 2 ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ.....	72
2.1 Соціальне забезпечення постраждалих осіб в країнах Центральної та Західної Європи	75
2.2 Соціальне забезпечення постраждалих осіб в країнах Північної та Південної Європи	97
РОЗДІЛ 3 ВИДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТ- РАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБ- НИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ, В УКРАЇНІ.....	110
3.1 Страхові виплати та пенсійне забезпечення	115
3.2 Страхові витрати на медичну, соціальну допомогу та соціальні послуги	168

ВИСНОВКИ.....	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	215
ДОДАТКИ.....	250

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

КМУ – Кабінет Міністрів України

ВР України – Верховна Рада України

МСЕК – Медико-соціальна експертна комісія

ЛКК – Лікарсько-консультативна комісія

МОП – Міжнародна організація праці

ЄС – Європейський Союз

ЦК України – Цивільний кодекс України

КЗпП України – Кодекс законів про працю України

ЄСВ – Єдиний соціальний внесок

ВПО – Внутрішньо переміщені особи

АТО – Антитерористична операція

ООС – Операція Об'єднаних сил

ВСТУП

Виробничий травматизм та професійні захворювання – явища, які неможливо повністю викоренити із сфери виробництва та які характерні не лише для України, а й для усіх держав без винятку, незалежно від рівня їх економічного розвитку, соціально-трудової політики чи політичного режиму. У трудовій діяльності людини часто мають місце нещасні випадки на виробництві, професійні захворювання чи існує ризик їх настання, що, власне, і зумовило запровадження загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Акцентуючи увагу на проблемі превенції нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, їх обліку, розслідування, побудові злагодженої системи страхування в цілому, ми несправедливо забуваємо, що існує необхідність дослідження недоліків існуючої системи соціального забезпечення постраждалих осіб, а саме: дослідженні наявних теоретико-правових та практичних проблем кожного із передбачених видів соціального забезпечення, співставлення розміру страхових виплат, допомог із потребами застрахованих осіб, проведення порівняльного аналізу українського законодавства із законодавством провідних європейських країн. За даними Фонду соціального страхування України лише протягом останніх шести років в Україні було зафіксовано 30 168 тисяч нещасних випадків на виробництві та 11 827 тисяч професійних захворювань, а станом на 01 січня 2021 року робочими органами виконавчої дирекції Фонду здійснювалися щомісячні страхові виплати 201,1 тисячам потерпілих (членів їх сімей) (Див. Додаток № 1).

Спільною ознакою усіх потерпілих застрахованих осіб є те, що вони належать до зайнятої частини населення, а тому першочерговою метою їх соціального забезпечення має бути відновлення втраченої працездатності, оскільки зменшення кількості працездатного населення завжди негативно відображається на рівні економіки країни. В свою чергу, існує і

зворотній зв'язок: рівень соціального забезпечення осіб у будь-якій країні безпосередньо залежить від рівня економічного розвитку, а тому усі позитивні чи негативні зміни у сфері економіки так чи інакше впливають на соціальне забезпечення її громадян.

Сьогодні соціальне забезпечення постраждалих осіб потрібно оцінювати не лише за критерієм його відповідності прожитковому мінімуму, встановленого законом, а з позицій його достатності, здатності задовольнити найважливіші потреби особи; враховувати чіткість, логічність, зрозумілість викладу змісту правових норм, наявність злагодженого та продуманого механізму їх реалізації, реальної спрямованості на швидке, максимальне відновлення втраченої працездатності. Адже наявність правових шаблонів, що лише абстрактно захищають порушені права, інтереси в сучасному суспільстві, є недопустимим правовим явищем.

Підручникам для написання монографії стали наукові праці з загальної теорії права, методології та філософії права В.Г. Андрійчука, Н.В. Аніщук, В.С. Бігуна, С.В. Вишновецької, О.Г. Данільяна, В.І. Зацерковного, С.В. Каламбет, М.І. Козюбри, М.В. Костицького, В.П. Кохановського, Л.А. Корунчак, Ю.Д. Кунева, Г.Ю. Лук'янової, С.І. Максимова, Н.М. Пархоменко, П.М. Рабіновича, В.М. Розина, Л.А. Харитонова, М.В. Цвіка, Ю.С. Шемшученка.

Питання соціального забезпечення осіб в цілому, в тому числі і окремі аспекти соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, знайшли своє відображення у наукових працях І.С. Андрієнка, У.П. Бек, М.І. Боднарука, О.С. Боевої, М.Д. Бойка, Н.Б. Болотіної, О.О. Гаврилової, В.О. Гончарова, А.А. Казанчана, Ю.В. Кириченка, Н.П. Коробенко, О.О. Кравченко, Є.В. Краснова, А.О. Медведь, О.Я. Орловського, П.Д. Пилипенка, С.М. Прилипка, А. Г. Реут, І. В. Рудкевича, С.М. Синчук, І.М. Сироти, О.В. Соловійова, Б.І. Сташківа, В.Л. Стрепка, В.С. Тарасенка, І.Б. Факас, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, С.А. Шимків, М.М. Шумила, Л.М. Шумної, В.І. Щербини, Б. І. Ярошенка.

Вище зазначені наукові праці мають важливе значення для формування та розвитку теоретико-практичної площини права соціального забезпечення в цілому та соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, зокрема. Проте при дослідженні

інституту загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності, основна увага приділялася визначенню його загальних тенденцій становлення та розвитку; проблемам розслідування нещасних випадків чи професійних захворювань; питанням організації порядку страхування; загальній характеристиці видів соціального забезпечення. Але детального, комплексного правового дослідження особливостей кожного із видів соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, визначення прогалин та недоліків у їх правовому регулюванні не здійснювалося, незважаючи на те, що соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, є важливим елементом системи соціального забезпечення України.

Все вище викладене обумовлює актуальність теми монографічного дослідження, наукову та практичну доцільність нового підходу до переосмислення місця, суті, значення, специфіки правового регулювання та реалізації потерпілими застрахованими особами свого права на належне та достатнє соціальне забезпечення.

Метою монографічного дослідження стала розробка та обґрунтування теоретико-концептуальних положень у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що охоплює вирішення проблем щодо поняття, особливостей, розмірів соціального забезпечення потерпілих застрахованих осіб, характеристики його основних видів, вироблення та внесення пропозицій стосовно удосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Методологічну основу дослідження становлять сукупність загальнонаукових та спеціально наукових методів наукового пізнання, наукових підходів, способів та принципів наукового дослідження. Основними методологічними підходами, що використовуються під час монографічного дослідження, є такі: історичний, антропологічний, соціологічний, системний, аксіологічний, а базовими методами – діалектичний, метод аналізу і синтезу, формально-логічний, герменевтичний, порівняльно-правовий.

Монографія є першим комплексним науковим дослідженням видів соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, теоретичних та практичних аспектів реалізації потерпілими застрахованими особами свого права на соціальне забезпечення, гарантованого державою.

За результатами аналізу вітчизняних нормативно-правових актів, судової практики та зарубіжного досвіду запропоновано зміни до чинного законодавства, що спрямовані на удосконалення системи соціального забезпечення осіб, які постраждали від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. У монографії запропоновано ряд висновків, рекомендацій, які зроблені вперше, або таких, що доповнюють, розкривають наукові проблеми з іншої теоретико-правової позиції.

Висловлюю щиру подяку за всебічну підтримку, цінні та важливі поради своєму науковому керівникові, доктору юридичних наук, професору, члену-кореспонденту Національної Академії правових наук України, заслуженому діячу науки і техніки України Хуторян Наталії Миколаївні.

Окрему подяку висловлюю доктору юридичних наук, професору кафедри приватного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Боднаруку Миколі Івановичу та завідувачу кафедри приватного права, доктору юридичних наук, професору кафедри приватного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Гетьманцевій Ніні Дмитрівні.

Дякую моїм рідним, друзям та колегам.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

1.1 Методологічні засади досліджень соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нешасного випадку на виробництві та професійного захворювання

Будь-які зміни у суспільстві та державі так чи інакше позначаються на правовій системі загалом та на окремих галузях права зокрема, вони визначають нові цінності, стандарти, пріоритетні напрямки розвитку, руйнують старі «шаблони права». Формування нових правових ідей, наповнення норм права новим змістом вимагає ще й трансформації людського світогляду. Як вдало зазначає Л. А. Корунчак, сьогодні постала гостра проблема адаптації до глобальних перетворень, формування нового світогляду, що відповідає сучасності та здатний розширити можливості людини щодо розуміння різних правових явищ і процесів навколо¹.

Під новим кутом зору варто розглядати і правове регулювання відносин, що виникають у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання. Норми права потрібно формулювати, виходячи із інтересів застрахованих осіб, а рівень соціального забезпечення повинен

¹ Корунчак Л. А. Проблема використання синергетичного підходу при дослідженні правових явищ // Часопис Київ. ун-ту права. 2011. № 3. С. 58.

бути максимально наближений до потреб постраждалих осіб.

Вагоме значення у переосмисленні правової реальності, висвітлення нових ідей, концепцій належить правовим дослідженням. Останні, за переконанням М. В. Цвіка, необхідно проводити під кутом загальновизнаних взірців демократії, функціонування соціальної і правової державності, механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини¹.

Для того, щоб правове дослідження, будь-яке дослідження загалом, було продуктивним, мало системний, логічний характер і практичну цінність одержаних результатів, необхідно використовувати методологію науки. Жодна галузь науки не може існувати чи розвиватися без методологічної бази. Методологічна забезпеченість науки, точність методів наукових досліджень допомагає дослідникам відшукувати нові шляхи пізнання процесів і явищ², досягнути поставленої мети³.

Кожен із науковців, що займалися питанням методології, в тому числі і методології юридичної науки, звертали увагу на полярність наукових поглядів та позицій щодо змісту поняття «методологія». Неоднозначність поглядів створює необхідність зазначити основні підходи до визначення поняття «методологія».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови методологія визначається як: 1) вчення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософська, теоретична основа; 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки

¹ Правова система України: історія, стан та перспективи: Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / [М. В. Цвік та ін.]; за заг. ред. акад.-секр. від-ня теорії та історії держави і права, акад. АПрН України М. В. Цвіка, акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2008. Т.1. С.7.

² Лукьянова Г. Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 4. С. 34-35.

³ Дубов Г. О. Методологія права: поняття, предмет та місце в системі наукового знання (за працею Р. Лукича «Методологія права») // Держава і право. Вип. 50. С. 54.

об'єкта її пізнання¹. Подібне визначення можна зустріти і в Словнику іншомовних слів, де методологія – це вчення про методи пізнання й перетворення світу, сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання².

Методологію як вчення визначають також М. В. Костицький³, С. В. Каламбет⁴. С. В. Вишновецька визначає методологію як систему взаємопов'язаних методів, прийомів, способів, засобів, методологічних підходів, принципів і методик пізнання⁵. В.П. Кохановський зазначав, що методологія частково збігається з теорією пізнання і одночасно є ширшою за гносеологію, оскільки її цікавлять не тільки методи пізнання, але й методи інших форм людської діяльності⁶.

В. Розін наголошує на тому, що методологія – це культура мислення, що включає не лише техніки розпредмечення, а й багато чого іншого, наприклад, техніки опредмечення, проблематизацію й критику, дослідження мислення, вирощування на собі нових, ефективніших способів мислення⁷.

Методологія також розглядається як система методів пізнання, в тому числі й конкретних. З цієї позиції вона уявляється як арсенал методів діяльності. Недоліком такого підходу є те, що методологія звужується до розуміння тільки методів пізнання. При цьому виключається методологічна роль

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2005. С. 664.

² Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1974. С. 430.

³ Костицький М. В. Деякі питання юридичної методології // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 5-6.

⁴ Каламбет С. В. Методолія наукових досліджень: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2015. С. 12.

⁵ Вишновецька С. В. Методологія науки трудового права: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2014. С. 16.

⁶ Кохановський В. П. Філософія і методологія науки: учебник для высших учебных заведений. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. С. 171.

⁷ Розин В. Методология: становление и современное состояние: учебное пособие. Москва, 2005. С. 56.

принципів, теорій і парадигм¹.

Г. Ю. Лук'янова у запропонованому визначенні поняття «методології» вказує на основне завдання будь-якої методології – чітко визначити такі методи дослідження соціальних явищ, які, по-перше, відповідають самому об'єкту дослідження, тобто адекватні природі самого досліджуваного явища, а, по-друге, дають теоретичне уявлення про систему методів дослідження конкретного явища, що треба сприймати як теорію, звернену до практики дослідження. Методологія – це, перш за все, теоретичне уявлення про саме явище й про можливості його вивчення з метою практичного вдосконалення, без чого ніяке практичне вдосконалення соціальної практики не має сенсу, а реформування буде щонайменше неефективним, якщо не шкідливим².

Проаналізувавши основні підходи до визначення змісту методології, ми лише підтвердили думку щодо багатоманітності наукових поглядів з приводу її розуміння, які, на переконання В. І Зацерковного, можна звести до трьох основних: 1) методологія як теорія методів дослідження, створення концепцій; 2) методологія як система знань про теорію науки; 3) методологія як система методів дослідження³.

Юридична методологія як різновид методології – це система підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ⁴. Аналогічне визначення пропонує і П.М. Рабінович⁵ та М.І. Козюбра, проте останній розуміє

¹ Бакуменко В. Д. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку. Вісник УАДУ. 2003. № 2. С. 15.

² Лук'янова Г. Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 4. С. 34-35.

³ Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 71.

⁴ Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. С. 618.

⁵ Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. С. 618.

методологію юридичної науки не лише як систему підходів та методів наукового дослідження, а й як вчення (теорію) про їх використання при дослідженні державно-правових явищ¹. Таку ж позицію займає і І. М. Жаровська².

Загалом методологію юридичної науки визначають як систему методів і прийомів пізнання правової реальності (дійсності). Відзначаючи її багаторівневість, деякі автори виділяють у її структурі три основні рівні: філософсько-світоглядний, загальнонауковий, спеціально-науковий (В.М. Шейко³, Ф.О Чмиленко⁴). В.Г. Андрійчук замість спеціально-наукового рівня, пропонує методологію наукового дослідження⁵.

Дещо розширений підхід до рівнів методології можна зустріти у працях Р. М. Шевчука, який виокремлює наступні рівні методології: філософську методологію, загальнонаукову методологію, міжгалузеву (методології декількох галузей науки), галузеву наукову методологію (методологія конкретної галузі науки)⁶.

М. В. Костицький, навпаки, наголошує на тому, що коли йдеться про методологію в юридичній науці, то необхідно відмовитися від ієрархій методологій, що визначається як філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова. Методології

¹ Козюбра Н. И. Понятие и структура методологии юридической науки. Методологические проблемы юридической науки: сб. науч. тр. / отв. ред. Н. И. Козюбра. Київ: Наукова думка, 1990. С.8.

² Жаровська І. М. Щодо проблем методології теорії держави і права // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: зб. наук. праць. 2015. № 827. С. 138-139.

³ Шейко В. М., Кушнарєнко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2006. С. 57.

⁴ Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Донецький: РВВ ДНУ, 2014. С. 5-19.

⁵ Андрійчук В. Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень // Економіка АПК. 2016. № 7. С. 88.

⁶ Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності // Філософські та методологічні проблеми права. 2016. № 1. С. 33-35.

слід «розташувати» за горизонталлю, й використовувати їх може вчений за власним вибором. Методологія як учення необхідна насамперед ученому для розвитку наукового світогляду, який не обов'язково має бути «правовірним» діалектиком, юснатуралістом, позитивістом, синергетиком¹. Така позиція науковця, на наш погляд, є найбільш правильною, адже поділ на рівні методології, насамперед важливий для осмислення всього різноманіття методів та їх систематизації, але під час здійснення конкретного дослідження не так і важливо, який рівень методології було використано та в якій послідовності, насамперед звертається увага на те, чи вдало було обрано ту чи іншу методологію та чи допомогло це авторові у виконанні поставлених завдань дослідження, досягненні визначеної мети.

Як правильно зауважує В.Г. Андрійчук, якість методології, яка неодмінно відбивається на якості результатів дослідження, безпосередньо залежить від багатоманітності та глибини й уміння застосування методологічного інструментарію, а також від його удосконалення і конструювання дослідником. Теоретичні розробки тоді набувають завершеності, коли вони перевіряються практикою, бо саме на практиці вони підтверджуються або спростовуються, або набувають додаткового імпульсу для удосконалення. З іншого боку, практика як особлива сфера людської діяльності не може набути подальшого розвитку без передової теорії².

Загалом же юридична методологія, як правильно зазначає І. С. Канзафарова, не має яких-небудь принципових відмінностей від загальної наукової методології, але, будучи її різновидом, має специфіку, яка визначається особливостями предмету юридичної науки³.

¹ Костицький М. В. Деякі питання юридичної методології // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 5-6.

² Андрійчук В. Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень // Економіка АПК. 2016. № 7. С. 89.

³ Теория права и государства: учебник. Харків: ООО «Одиссей». 2006. С. 27

Дослідження з юридичних наук, за твердженням М. І. Клеандрова, має базуватись на трьох засадах (складових): 1) законодавчо-нормативна (підібрати, систематизувати, вивчити і проаналізувати всі нормативно-правові акти за досліджуваною темою); 2) практична (передбачає вивчення досвіду застосування норм права в правовідносинах на практиці); 3) теоретична (вивчити і проаналізувати відповідні наукові джерела)¹.

Важливо враховувати і те, що при проведенні наукових досліджень необхідно спиратись на сучасну методологію², оскільки методологія юридичної науки повинна системно відповісти на виклики сьогодення, використовуючи філософські та наукові досягнення попереднього тисячоліття³. Аналогічної позиції дотримується і Ю.Д. Кунев, який наголошує на тому, що вибір методології – це основоположне питання для адекватного та повного визначення об'єкта правознавства⁴.

Ю. Оборотов звертає увагу на те, що методологічне наповнення сучасних досліджень правової системи необхідно вести в напрямку визначення руху правової системи України за лінією модернізації (прогресивних змін) на основі врахування сформованих традицій правового життя України, правового менталітету українського народу та його правових інститутів⁵.

З'ясувавши зміст понять «методологія», «методологія юридичної науки», надамо характеристику основних методологічних підходів та методів, що були використанні під час правового дослідження соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи

¹ Клеандров М. И. Кандидатская диссертация юриста: первые шаги исследователя. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: МЗ-Пресс, 2004. С. 43–47.

² Кунев Ю. Д. Методологія дослідження державно-правових явищ як актуальна проблема // Право України. 2009. № 11. С. 119.

³ Корунчак Л. А. Проблема використання синергетичного підходу при дослідженні правових явищ // Часопис Київ. ун-ту права. 2011. № 3. С. 59.

⁴ Кунев Ю. Д. Об'єкт правознавства: системодіяльний підхід // Право України. 2008. № 3. С. 36.

⁵ Оборотов Ю. Аспекти розгортання методології юриспруденції // Право України. 2014. Вип.1. С. 36.

професійного захворювання.

Перш ніж досліджувати сучасний стан соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, необхідно проаналізувати його генезис та розвиток. Саме історичний підхід дає можливість дослідити розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності, визначити внутрішні та зовнішні зв'язки досліджуваного об'єкта¹.

В. В. Сокурєнко відзначає, що застосування історичного підходу до правових категорій, норм і юридичної практики дозволяє краще зрозуміти зміст останніх, джерела і перспективи розвитку не лише в рамках певного історичного періоду, а й у межах певної держави, з урахуванням національних традицій, політичної і правової культури².

Так застосування історичного підходу під час дослідження соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, надало можливість визначити особливості генезису норм права, що регулюють відносини у досліджуваній сфері соціального забезпечення, а отже, визначити переваги і недоліки раніше чинних та нині діючих нормативно-правових актів.

Дослідження соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, було б неповноцінним без використання соціологічного підходу. Основними є такі положення даної концепції: 1) залежно від зміни суспільних відносин, змінюється і право, тому що воно є віддзеркаленням суспільних відносин; 2) право не породжується державою, але

¹ Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Донецький: РВВ ДНУ, 2014. С. 5-19.

² Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Сокурєнко Валерій Васильович; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Київ, 2016. С.21-22.

закріплюється нею¹; 3) право корениться у самому суспільному житті, а не у його формальному відображенні, і закони лише тоді є правовими, коли адекватно відображають динаміку об'єктивного суспільного розвитку²; 4) право має бути зорієнтоване на узгодження численних соціальних потреб та інтересів³.

Один із провідних науковців М. М. Шумило вважає, що саме соціологічний підхід найкраще підходить для вивчення правовідносин у пенсійному забезпеченні⁴, проте ми дотримуємося думки, що не лише пенсійне забезпечення, а й загалом соціальне забезпечення найкраще досліджувати, взявши за основу саме соціологічний підхід. Використовуючи соціологічний підхід, можна прослідкувати, як із розвитком суспільних відносин змінюється правове регулювання соціального забезпечення осіб, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання; як економічні зміни впливають на рівень соціального забезпечення постраждалих осіб; чи узгоджені між собою «реальні» соціальні потреби та інтереси застрахованих осіб (від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання) із нині закріпленими їх правовими гарантіями.

Комплексний правовий аналіз будь-якого об'єкта наукового дослідження потребує застосування і системного підходу. Сутність останнього полягає у вивченні великих і складних об'єктів (систем), дослідженні їх як єдиного цілого з

¹ Кузь С. В. Теоретико-методологічні засади праворозуміння // Науково-інформаційний вісник. 2016. Вип. 1(13). С. 83.

² Стащенко О. До питання про зміст і напрями соціологічного право розуміння // Філософія права. 2009. №11. С. 8.

³ Смельяненко К. С. Позитивіський та соціологічний підходи до розуміння ефективності правового регулювання // Часопис Академії адвокатури України. 2013. Вип. 2. С. 3.

⁴ Шумило М. М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2016. С. 26.

узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин¹. Про важливість системного підходу при дослідженні правових явищ вказували Н.М. Пархоменко², В. М. Єрмоленко³.

Системний підхід припускає, що право – це структурно-елементне утворення, первинним елементом якого є правові норми, які для забезпечення найбільш ефективного регулювання окремих видів суспільних відносин об'єднуються у відповідні галузі, а також визначає правову нормативність як системне явище соціальної дійсності, яка проявляється через нормативно-правові приписи⁴.

З позицій системного підходу ми розглядали соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, як важливий структурний елемент (підсистему) системи соціального забезпечення. Окрім цього, було здійснено комплексний аналіз усіх складових елементів підсистеми соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, - страхових виплат, допомог, послуг – та зроблено висновки щодо її цілісного і структурованого характеру.

Основи системного підходу також були використані під час дослідження нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, а саме: міжнародних договорів та угод, законів, постанов КМУ, наказів міністерств, постанов

¹ Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Донецький: РВВ ДНУ, 2014. С. 17.

² Пархоменко Н. М. Системність як істотна ознака джерел права // Правова держава. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2007. Вип. 18. С. 60-61.

³ Єрмоленко В. М. Об'єкт у структурі правовідносин // Юридична Україна. 2004. №1. С. 11-13.

⁴ Заморська Л. І. Системний підхід у дослідженнях правової реальності. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. № 7. С. 42.

Фонду соціального страхування України.

У сучасних правових дослідженнях вагомий акцент робиться на антропологічний підхід, який, на думку Л. І. Заморської, є методологічною основою для проведення наукових досліджень і розробки вітчизняної правової доктрини, оскільки завдяки йому формуються уявлення про людину як вихідне начало правової активності¹. За допомогою цього підходу можна з'ясувати глибинні основи взаємодії людини і права, ті засади, на яких будується право як інституція загальнолюдського масштабу, вказують на загальні підстави права у людському бутті².

Оскільки сутність права загалом, як і процеси правотворення та право реалізації, обумовлена природою людини та її потребами³, то при створенні правових норм у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали від трудового каліцтва чи професійного захворювання, насамперед повинні братися до уваги інтереси застрахованої особи, норма права в дійсності повинна стати інструментом для захисту порушених прав, а не «правовим явищем», від якого захищаються чи яке намагаються оминати. Саме з позицій антропологічного підходу проводився аналіз ефективності та належності соціального забезпечення постраждалих осіб.

Поряд із антропологічним завжди стоїть аксіологічний підхід, що, на наш погляд, не можуть існувати окремо один від одного. В. С. Бігун вважає, що основою аксіологічного підходу є «визнання людини найвищою соціальною цінністю та визнання права цінністю, формою відображення і способом втілення

¹ Заморська Л. І. Соціально-антропологічний підхід у методології сучасної юридичної науки // Антропосоціокультурна природа права: матеріали наукової конференції (Чернівці, 25-27 травня 2016 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 17.

² Пивовар В. Я. Поняття та предмет антропології права як науки та навчальної дисципліни // Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. 2011. № 104. С. 22.

³ Гураленко Н. А. Методологічні основи правопізнання: антропологічний підхід. *Visegrad journal on human rights*. 2016. Вип. 2/2. С. 47.

людських цінностей»¹. Про визнання права як соціальної цінності говорять і В. М. Костицький².

Важливість використання аксіологічного підходу у дослідженні правових явищ також зумовлена і близькістю права та моралі. Відтак, право, визначене й наповнене загальнолюдськими орієнтирами, правовими ідеалами, постає як елемент загального блага, як феномен людського співжиття³. Тобто якщо при створенні норм права орієнтиром виступає людина як найвища соціальна цінність із її природними правами та інтересами, то право, яке буде задовольняти людські права та інтереси, в свою чергу, набуде для людини «статусу» соціальної цінності, блага, яке вона зможе використовувати, проживаючи у соціумі.

Використовуючи аксіологічний підхід, ми виходили із того, що право соціального забезпечення в цілому та соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, зокрема, спрямоване на захист інтересів осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах, а саме: втратили працездатність, заробіток, годувальника тощо. Застосування аксіологічного підходу надало можливість здійснити критичний аналіз правових норм на їх відповідність інтересам застрахованих осіб.

Якщо говорити про позитивістський підхід, то значення останнього та застосування у наукових правових дослідженнях дедалі зменшується. Така ситуація, на наш погляд, зумовлена його вузькими межами, що вимагають виняткового аналізу правових норм без врахування розвитку суспільних відносин, якими вони детермінуються, потреб та інтересів людини, для захисту якої, власне, норми і створюються. Як слушно зауважує М.М. Шумило, цей підхід обмежує дослідників рамками чинних

¹ Бігун В. С. Людина в праві: аксіологічний підхід // Філософія права. Національна академія внутрішніх справ України МВС України. 2004. С. 4.

² Філософія права: навчальний посібник / О. О. Бандура [та ін.]; за ред. В. М. Костицького, Б. Ф. Чміля. Київ: Юрінком Інтер, 2000. С.14-15.

³ Кучук А. М. Аксіологічний підхід до дослідження правових явищ // Підприємництво, господарство і право. 2016. № 9. С. 119.

нормативно-правових актів, судової практики тощо¹, оскільки юридичний позитивізм право, по суті, зводить до закону, а його єдиним джерелом визначає волю законодавця². Деякі дослідники взагалі вважають, що у наш час правовий позитивізм веде до зловживань законодавством та правом у всіх його сферах³.

Вважаємо, що в XXI столітті будь-яке правове дослідження не може мати в основі тільки позитивістський підхід, оскільки результати такого дослідження не будуть сприйняті ні науковою спільнотою, ні суспільством загалом. В наш час позитивістський підхід використовується лише частково, при первинному аналізі норм права чи судової практики, далі ж відбувається дослідження (оцінка) з використанням таких підходів: соціологічного, аксіологічного, антропологічного, комунікативного тощо. Таке часткове застосування позитивістського підходу характерне і для нашого наукового дослідження.

Сучасний рівень розвитку гендерних досліджень у світі і в Україні дозволяє говорити про гендерний підхід у соціальних науках, у тому числі і в юридичній, як напрямок, який орієнтований на дослідження процесу формування і ствердження політики рівних, незалежних від статі можливостей самореалізації людини в різних сферах соціальної практики⁴.

Гендерний підхід дає змогу оцінити ефективність законодавства: наскільки повно воно відображає соціальні потреби жінок і чоловіків; відслідкувати інституціональні механізми – економічні, управлінські, організаційні заходи, що

¹ Шумило М. М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2016. С.10.

² Мелешевич А., Яремко Т. Підходи до визначення поняття верховенства права: в пошуках консенсусу? // Українське право. 2006. Вип. 1. С. 224.

³ Філософія права: навчальний посібник / О. О. Бандура [та ін.]; за ред. В. М. Костицького, Б. Ф. Чміля. Київ: Юрінком Інтер, 2000. С. 32.

⁴ Аніщук Н. В. Застосування гендерного підходу в методології юридичної науки // Актуальні проблеми держави і права. 2013. С. 95.

забезпечують виконання законів, і зрештою відстежувати реалізацію основних прав жінок у контексті прав особи¹.

Використання гендерного підходу під час дослідження соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, надало можливість порівняти правовий статус постраждалих жінок та чоловіків та зробити висновки про відсутність диференціації у рівні та видах соціального забезпечення залежно від приналежності до чоловічої чи жіночої статті.

Жоден науковий пошук не може ні розпочатися, ні завершитися без використання методів наукового дослідження². Визначення поняття «метод», як і «методологія», також є дискусійним. Наведемо декілька із таких визначень:

1) метод – сукупність канонів, призначених управляти процесом одержання наукових знань, що ґрунтуються на спостереженні, випробуванні, обґрунтуванні та розробці теорії³;

2) метод – це система правил та прийомів, підходів до визначення явищ і закономірностей природи, суспільства, мислення, це спосіб досягнення певних результатів у науковому пізнанні і практичній діяльності⁴;

3) метод – це спосіб вирішення будь-якого конкретного завдання⁵.

¹ Європейський правовий вимір гендерно чутливої політики: монографія / Оніщенко Н. М., Матвієнко О. В., Береза С. В., Томашевська М.О.; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Центр прав. дослідж. гендер. політики. Київ: Юрид. думка, 2005. С. 23.

² Шумило М. М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2016. С.16.

³ Економічні дослідження (методологія, інструментарій, апробація): навчальний посібник; за ред. А. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011.С. 42.

⁴ Романенко С.С. Методологія і методи наукового дослідження. Київ. ІЕЕСУ. 2003. URL: snul.kdu.edu.ua/courses/NDRS/ek_3.pdf. (дата звернення: 20.02.2019).

⁵ Козюбра М. І. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості // Право України. 2014. № 1. С. 25.

Як бачимо, метод у загальному визначають як сукупність, систему правил, прийомів, способів, підходів, процедур, що використовуються при проведенні наукового дослідження для досягнення поставленої мети, виконання завдань дослідження та їх подальшої практичної реалізації.

Основними методами, що були використанні під час нашого наукового дослідження, є такі: метод діалектики, аналізу та синтезу, формально-логічний метод, герменевтичний, порівняльно-правовий.

Діалектичний метод – це метод пізнання дійсності в її суперечливості, цілісності і розвитку¹. Більш того, як переконливо доводить Н. М. Крестовська, діалектичний метод спрямований на виявлення причин, витоків та наслідків досліджуваних явищ, їхніх внутрішніх суперечностей, зв'язків та відносин з іншими явищами².

Так за допомогою діалектичного методу було досліджено процес розвитку суспільних відносин у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання; залежність рівня соціального забезпечення від рівня економічного розвитку країни, а розміру страхових виплат чи допомог від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб чи заробітку потерпілої особи та відсотка втрати працездатності тощо.

Під час дослідження також було виявлено ряд протиріч як серед юридичної термінології, так і у змісті норм права. Наявність останніх зумовила потребу у розробленні пропозицій щодо їх усунення, а отже, і подальшого розвитку системи соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання.

¹ Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Донецький: РВВ ДНУ, 2014. С. 5-19.

² Крестовська Н. М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження: монографія. Одеса, 2008. С.37-38.

Досить вагоме місце у нашому дослідженні посідає метод аналізу та синтезу. Їхня єдність базується на тому, що один реалізується за допомогою іншого, внаслідок чого стає можливим пізнання конкретних явищ дійсності, їх сторін і ознак¹. На органічному зв'язку зазначених методів наполягає і В.В. Сокурєнко². Використовуючи метод аналізу, ми змогли окремо дослідити кожен із видів соціального забезпечення, на який мають право постраждалі особи, особливості реалізації застрахованими особами свого права на соціальне забезпечення, в тому числі і юридичні факти, що є підставою виникнення правовідносин, які підлягали дослідженню, конкретні прогалини в нормативно-правовому регулюванні. За допомогою методу синтезу нам вдалося сформулювати загальне уявлення про стан, рівень, особливості функціонування правового регулювання та проблеми системи соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання.

Формально-догматичний або юридичний метод, заснований на використанні правил формальної логіки для пізнання права, є традиційним, властивим юридичній науці, оскільки виходить з її природи. Його суть полягає у формулюванні й розкритті юридичних понять, побудові юридичних конструкцій, з'ясуванні дійсного змісту закону³.

У межах формально-логічного методу, наголошує М.М. Шумило, вивчення норм позитивного права відбувається не спонтанно чи безсистемно, а навпаки, право – це той суспільний регулятор, який підкоряється законам логіки, а отже,

¹ Найчук А. Аналіз і синтез як методи пізнання сутності держави // Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць. 2015. Вип. 6. С.23.

² Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Сокурєнко Валерій Васильович; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Київ, 2016. С.21.

³ Пархоменко Н. М. До визначення змісту окремих методів теорії держави і міжнародного права // Науковий вісник дипломатичної Академії України. 2007. Вип. 13. С. 145.

і вивчення останнього повинне вибудовуватися на законах формальної логіки¹.

Опираючись на формально-догматичний метод, ми змогли насамперед досягти послідовності та логічності під час аналізу нормативно-правових актів і, як наслідок, - послідовності та логічності у викладі матеріалу дослідження. Застосування законів формальної логіки сприяло правильному з'ясуванню змісту юридичних понять та норм права, формулюванню пропозицій та доповнень до нині чинного законодавства.

У ході наукового дослідження формально-догматичний метод було доповнено герменевтичним методом. Герменевтичний метод тлумачення норми права є саме тим інструментом, за допомогою якого можна вирішити проблеми інтерпретації юридичних текстів², їх подвійного сенсу³.

Норма права є символом, зміст якого повинен бути встановлений. За буквальним змістом завжди ховається другий, контекстуальний, ситуаційний сенс. Без його адекватного розуміння унеможливується правильне розуміння змісту всієї норми⁴.

У нашому дослідженні герменевтичний метод використовувався під час з'ясування змісту норм права, що мають неоднозначне розуміння, тлумачення юридичних термінів як нормативно визначених, так і тих, що визначені лише на науково-теоретичному рівні, а саме: соціальне забезпечення, соціальні послуги, соціальне обслуговування, соціальна допомога, медична допомога, інструменти, інші пристосування тощо. Достовірне з'ясування змісту норми

¹ Шумило М. М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2016. С.30.

² Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: монографія. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. С. 38.

³ Харитонов Л. А. Герменевтический подход к толкованию правовых норм // Криминалистика. 2011. №1(8). С. 114.

⁴ Косцова І. П. Герменевтичний метод тлумачення норм права: історична та юридична дивергенція // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 827. С. 154.

права має насамперед практичне значення, адже унеможливило різні варіанти її застосування. Окрім цього, виявлення недоліків у формулюванні змісту правових термінів, норм дає можливість запропонувати такі їх варіації, аналоги, що позбавлені двозначності та наповнені логічністю і послідовністю у їх викладенні.

Як стверджує Ю. С. Шемшученко, у праві немає або практично немає місця для експериментів, оскільки за кожним рішенням, спрямованим на створення або реалізацію права, стоять долі та інтереси громадян, економіки держави. Право має бути досконалим і системним. Саме тому, власне, замість експерименту можна використати порівняльно-правові дослідження, які вкажуть важливі варіанти рішень, застерезуть від прийняття застарілих або неефективних рішень¹.

Перший спосіб застосування порівняльно-правового методу передбачає дослідження обумовленості відповідних правових систем зовнішніми, суспільними чинниками. Другий спосіб полягає у встановленні та порівнянні змісту та складу норм, які є елементами порівнюваних правових систем². Так порівняльно-правовий метод часто використовується для з'ясування спільного і відмінного між джерелами права в межах однієї або декількох правових систем шляхом їх порівняння, розрізнення за будь-якою ознакою або властивістю³.

У ході нашого дослідження в основному використовувався другий спосіб застосування порівняльно-правового методу, а саме: 1) було здійснено порівняння особливостей соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного

¹ Шемшученко Ю. С. Місія порівняльного правознавства. Порівняльне правознавство: сучасний стан та перспективи розвитку: зб. наук. праць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 29.

² Подорожна Т.С. Місце і роль порівняльно-правового методу в методології конституційного процесу // Часопис Київського університету права. 2012. Вип. 3. С.110.

³ Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології: монографія / За ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. С. 36.

випадку на виробництві чи професійного захворювання, відповідно до нині чинного законодавства та особливостей соціального забезпечення постраждалих осіб згідно із нормативно-правовими актами, що станом на сьогодні втратили чинність; 2) здійснено порівняння законодавства п'ятнадцяти країн Європи у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання та національного законодавства; 3) проведено порівняння змісту норм чинних законних та підзаконних нормативно-правових актів. Застосування порівняльно-правового методу дозволило розмежувати такі поняття: соціальні послуги та соціальне обслуговування, соціальні послуги та соціальні допомоги, соціальну допомогу та медичну допомогу.

Порівняння основних етапів становлення та розвитку законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання у незалежній Україні, дало можливість визначити основні тенденції у розвитку національного законодавства (автором порівнювалися види соціального забезпечення, на які мали право потерпілі особи, та підстави їх призначення).

До додаткових методів, що використовувалися у нашому дослідженні належать: історико-юридичні методи, індукція, метод узагальнення. Застосування історичного підходу створило необхідність у використанні таких історико-юридичних методів: еволюційного, методу періодизації, методу дослідження правових літературних джерел, методу пізнання джерел. Так застосовуючи арсенал історико-юридичних методів, вдалося здійснити ретроспективний аналіз законодавства, встановити, що соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, формувалося на нормативно-правовій базі Радянського Союзу.

Використовуючи метод періодизації, вдалося виокремити основні етапи становлення та розвитку національного

законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, а саме: 1) етап становлення; 2) етап трансформації; 3) сучасний етап.

За допомогою методу індукції, аналізуючи окремі судові рішення, було визначено основні проблемні моменти реалізації потерпілими особами свого права на соціальне забезпечення та створити загальну правову картину судового захисту порушених прав.

Що стосується методу узагальнення, то за допомогою нього були зроблені висновки за результатами проведеного правового дослідження соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання.

Використання різних методологічних підходів та методів вкотре дало можливість пересвідчитися в цілісності методології, взаємообумовленості, взаємозв'язку методів та підходів, які в сукупності утворюють логіко-структуровану систему і без використання яких неможливе жодне наукове дослідження.

1.2 Становлення та розвиток правового регулювання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання

Конституційне закріплення за кожною людиною чи громадянином права на належні, безпечні та здорові умови праці передбачає обов'язок держави піклуватися не тільки про працююче населення, але й надавати належне соціальне забезпечення тим, хто постраждав внаслідок нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що у більшості випадків спричиняють зниження відсотка працездатності або її повну втрату, суттєве зменшення заробітку чи його повну відсутність, необхідність у реабілітації тощо.

Перш ніж перейти до правового аналізу становлення та розвитку законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, з'ясуємо зміст таких ключових понять: «нешасний випадок на виробництві» та «професійне захворювання».

У п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року (далі Закон № 1105) нещасний випадок визначено як обмежену в часі подію або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактору чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть¹.

Ідентичне визначення зустрічаємо і у постанові Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 09 червня

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

2010 року № 18 «Про затвердження Положення про організацію лікування, медичної реабілітації та забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання лікарськими засобами та виробами медичного призначення»¹. Подібне за змістом тлумачення можна знайти у Наказі Міністерства транспорту та зв'язку України від 08 травня 2007 року № 381 «Про затвердження Правил технічної експлуатації наземних засобів радіотехнічного забезпечення в цивільній авіації України»².

Дефініція «нещасного випадку на виробництві», що закріплена у п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону № 1105³, була конкретизована у п. 3 постанови КМУ від 17 квітня 2019 року № 337 «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві»⁴.

Від «нещасного випадку на виробництві» потрібно відрізнити «трудове каліцтво», хоча досить часто ці терміни вживаються як синоніми, що є не зовсім правильно. Так у Наказі Міністерства охорони здоров'я України від 15 листопада 2005

¹ Про затвердження Положення про організацію лікування, медичної реабілітації та забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання лікарськими засобами та виробами медичного призначення: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 09 червня 2010 р. № 18 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-10> (дата звернення: 23.07.2018).

² Про затвердження Правил технічної експлуатації наземних засобів радіотехнічного забезпечення в цивільній авіації України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 08 травня 2007 р. № 381 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-07> (дата звернення: 05.10.2017).

³ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

⁴ Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 337 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF> (дата звернення: 04.08.2019).

року № 606 «Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом»¹ трудове каліцтво – ушкодження здоров'я працівника внаслідок нещасного випадку, що стався під час виконання трудових обов'язків, що підтверджується Актом про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом. Подібне за змістом визначення можна віднайти і у Юридичній енциклопедії, де трудове каліцтво – це тимчасове або тривале ушкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку, пов'язаного з роботою або виконанням суспільно корисних обов'язків, а також при здійсненні будь-яких дій в інтересах підприємства, установи або організації².

Тобто, якщо нещасний випадок на виробництві – це подія, раптовий вплив, в результаті яких застрахована особа отримала ушкодження здоров'я, то трудове каліцтво – результат цієї події, що проявляється у формі конкретного ушкодження здоров'я та тягне втрату професійної працездатності.

Зміст терміну «професійне захворювання» визначено у п. 7 ст. 1 Закону № 1105 – це захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою³. Аналогічне визначення наведено у постанові Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 09 червня 2010 року № 18 «Про затвердження Положення про організацію лікування,

¹ Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15 листопада 2005 р. № 606 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1455-05> (дата звернення: 18.10.2017).

² Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. С. 21.

³ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

медичної реабілітації та забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання лікарськими засобами та виробами медичного призначення»¹ та у Наказі Міністерства охорони здоров'я України від 15 листопада 2005 року № 606 «Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом»². Окрім цього, у п. 3 постанови КМУ від 17 квітня 2019 року № 337 «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» виділяють два види професійних захворювань: хронічне та гостре.

З'ясувавши зміст базових для дисертаційного дослідження понять, перейдемо безпосередньо до правового аналізу положень нормативно-правової бази, яка є первинною складовою у врегулюванні наслідків нещасних випадків на виробництві та професійних захворюваннях, оскільки гарантує умови компенсації та покриття цих наслідків. У разі її відсутності або недосконалості, працівники фактично позбавляються права на соціальне забезпечення³.

У кожній країні структура системи соціального забезпечення може суттєво відрізнитися у різні періоди її

¹ Про затвердження Положення про організацію лікування, медичної реабілітації та забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання лікарськими засобами та виробами медичного призначення: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 09 червня 2010 р. № 18 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-10> (дата звернення: 23.07.2018).

² Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15 листопада 2005 р. № 606 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1455-05> (дата звернення: 18.10.2017).

³ Шимків С. А. Нормативно-правове регулювання страхування від нещасних випадків громадян України // Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 24. С. 125.

розвитку¹. В Україні формування власної системи соціального забезпечення (в тому числі і осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання) розпочалося з перших років незалежності. З урахуванням того, що перехід України до ринкових відносин супроводжувався різким падінням життєвого рівня, у перші роки незалежності соціальна політика держави була спрямована на захист найбільш вразливих верств населення. Характерною рисою цього етапу була неузгодженість соціальних заходів з реаліями економічного розвитку². Так прийняті в ці роки нормативно-правові акти в багатьох випадках були більш соціально спрямованими, ніж закони радянських часів, проте фінансове забезпечення їх виконання за умови поглиблення економічної кризи ставало дедалі проблематичним. Тому виникала необхідність постійного реформування нормативно-правової системи соціального забезпечення знов і знов.

За період від 1991 року і донині було прийнято незліченну кількість нормативно-правових актів (законного та підзаконного характеру), в тому числі й тих, що регулюють відносини з приводу соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Для того, щоб надати їм об'єктивну правову оцінку, виділити окремі етапи формування законодавства, виявити існуючі прогалини, колізії, переваги та в подальшому запропонувати шляхи позитивної трансформації вітчизняного законодавства, відповідно до існуючих у суспільстві потреб, економічних можливостей держави та норм міжнародного права, необхідно провести ґрунтовне дослідження історії формування та розвитку вітчизняного нормативно-правового

¹ Рудкевич І. В. Етапи становлення та розвитку державної політики соціального захисту населення України // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 4. С. 99.

² Рудкевич І. В. Етапи становлення та розвитку державної політики соціального захисту населення України // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 4. С. 100.

поля, що регулює соціально-забезпечувальні відносини при настанні нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Норми вітчизняного законодавства, які б регулювали питання соціального забезпечення осіб, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, в 1991 році були відсутні, у зв'язку з цим застосовувалися нормативно-правові акти законодавства СРСР. Підставою для такого застосування була постанова Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12 вересня 1991 року № 1542-12¹.

Основними нормативно-правовими актами у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, була постанова Союзу Міністрів СРСР «Про затвердження Правил відшкодування підприємствами, установами, організаціями шкоди, заподіяної працівникам та службовцям трудовим каліцтвом або іншим пошкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ними трудових обов'язків» від 3 липня 1984 року № 690 (далі Правила 1984 року) та постанова Державного комітету СРСР з праці і соціальних питань Президії Всесоюзної центральної ради професійних союзів «Про затвердження Інструкції про порядок застосування Правил відшкодування підприємствами, установами, організаціями шкоди, заподіяної працівникам та службовцям трудовим каліцтвом або іншим пошкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ними трудових обов'язків» від 13 лютого 1985 року № 50/П-2.

У Правилах 1984 року передбачалося, що основними суб'єктами відносин з відшкодування шкоди внаслідок

¹ Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР: Постанова Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р. № 1545-12 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1545-12> (дата звернення: 04.10.2017).

нещасного випадку на виробництві є підприємства, установи, організації та безпосередньо самі працівники. Оскільки загальнообов'язкове державне соціальне страхування ще не було впроваджене, то й поняття застрахованої особи не існувало, як і Фонду соціального страхування, а відшкодування шкоди здійснювалася безпосередньо самими роботодавцями на основі трудового законодавства¹.

У Правилах 1984 року було закріплено право працівників на відшкодування завданої шкоди у разі трудового каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, при цьому роз'яснення, що варто розуміти під «іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням трудових обов'язків», було відсутнє.

Саме відшкодування шкоди передбачало: 1) виплату потерпілому грошових сум у розмірі заробітної плати чи відповідної її частини, яку він втратив у результаті непрацездатності чи її зниження; 2) відшкодування додаткових витрат, спричинених пошкодженням здоров'я. Зміст поняття «відшкодування додаткових витрат» не розкривався, тому не зрозуміло, які саме додаткові витрати (на медичну реабілітацію, надання засобів для пересування, санаторно-курортне лікування тощо) передбачалися².

Якщо трудове каліцтво наставало не тільки по вині підприємства, а й внаслідок грубої необережності самого потерпілого, то розмір відшкодування зменшувався, в залежності від ступеня вини потерпілого. Проте Правила 1984

¹ Об утверждении Правил возмещения предприятиями, учреждениями, организациями ущерба, причиненного рабочим и служащим увечьем либо иным повреждением здоровья, связанным с исполнением ими трудовых обязанностей: Постановление Совета Министров СССР от 3 июля 1984 г. № 690 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0690400-84> (дата звернення: 01.02.2017).

² Об утверждении Правил возмещения предприятиями, учреждениями, организациями ущерба, причиненного рабочим и служащим увечьем либо иным повреждением здоровья, связанным с исполнением ими трудовых обязанностей: Постановление Совета Министров СССР от 3 июля 1984 г. № 690 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0690400-84> (дата звернення: 01.02.2017).

року не врегульовували питання, як ступінь вини потерпілого впливає на розмір виплат.

У тому випадку, якщо потерпілий за його згодою тимчасово переводився на нижче оплачувану роботу, йому відшкодовувалася різниця між попереднім і новим заробітком або він отримував відшкодування в розмірі свого середньомісячного заробітку, якщо адміністрація підприємства у відповідний період не забезпечувала підходящою роботою. За період навчання потерпілого нової професії (якщо виникала така необхідність) йому виплачувався середньомісячний заробіток за попередньою роботою, але не більше як за три місяці. Тривалість навчання понад три місяці не оплачувалася.

Право на отримання відшкодування внаслідок смерті, причиною якої став нещасний випадок на підприємстві чи професійне захворювання, належало: неповнолітнім особам – до досягнення шістнадцяти років, а у випадку їх навчання – до вісімнадцяти років; чоловікам після шістдесяти років та жінкам після п'ятдесяти п'яти років (останні отримували таку компенсацію довічно); особі з інвалідністю – на весь період непрацездатності; родичу, одному із подружжя чи іншому члену сім'ї, що не працював та займався доглядом за дітьми, братами, сестрами, онуками померлого годувальника, які не досягли восьми років, - до досягнення дитиною восьми років. Розмір компенсації у даному випадку визначався з огляду на розмір середньомісячного заробітку годувальника з вирахуванням частки, що припадала на нього самого та працездатних осіб, які були на його утриманні і не мали права на компенсацію¹.

05 листопада 1991 року вступив в дію Закон України «Про пенсійне забезпечення», який передбачав як вид соціального забезпечення пенсію по інвалідності, що настала внаслідок

¹ Об утверждении Правил возмещения предприятиями, учреждениями, организациями ущерба, причиненного рабочим и служащим увечьем либо иным повреждением здоровья, связанным с исполнением ими трудовых обязанностей: Постановление Совета Министров СССР от 3 июля 1984 г. № 690 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0690400-84> (дата звернення: 01.02.2017).

нешасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Вказаний Закон не лише закріплював право потерпілого на пенсію, а й визначив критерії, за наявності одного з яких інвалідність вважалася такою, що настала внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання¹ (хоча сам Список професійних захворювань було сформовано та затверджено лише у 2000 році)².

У 1992 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про охорону праці». У першій редакції Закону зазначалось, що усі працівники підлягають обов'язковому соціальному страхуванню власником підприємства від нещасних випадків і професійних захворювань, а виплата сум, що належать працівникові за період його тимчасової непрацездатності мала здійснюватися із фонду соціального страхування³. Одразу ж зауважимо, що у той період «фонд соціального страхування» – це фонд, що створювався на окремому підприємстві, а не державний орган, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Фонд соціального страхування як державний орган почав функціонувати лише у 2015 році на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28 грудня 2014 року № 77-VIII, який набрав чинності з 01 січня 2015 року. До цього часу існував окремо Фонд соціального страхування від нещасних

¹ Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05 листопада 1991 р. № 1788-12 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 04.10.2017).

² Про затвердження переліку професійних захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000 р. № 1662 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1662-2000-%D0%BF> (дата звернення: 05.10.2017).

³ Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII в редакції від 14 жовтня 1992 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/ed19921014> (дата звернення: 02.02.2017).

випадків на виробництві та професійних захворювань України, що почав свою дію у 2000 році.

В Законі України «Про охорону праці», як і в Правилах 1984 року, була відсутня чітка та детальна регламентація відносин щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Проте якщо Правила 1984 року оперували поняттями «трудова каліцтво» та «інше пошкодження здоров'я», то Закон України «Про охорону праці» вже чітко виділяє поряд з трудовим каліцтвом і професійне захворювання, що дозволило в подальшому уникати правової плутанини.

Відшкодуванню, як і в Правилах 1984 року, підлягав втрачений заробіток у повному розмірі, а також надавалася одноразова допомога. При цьому пенсії та інші доходи, що отримував працівник, при визначенні розміру компенсації вже не враховувалися. Сам розмір одноразової допомоги встановлювався колективним або трудовим договором.

На нормативному рівні вже були закріплені межі мінімальних розмірів одноразових допомог у випадку встановлення факту стійкої втрати працездатності та у разі смерті потерпілого. Розмір одноразової допомоги при стійкій втраті працездатності підлягав зменшенню, якщо нещасний випадок трапився внаслідок недотримання працівником правил поведінки, але не більш як на п'ятдесят відсотків¹. У раніше чинних Правилах 1984 року таке обмеження було відсутнє. Впровадження даної норми насамперед створило додаткові гарантії для працівника, адже навіть у випадку встановлення факту вини в його діях чи бездіяльності, що призвели до ушкодження здоров'я, він отримував одноразову допомогу не менше ніж п'ятдесят відсотків від повної суми.

Окрім втраченого заробітку та одноразової допомоги,

¹ Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-ХІІ в редакції від 14 жовтня 1992 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/ed19921014> (дата звернення: 02.02.2017).

роботодавець також відшкодував потерпілому витрати на лікування (в тому числі на санаторно-курортне), протезування, придбання транспортних засобів, витрати по догляду за ним та інші види медичної і соціальної допомоги відповідно до медичного висновку; надавав особам з інвалідністю, в тому числі тим, хто не працював на підприємстві, за наявності коштів, допомогу у вирішенні соціально-побутових питань. Як бачимо, у порівнянні з Правилами 1984 року, в Законі України «Про охорону праці» в редакції від 14 жовтня 1992 року вже в обов'язковому порядку передбачалася виплата одноразової допомоги при стійкій втраті працездатності, а також визначався орієнтовний перелік можливих додаткових видів соціального забезпечення, на які міг розраховувати працівник.

За працівниками, які втратили працездатність, у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, зберігалася місце роботи (посада) та середня заробітна плата на весь період до відновлення працездатності або визнання їх у встановленому порядку особами з інвалідністю. Роботодавець і надалі був зобов'язаний забезпечити перепідготовку, працевлаштування потерпілого, встановити пільгові умови та режим роботи у разі неможливості виконання потерпілою особою попередньої роботи.

Якщо власник не мав можливості працевлаштувати на своєму підприємстві осіб, які частково втратили працездатність, але не набули статусу особи з інвалідністю, він зобов'язаний був здійснити відрахування до Державного фонду сприяння зайнятості населення кошти у розмірі середньорічної заробітної плати працівників за кожне нестворене робоче місце для таких осіб, а їх працевлаштування вже здійснювалося державною службою зайнятості населення.

Стаття 12 Закону України «Про охорону праці» закріплювала право працівника на відшкодування моральної шкоди, яке у Правилах 1984 року було відсутнє. Важливо, що право на відшкодування моральної шкоди працівник мав і в

тому випадку, коли втрата працездатності була відсутня¹.

Наступним кроком у розвитку правового регулювання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, стало затвердження постановою Кабінету Міністрів України «Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків» від 23 червня 1993 року № 472 (далі Правила 1993 року). Правила 1993 року мали на меті деталізувати порядок соціального забезпечення громадян у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, оскільки в Законі України «Про охорону праці» містилися лише базові положення.

Виплату відшкодування шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаної з виконанням трудових обов'язків, продовжував здійснювати безпосередньо власник підприємства або уповноважений ним орган². У першій редакції Правил 1993 року (як і у вище проаналізованих нормативно-правових актах) не було зазначено, хто буде відшкодовувати шкоду у разі банкрутства або ліквідації підприємства за відсутності правонаступників. Дану прогалину було усунуто у 1994 році: у випадку банкрутства та ліквідації підприємства за відсутності правонаступника відшкодування працівникові шкоди, заподіяної йому ушкодженням здоров'я, пов'язаним з

¹ Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-ХІІ в редакції від 14 жовтня 1992 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/ed19921014> (дата звернення: 02.02.2017).

² Про затвердження Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 р. № 472 в редакції від 23 червня 1993 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/472-93-%D0%BF/ed19930623> (дата звернення: 03.02.2017).

виконанням трудових обов'язків, мав здійснювати місцевий орган Фонду соціального страхування¹. Види компенсацій потерпілому, що визначалися Правилами 1993 року, як і порядок визначення розміру відшкодування втраченого заробітку, залишилися без змін.

Постановою КМУ від 18 липня 1994 року № 492 було закріплено гарантію для працівників, згідно з якою визначений розмір втраченого заробітку або відповідна його частина, незалежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності, коригуванню у бік зменшення не підлягає². А у 1997 році було введено обмеження, що перерахований або нарахований розмір втраченого заробітку у перерахунку на сто відсотків втрати професійної працездатності не міг бути більшим від середньомісячного заробітку відповідного працівника (після підвищення тарифних ставок) за умови його роботи протягом повного календарного місяця або у перерахунку на повний календарний місяць роботи³.

Щодо моральної шкоди, то Правила 1993 року передбачали, що її відшкодування можливе як у вигляді

¹ Про доповнення Постанови Кабінету Міністрів України від 23 червня 1997 р. № 472: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1994 р. № 71 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-94-%D0%BF> (дата звернення: 03.02.2017).

² Про внесення змін і доповнень до Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1994 р. № 492 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/492-94-%D0%BF> (дата звернення: 04.02.2017).

³ Про внесення змін і доповнень до Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 1997 р. № 1100 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1100-97-%D0%BF> (дата звернення: 05.02.2017).

одноразової грошової виплати, так і в іншій матеріальній формі. Окрім цього, Правилами 1993 року вже було закріплено максимальний розмір відшкодування моральної шкоди, що не міг перевищувати двохсот розмірів мінімальних заробітних плат незалежно від інших будь-яких виплат¹. У 1997 році встановлений максимальний розмір було зменшено до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян незалежно від інших будь-яких виплат².

Додаткові витрати на медичну та соціальну допомогу (на додаткове харчування, придбання ліків, спеціальний медичний та звичайний догляд, побутове обслуговування, протезування, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних засобів пересування тощо) підлягали відшкодуванню власником за умови, що потреба в них була обумовлена висновками медико-соціальної експертної комісії (далі МСЕК). На нормативному рівні були визначені мінімальні розміри витрат на необхідний догляд за потерпілим, проте такі мінімальні розміри не були сталими і час від часу підлягали коригуванню.

За потерпілим, тимчасово переведеним за його згодою на легшу нижчеоплачувану роботу, надалі зберігався середньомісячний заробіток на термін, визначений лікарсько-консультативною комісією (далі ЛКК) або до встановлення МСЕК стійкої повної (часткової) втрати професійної

¹ Про затвердження Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 р. № 472 в редакції від 23 червня 1993 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/472-93-%D0%BF/ed19930623> (дата звернення: 03.02.2017).

² Про внесення змін і доповнень до Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 1997 р. № 1100 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1100-97-%D0%BF> (дата звернення: 05.02.2017).

працездатності. Якщо у встановлений ЛКК термін власник не надавав потерпілому відповідної роботи, йому виплачувався середньомісячний заробіток, який він одержував протягом двох місяців до ушкодження здоров'я¹. Постановою КМУ від 18 липня 1994 року № 492 обмеження щодо двох місяців було скасоване, а правова норма була викладена у такій редакції: «Якщо у встановлений ЛКК термін власник не запропонував потерпілому відповідної роботи, йому виплачується середньомісячний заробіток»².

Потерпіла особа, яка проходила професійну орієнтацію, професійне навчання або перекваліфікацію за індивідуальною програмою реабілітації, мала право на отримання середньомісячного заробітку за умови, якщо з часу встановлення інвалідності, визначення моральної шкоди минуло не більше одного року. Якщо слідувати логічному міркуванню, то працівник втрачав право на середньомісячний заробіток, якщо з часу встановлення інвалідності, визначення моральної шкоди минуло більше одного року. У разі смерті потерпілого від нещасного випадку, витрати на його поховання ніс роботодавець. Правова норма такого змісту вперше з'явилася саме у Правилах 1993 року.

Перелік осіб, які мали право на відшкодування шкоди у разі смерті потерпілого, залишився практично без змін, за винятком

¹ Про затвердження Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 р. № 472 в редакції від 23 червня 1993 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/472-93-%D0%BF/ed19930623> (дата звернення: 03.02.2017).

² Про внесення змін і доповнень до Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1994 р. № 492 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/492-94-%D0%BF> (дата звернення: 07.02.2017).

того, що було дещо підвищено віковий ценз для неповнолітніх, тепер він становив вісімнадцять та двадцять три роки відповідно. Окрім цього, Правилами 1993 року було встановлено, що право на відшкодування шкоди мають неповнолітні діти, на утримання яких померлий виплачував або був зобов'язаний виплачувати аліменти¹.

Правилами 1993 року вперше було закріплено нормативно-правове регулювання відносин із соціального забезпечення постраждалих осіб у разі їх виїзду (членів їх сімей, що мають право на компенсацію) за кордон на постійне місце проживання. У такому випадку визначені розміри відшкодування пересилалися роботодавцем за вказаною адресою в порядку, передбаченому міждержавними угодами.

У зв'язку з тим, що в дев'яностих роках минулого століття в Україні змінилися соціально-економічна і політична системи, розпочався процес ринкових перетворень, з введенням нових форм і методів господарювання, багатьом підприємствам не вдалося адаптуватися до нових умов і, як наслідок, країною прокотилася хвиля ліквідацій, реорганізацій, банкрутств підприємств, установ тощо². Велика кількість потерпілих на виробництві залишилися без соціальної підтримки, оскільки роботодавці внаслідок неплатоспроможності, не могли відшкодувати завдану шкоду потерпілим, що безпосередньо призводило до порушення їхніх прав. Стало зрозуміло, що за таких умов існуюча система відшкодування шкоди не могла далі функціонувати (хоча погодимося із А. В. Андрушко, що до

¹ Про затвердження Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 р. № 472 в редакції від 23 червня 1993 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/472-93-%D0%BF/ed19930623> (дата звернення: 03.02.2017).

² Соловійов О. В. Генеза становлення та розвитку обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні // Право та інновації. 2015.- № 2 (10). С.89.

певного часу вона виконувала покладені на неї функції)¹.

Загострення ситуації сприяло та вимагало реформування як організації та здійснення страхування від нещасного випадку на виробництві, так і всієї системи соціального забезпечення відповідно до існуючих потреб та викликів. Першим кроком до реформування стало розроблення проекту Концепції соціального забезпечення населення України, що була затверджена постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 року. Дана Концепція передбачала створення Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві за рахунок страхових внесків підприємств, розмір яких диференціюється залежно від ступеня ризику для здоров'я.

Важливе значення у формуванні системи соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, мало прийняття Конституції України від 28 червня 1996 року. Адже саме окремі положення Конституції лягли в основу всієї системи соціального забезпечення та загальнообов'язкового державного соціального страхування. Наступним кроком стало прийняття Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року. На підставі цього нормативно-правового акта було впроваджено загальнообов'язкове державне соціальне страхування, одним із видів якого стало страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності. Запровадження загальнообов'язкового державного соціального страхування, на думку Г.В. Єфремової, надало можливості кожному громадянину реалізувати своє конституційне право на соціальний захист².

На виконання положень Основ законодавства про

¹ Андрушко А. В. Деякі питання відшкодування шкоди, заподіяної працівнику внаслідок нещасного випадку на виробництві // Університетські наукові записки. 2005. № 3 (15). С. 181.

² Єфремова Г. В. Поняття і сутність загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності // Форум права. 2012. № 2. С. 258.

загальнообов'язкове державне соціальне страхування було прийнято Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 року, що вступив в силу з 1 квітня 2001 року. Проект вище вказаного Закону було розроблено Державним комітетом з нагляду за охороною праці України в межах програми «Трансформ» за допомогою Міністерства праці та соціального захисту Федеративної Республіки Німеччина¹. Цей Закон визначив правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання². В першій редакції Закону України вже чітко було зазначено, хто є застрахованою особою, страхувальником та страховиком. Окрім цього, застраховані особи поділялися на дві категорії: ті, які підлягали обов'язковому страхуванню та добровільному³.

Новим та вагомим суб'єктом даних правовідносин стає Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Із вступом Закону в силу безпосереднє відшкодування шкоди почало здійснюватися не підприємствами, установами, організаціями, як це було раніше, а саме Фондом за рахунок загальнообов'язкових внесків.

Що стосується страхових виплат, то основним видом стають щомісячні страхові виплати⁴, сума яких не могла

¹ Мальований М. І., Бечко П. К., Бечко В. П. Соціальне страхування: навчальний посібник. Київ: Центр уч. л-ри, 2012. С. 256.

² Соціальне страхування: підручник / Кириленко О.П., Толуб'як В.С., Сидорчук А.А., Стоян В.І. та ін. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2016. С. 225.

³ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 23 вересня 1999 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed19990923> (дата звернення: 09.02.2017).

⁴ Там само.

перевищувати середньомісячного заробітку, який потерпілий мав до uszkodження здоров'я. Одноразова страхова виплата у разі стійкої втрати професійної працездатності почала виплачуватися і в тому випадку, якщо при подальших обстеженнях МСЕК потерпілому встановлено інший, вищий ступінь втрати стійкої професійної працездатності, з урахуванням іншої професійної хвороби або іншого каліцтва, пов'язаного з виконанням трудових обов'язків.

Право на щомісячні страхові виплати з'явилося і в неповнолітніх осіб, які народилися особами з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання матері під час її вагітності.

Розмір страхової виплати за заподіяну моральну шкоду, як і в першій редакції Правил 1993 року, не міг перевищувати двохсот розмірів мінімальної заробітної плати. Але, починаючи з 2006 року, дію норми (частини третьої статті 34), яка регулювала порядок виплати моральної шкоди, було зупинено на підставі Закону України «Про державний бюджет на 2006 рік» від 20 грудня 2005 року, Закону України «Про державний бюджет на 2007 рік» від 19 грудня 2006 року, а дещо пізніше взагалі виключено на підставі Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 лютого 2007 року № 717-V. Тобто, починаючи із 2007 року, відшкодування моральної шкоди перестало бути страховою виплатою.

Перелік осіб, що мали право на страхові виплати у разі смерті потерпілого був доповнений такими категоріями осіб¹: 1) дитина померлого, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після його смерті; 2) діти з

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 23 вересня 1999 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed19990923> (дата звернення: 09.02.2017).

шістнадцяти до вісімнадцяти років, які не працюють, або старші за цей вік, але через вади фізичного або розумового розвитку самі не спроможні заробляти; 3) непрацездатні особи, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право; 4) жінки, які досягли п'ятдесяти п'яти років, і чоловіки, які досягли шістдесяти років, якщо вони не працюють, – саме у цьому Законі вперше було зроблено застереження з приводу осіб пенсійного віку, які позбавляються права на одержання щомісячних страхових виплат, якщо вони працюють. Розмір одноразової допомоги сім'ї померлого залишався таким, як і в Правилах 1993 року.

Станом на сьогодні питання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV в редакції від 27 грудня 2019 року, а саме Розділом V. Цей Закон носить консолідуючий характер та визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування – гарантії працюючих громадян щодо їх соціального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами – від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Із переліку видів страхових виплат було виключено пенсії по інвалідності та пенсії у зв'язку із втратою годувальника. Це, вочевидь, обумовлено тим, що у Прикінцевих та Перехідних положеннях до Закону № 1105 визначено наступне: «До приведення законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування у відповідність із цим Законом, пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, виплачуються за рахунок коштів Пенсійного фонду України». Окрім цього, нині такі види пенсій нараховуються відповідно до положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування»¹.

Окремі зміни було внесено щодо розміру щомісячних страхових виплат та одноразової допомоги при стійкій втраті працездатності; закріплено право вибору працівника між щомісячною страховою виплатою та одноразовою допомогою, якщо ступінь втрати працездатності є невеликим. Розмір витрат на необхідний догляд за потерпілим залишився без змін, як і перелік осіб, що мають право на отримання компенсації у разі смерті працівника. За потерпілими збереглося право на санаторно-курортне лікування, компенсація витрат на проїзд; на безоплатне отримання автомобіля чи на пільгових умовах або компенсацію його вартості у випадку самостійного придбання².

Окрім вище проаналізованих нормативно-правових актів, питання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, регулюється рядом інших нормативно-правових актів організаційно-процедурного характеру, що приймалися протягом визначеного нами періоду і регулюють порядок розслідування нещасних випадків та професійних захворювань, проведення медико-соціальної експертизи, виплати компенсацій на медичну та соціальну реабілітацію, витрати на поховання тощо.

Становлення та розвиток системи соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, як зазначає В.С. Толуб'як, у своєму розвитку пройшло ряд етапів, протягом яких змінювалася його нормативно-правова, методична, організаційна

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 01 січня 2017 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20170101> (дата звернення: 14.02.2017).

² Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

та економічна база¹. Проведений історико-правовий аналіз основних нормативних актів у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, надав можливість зробити наступний висновок: чергове прийняття того чи іншого закону, підзаконного акту сприяло розширенню видів соціального забезпечення, розробленню детальної процедури щодо їх отримання та призвело до створення злагодженої системи із власним механізмом функціонування, який, звісно, не є ідеальним та потребує доопрацювання. Враховуючи особливості становлення та розвитку законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, пропонуємо виокремити основні етапи розвитку нормативно-правового регулювання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: 1) етап становлення (1991-1992 роки); 2) етап трансформації (1993-1999 роки); 3) сучасний етап (2000 рік і до нині).

За роки незалежності України було створено абсолютно нову систему законодавства, що регулює питання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Відкидаючи пережитки радянського минулого, враховуючи соціально-економічні та правові реалії, а також європейську практику, українським законодавцем прийнято ряд базових законів, на підставі яких було впроваджено загальнообов'язкове державне соціальне страхування осіб від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та відповідно створено систему соціального забезпечення постраждалих осіб та членів їх сімей².

¹ Соціальне страхування: підручник / Кириленко О.П., Толуб'як В.С., Сидорчук А.А., Стоян В.І. та ін. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2016. С. 226.

² Бурка А. В. Соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання у незалежній Україні: основні етапи розвитку законодавства. Сутність та

Окрім цього, розроблено та прийнято цілий ряд підзаконних нормативно-правових актів як процедурного, так і матеріального характеру, якими врегульовано питання щодо відшкодування вартості додаткових витрат на соціальну та медичну реабілітацію, затверджено перелік професійних захворювань, розроблено порядок забезпечення постраждалих працівників автомобілями, санаторно-курортним лікуванням та іншими засобами реабілітації, затверджено положення, що визначає порядок проведення медико-соціальної експертизи тощо.

Сьогодні продовжує залишатися актуальною проблема вдосконалення нормативно-правової бази та стандартів правового регулювання соціального забезпечення осіб, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Ряд науковців (Є.В. Краснов, О.І. Тулай) наголошують на тому, що існує об'єктивна потреба в приведенні вітчизняного соціально-забезпечувального законодавства до міжнародних стандартів, в основі яких лежать принципи, цінності, рекомендації, правила, що є результатом досягнень світової спільноти¹.

На нашу думку, приведення вітчизняного соціально-забезпечувального законодавства до міжнародних стандартів, по-перше, не можна здійснювати за принципом «простого копіювання», без врахування правосвідомості, менталітету громадян, правових традицій держави; по-друге, більшість нормативно-правових актів у цій сфері відповідають міжнародним стандартам, а основна проблема лежить у співвідношенні рівнів соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, в Україні та (до прикладу) в

значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 9-10 березня 2018 р.). Одеса, 2018. С.43.

¹ Бурка А. В. Розвиток законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, у незалежній Україні // Приватне та публічне право. 2017. Вип. 4. С. 66.

європейських країнах.

Проблемою українського законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, також продовжує залишатися велика кількість нормативно-правових актів (особливо підзаконного характеру), норми яких є нечіткими та незрозумілими, що спричиняє великі труднощі у їх застосуванні навіть для самого правника. У зв'язку з цим необхідно здійснити систематизацію нормативно-правових актів та узгодити їх між собою з метою недопущення правових колізій, прогалин та неправильного тлумачення правових норм.

Окрім цього, завданням вітчизняного законодавця має стати розробка та прийняття нормативно-правових актів, в яких би максимально прослідковувалася оптимізація та раціоналізація фінансових потоків, відбулося погодження економічних інтересів усіх учасників, іншими словами, забезпечувалася відповідність між фінансовими можливостями системи та реальними потребами застрахованих осіб.

1.3 Міжнародно-правове регулювання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання

Розширення міждержавного співробітництва у різних сферах призвело до того, що нині жодна держава не може обійтися без використання у своєму національному правовому полі міжнародних актів. У сучасному суспільстві міжнародні договори спрямовані на вирішення проблем, конфліктів чи розбіжностей різного рівня та характеру винятково за допомогою дипломатичних методів, а, отже, і сприяють ефективному захисту прав та свобод кожної людини і громадянина. Значимість міжнародних актів полягає ще у тому, що більшість із них закріплюють загальнолюдські цінності, що

визнаються та охороняються усіма цивілізованими державами.

Нині у кожній галузі національного права усі чинні міжнародні договори, до яких Україна приєдналася чи які були ратифіковані Верховною Радою України, вважаються офіційним та пріоритетним джерелом права¹ (положення аналогічного змісту закріплене і у статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року²). Не є винятком і галузь права соціального забезпечення, в якій міжнародні акти здійснюють системний та послідовний вплив на всі прояви соціального забезпечення в Україні: правову доктрину, практику, правосвідомість учасників соціальних правовідносин тощо.

Міжнародні акти, за словами Т.М. Ругляка, є чи не найголовнішим видом джерел права соціального захисту України, їх багатолітня історія та важливий досвід щодо впровадження розвинутими країнами у внутрішнє законодавство змушують переконатися в необхідності та важливості таких актів³.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року визначає міжнародний договір як міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і врегульовану міжнародним правом, незалежно від того, викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування⁴. Аналогічне визначення міжнародного договору можна зустріти у статті 2 Закону України «Про міжнародні договори України».

¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 01.11.2017).

² Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15 (дата звернення 01.11.2017).

³ Ругляк Т. М. Міжнародні акти як джерела права соціального захисту України // Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 37. С. 122-123.

⁴ Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 01.11.2017).

Варто зазначити, що міжнародний договір – це родове поняття, що об'єднує міжнародні угоди з різними назвами (наприклад, договір, угода, конкордат, картель, пакт тощо). Назва «договір» використовується для тих актів, що регулюють найважливіші сфери міжнародних відносин, які звичайно підлягають ратифікації; «угоди» – для менш важливих відносин, які частіше за все укладаються від імені уряду або якщо однією із сторін є міжнародна міжурядова організація. Дефініція «пакт» використовується задля того, щоб підкреслити морально-політичне значення угоди. «Конвенція» – багатостороння угода для врегулювання проблем економічного, технічного, юридичного чи гуманітарного характеру. «Хартія» використовується для позначення особливо урочистих актів, таких як засновницькі акти міжнародних міжурядових організацій¹.

Н.П. Коробенко зазначає, що міжнародно-правові акти різних рівнів відіграють важливу роль у формуванні ефективної моделі національної системи пенсійного забезпечення², проте вважаємо, що не менш важливу роль міжнародно-правові акти відіграють і у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Призначенням міжнародних договорів є встановлення таких прав і обов'язків та закріплення таких міжнародних стандартів, які б дали змогу особі відчувати себе соціально захищеною та забезпеченою. Окрім того, вони встановлюють своєрідний еталон, до якого мають максимально наблизитися акти національного законодавства та дають можливість врахувати досвід і практику міжнародної спільноти, у тому числі провідних демократичних країн³.

¹ Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: навчальний посібник; за заг. ред. В. Е. Теліпко. Київ: Центр учбової літератури, 2010. С.163.

² Коробенко Н. П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України: монографія. Київ: Вид-до Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2011. С. 40.

³ Там само – С. 41.

М.М. Шумило наголошує на тому, що оскільки кожна держава проголошує себе соціальною, то соціальні стандарти у національному законодавстві України та в міжнародних нормативно-правових актах не втрачають своєї актуальності¹, а відповідно і соціальний захист має бути на високому рівні.

Міжнародні договори можна класифікувати за різноманітними критеріями, проте для нашого дослідження найдоцільніше буде використати лише такі критерії: коло учасників та суб'єкти укладення. Так, за колом учасників вирізняють двосторонні та багатосторонні міжнародні договори, а за суб'єктами укладання – міждержавні, міжурядові, міжвідомчі².

За роки незалежності України було ратифіковано ряд конвенцій, декларацій, пактів як загального характеру, так і соціально-забезпечувального характеру, а також підписано двосторонні договори та угоди міждержавного, міжурядового та міжвідомчого характеру. Основна більшість цих міжнародних договорів соціально-забезпечувального характеру є консолідованими, оскільки вирішують питання не лише у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання, а також питання соціального забезпечення безробітних осіб, осіб з інвалідністю в результаті загального захворювання, тих, які втратили годувальника, є тимчасово непрацездатними тощо.

Детальний аналіз таких конвенцій, багатосторонніх і двосторонніх договорів та угод дасть можливість з'ясувати специфіку міжнародно-правового регулювання питання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, з'ясувати керівні принципи, мету на напрямки розвитку (вдосконалення) соціального забезпечення цих осіб, а

¹ Шумило М. М. Міжнародні стандарти в сфері соціального захисту // Університетські наукові записки. 2012. № 3 (43). С. 243-246.

² Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: навчальний посібник; за заг. ред. В. Е. Теліпко. Київ: Центр учбової літератури, 2010. С.162.

також соціальні стандарти, мінімальні норми та види такого соціального забезпечення. Вищезазначений аналіз у подальшому дозволить провести порівняння вітчизняного і міжнародного нормативно-правового регулювання та встановити, чи відповідає рівень соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання, загальновизнаним міжнародним стандартам¹.

Вважаємо за доцільне розпочати аналіз соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, саме із багатосторонніх міжнародних договорів, оскільки вони закладають основи соціального забезпечення як такого, визначають основні його принципи, мету, а отже, є базовими і для інституту соціального забезпечення осіб, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року визнає право кожної людини на соціальне забезпечення загалом, при цьому передбачає, що реалізація даного права має відбуватися шляхом поєднання національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави. У статті 25 закріплено, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, в тому числі їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини².

¹ Бурка А. В. Багатосторонні міжнародні договори як гарантія реалізації права потерпілим працівником на належне соціальне забезпечення у разі трудового каліцтва чи професійного захворювання // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Т. 1. Вип. 49. С. 199-200.

² Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних

Оскільки потерпілими внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання також можуть бути і діти (в тому числі і зародок), відповідно до вітчизняного законодавства, то Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року закріплює загальний принцип, відповідно до якого дитина за будь-яких обставин має бути серед тих, які першими одержують захист і допомогу¹.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року (ратифікований від 12 листопада 1973 року), як і Загальна декларація прав людини, визнає право кожної людини на соціальне забезпечення, в тому числі право на соціальне страхування та на достатній життєвий рівень².

Принцип постійного підвищення матеріального і духовного рівня життя всіх членів суспільства закріплений Декларацією соціального прогресу і розвитку від 11 грудня 1969 року, а одним із його напрямків має стати надання всебічного соціального забезпечення, створення і покращення системи соціального забезпечення і страхування для всіх осіб, які у зв'язку з хворобою, трудовим каліцтвом, втратою працездатності чи похилого віку тимчасово чи постійно не можуть заробляти на життя, з метою забезпечення належного рівня життя для таких осіб, їх сімей та утриманців³.

Європейська соціальна хартія від 3 травня 1996 року

«Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 09.11.2017).

¹ Декларація прав дитини: прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН

від 20 листопада 1959 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення: 01.12.2017).

² Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 01.11.2017).

³ Декларація соціального прогресу і розвитку: прийнята резолюцією 2542 (XXIV) Генеральної Асамблеї від 11 грудня 1969 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_116 (дата звернення: 04.11.2017).

(ратифікована Україною від 14 вересня 2006 року)¹ визначає основні засади функціонування системи соціального забезпечення у країнах, що ратифікували її.

Окрім вище проаналізованих багатосторонніх договорів, питання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, регулюється і низкою конвенцій, які можна поділити на дві основні групи: ратифіковані та нератифіковані Верховною Радою України.

Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення від 28 червня 1952 року² досить тривалий час не була частиною національного законодавства і лише 16 березня 2016 року була ратифікованою Верховною Радою України. Важливість її полягає в тому, що саме вона визначає мінімальні норми соціального забезпечення, в тому числі і на випадок трудового каліцтва та професійного захворювання.

Є.В. Краснов зазначає, що право на соціальне забезпечення є основоположним правом людини і кожній людині незалежно від того, де вона живе, має бути гарантовано мінімальний рівень базового соціального захисту. Відповідні гарантії передбачені саме в Конвенції Міжнародної Організації Праці (далі МОП) «Про мінімальні норми соціального забезпечення» № 102. Крім того, документ, прийнятий у 1952 році, на його думку, свого часу став фундаментом для створення систем соціального захисту майже в усіх європейських державах³. Поштовхом для ратифікації зазначеної Конвенції стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21

¹ Європейська соціальна хартія від 3 травня 1996 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 08.11.2017).

² Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення від 28 червня 1952 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_011 (дата звернення: 10.11.2017).

³ Краснов Є. В. Ратифікація Конвенції Міжнародної організації праці № 102 як вектор вдосконалення системи соціального забезпечення України на шляху до євроінтеграції. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 2 (11). С. 144.

березня 2014 року¹, яка у статті 420 вимагає від Уряду України посилення рівня соціального захисту та модернізації систем соціального захисту, зокрема щодо якості, доступності та фінансової стабільності.

Конвенція передбачає право потерпілої особи на періодичні виплати як вид забезпечення, що надаються у випадку часткової, повної втрати працездатності, а також у разі смерті годувальника, при цьому їх мінімальний розмір не може бути меншим п'ятдесяти відсотків попереднього заробітку потерпілого. В окремих випадках періодичні виплати можуть бути замінені одноразовою виплатою фіксованої суми.

Поряд із Конвенцією МОП № 102 важливе значення мають і Рекомендації МОП № 202 «Щодо мінімальних рівнів соціального захисту» від 2012 року, у відповідності до яких держави-члени, згідно зі своїми національними умовами, повинні у максимально стислі строки впроваджувати та підтримувати мінімальні рівні соціального захисту, що включають основні соціальні гарантії².

Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117 від 22 червня 1962 року (ратифікована від 16 вересня 2015 року) у статті 1 проголошує, що вся політика повинна спрямовуватися на досягнення добробуту й розвитку населення³. Дане положення є базовим для всієї системи соціального забезпечення.

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 21 лютого 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 83.

² Стратегія Міжнародної організації праці. Соціальне забезпечення для всіх: розбудова мінімальних рівнів соціального захисту та всеосяжних систем соціального забезпечення: узагальнений виклад / Міжнародна організація праці, Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Будапешт: МОП. 2013 р. URL: <http://komspir.rada.gov.ua/uploads/documents/30080.pdf> (дата звернення: 21.10.2017).

³ Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117 від 22 червня 1962 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016 (дата звернення: 12.11.2017).

Конвенція про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення № 118 від 28 червня 1962 року закріплює загальновідомий принцип рівності відносно права на допомогу в кожній галузі соціального забезпечення¹.

Європейська конвенція про соціальне забезпечення від 14 грудня 1972 року² була прийнята з метою досягнення більшої єдності між членами Ради Європи, зокрема з метою сприяння прогресу в соціальній сфері, враховуючи, що багатостороннє узгодження законодавства із соціального забезпечення є одним із засобів досягнення цієї мети.

У Главі 3 Конвенції передбачено право працівників, які зазнали виробничої травми або професійного захворювання, одержувати допомогу в натуральній формі; грошову допомогу; право на оплату вартості транспортування травмованого працівника до місця його постійного проживання або лікарні, витрати на транспорт до відповідного місця на території іншої договірної сторони, оплату вартості транспортування тіла померлого працівника до місця поховання. Що стосується грошових допомог, то їх сума може змінюватися пропорційно до кількості членів сім'ї, при цьому до уваги беруться і ті члени сім'ї, які постійно проживають на території іншої договірної сторони. Окрім цього, Конвенцією передбачено можливість договірних сторін домовитися, що відшкодування не буде здійснюватися. Однак Конвенція не визначає випадки, за яких така домовленість можлива, а отже, це питання повністю виноситься на розсуд сторін.

Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 24 листопада 1977 року (ратифікована від 16

¹ Конвенція про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення № 118 від 28 червня 1962 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_017 (дата звернення: 11.11.2017).

² Європейська конвенція про соціальне забезпечення від 14 грудня 1972 року // База даних «Законодавство України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_581 (дата звернення: 06.11.2017).

березня 2007 року)¹ насамперед закріплює принцип рівності між трудящими-мігрантами і членами їх сімей та між громадянами відповідної договірної сторони у питанні соціального забезпечення (в тому числі і внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання), з врахуванням вимог національного законодавства та двосторонніх чи багатосторонніх угод, які вже укладено чи будуть укладені між заінтересованими країнами.

Оскільки положення Конвенції про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів від 20 червня 1983 року № 159 (ратифікованої Україною від 03 червня 2003 року)² поширюються на всі категорії осіб з інвалідністю, в тому числі і на осіб, які отримали інвалідність внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання, то вона також підлягає аналізу. Конвенцією встановлюється ряд гарантій для осіб з інвалідністю, а саме: забезпечення і оцінка служб професійної орієнтації, професійного навчання, працевлаштування, зайнятості, а також інших, пов'язаних з ними служб, щоб особи з інвалідністю мали можливість отримувати, зберігати роботу та просуватися по службі; адаптація наявних служб для працівників.

Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (ратифікована Україною від 27 лютого 1991 року)³, як і Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року, визнає право дитини на користування найбільш досконалими послугами для відновлення здоров'я та соціального забезпечення. Зі свого боку кожна держава зобов'язується

¹ Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 24 листопада 1977 р. // База даних «Законодавство України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_307 (дата звернення: 05.11.2017).

² Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів № 159 від 20 червня 1983 р. // База даних «Законодавство України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_065 (дата звернення: 13.11.2017).

³ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_02 (дата звернення: 01.11.2017).

вживати необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством.

Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини від 26 травня 1995 року закріплює право кожної людини на соціальне забезпечення у випадку хвороби, інвалідності, втрати годувальника, виховання дітей та в інших випадках. Будь-яка особа, що не має достатньо засобів і яка не може добути такі засоби своїми зусиллями, повинна отримувати необхідну допомогу, а у випадку хвороби – необхідний догляд¹.

Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року (ратифікована від 16 грудня 2009 року)² порівняно з Конвенцією про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів носить базовий характер, оскільки передбачає не лише право осіб з інвалідністю на професійну реабілітацію та зайнятість і заходи щодо реалізації цього права, а цілу систему прав та заходів, які спрямовані на те, щоб надати особам з інвалідністю можливість для досягнення й збереження максимальної незалежності, повних фізичних, розумових, соціальних та професійних здібностей і повного введення й залучення до всіх аспектів життя.

Окрім ратифікованих міжнародних договорів, існує й ряд таких, що не є частиною національного законодавства, – нератифіковані, до них належать наступні.

Конвенція про відшкодування працівникам під час професійних захворювань від 10 червня 1925 року № 18 передбачає, що кожний член Міжнародної організації праці, який ратифікує цю Конвенцію, зобов'язується забезпечити особам, які стали непрацездатними внаслідок професійних

¹ Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини від 26 травня 1995 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_070 (дата звернення: 14.11.2017).

² Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 15.11.2017).

захворювань, а в разі смерті потерпілих, особам, які перебували на їх утриманні, відшкодування. Виплата такого відшкодування здійснюється відповідно до національного законодавства, а його сума не може бути меншою, ніж сума, передбачена за каліцтво, отримане в результаті нещасних випадків на виробництві¹.

У Конвенції «Про допомоги у випадках виробничого травматизму» від 08 липня 1964 року № 121 передбачено такі ж види допомог та порядок їх надання, як і у Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення від 28 червня 1952 року та Європейській конвенції про соціальне забезпечення від 14 грудня 1972 року. Проте у Конвенції № 121 додатково зазначається, що особи з інвалідністю, які потребують постійної допомоги чи догляду іншої особи, мають право на підвищення розміру періодичних виплат або можуть розраховувати на інші спеціальні чи додаткові допомоги, які встановлені законодавством відповідної держави.

Окрім цього, визначається, що розмір допомоги на поховання виплачується за встановленою ставкою, яка, в свою чергу, не може бути меншою, ніж звичайна вартість поховання, остання визначається за національним законодавством відповідної країни.

Необхідно зазначити, що у Конвенції № 121 у порівнянні із Конвенцією № 102 дещо відрізняються мінімальні розміри періодичних виплат, а саме: не менше шістдесят відсотків від попереднього заробітку особи при тимчасовій чи повній втраті працездатності та п'ятдесят відсотків – у випадку смерті годувальника (у Конвенції № 102, нагадаємо, це п'ятдесят та сорок відсотків відповідно)².

Згідно із Конвенцією про встановлення міжнародної

¹ Конвенція про відшкодування працівникам під час професійних захворювань № 18 від 10 червня 1925 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_112 (дата звернення 16.11.2017).

² Конвенція про допомоги у випадках виробничого травматизму № 121 від 08 липня 1964 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_306 (дата звернення: 01.11.2017).

системи збереження прав у галузі соціального забезпечення від 21 червня 1982 року № 157, підвищення рівня життя розглядається як основна мета при плануванні економічного розвитку, а кожному потерпілому гарантується виплата грошової допомоги у разі трудового каліцтва¹.

У Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09 грудня 1989 року закріплено, що кожен працівник Європейського Співтовариства має право на адекватний соціальний захист і незалежно від статусу і розміру підприємства, на якому він працює, користуватися адекватним рівнем допомоги з соціального забезпечення. В свою чергу, особи, які не мають можливості бути учасником ринку праці та не мають засобів до існування, повинні мати можливість отримувати достатні кошти і соціальну допомогу з урахуванням особливостей їхньої конкретної ситуації².

Положення Європейського кодексу соціального забезпечення від 16 квітня 1964 року, що регулюють відносини із соціальному забезпеченню осіб, які постраждали внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання, фактично дублюють положення Конвенції № 102 щодо підстав надання допомог, їх видів (в тому числі і видів можливої медичної допомоги), мінімальних розмірів (у разі тимчасової непрацездатності та повної втрати працездатності – п'ятдесят відсотків попереднього заробітку; у випадку смерті потерпілого-годувальника – сорок відсотків попереднього заробітку) та порядку отримання³.

Важливе значення у сфері міжнародно-правового

¹ Конвенція про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення № 157 від 21 червня 1982 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_012 (дата звернення: 21.11.2017).

² Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09 грудня 1989 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_044 (дата звернення: 01.11.2017).

³ Європейський кодекс соціального забезпечення від 16 квітня 1964 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_329 (дата звернення: 01.11.2017).

регулювання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, відіграють саме двосторонні договори, укладені між Україною та іншою державою.

За роки незалежності України було укладено міждержавні угоди у сфері соціального забезпечення із Королівством Іспанія, Латвійською Республікою, Словацькою Республікою, Литовською Республікою, Чеською Республікою, Республікою Болгарія, Португальською Республікою, Естонською Республікою, Республікою Польща.

Угоди між Україною та Державою Ізраїль від 28 вересня 2012 року, між Україною та Федеративною Республікою Німеччина від 7 листопада 2018 року підписано, проте до цього часу вони залишаються нератифікованими. Продовжується робота щодо укладення угод з Турецькою Республікою, Республікою Сербія та Великим Герцогством Люксембург.

Необхідно зазначити, що предметом таких двосторонніх договорів чи угод є не окремо соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, а соціальне забезпечення в цілому. Велика увага у договорах такого рівня приділяється саме застосуванню законодавства, а точніше – вирішенню питання, законодавство якої договірної сторони підлягає застосуванню за тих чи інших обставин. Розглянемо основні варіанти вирішення цього питання.

1. Загальне (стандартне) правило: право на допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, інвалідністю, смертю і втратою годувальника внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання буде визнаватися згідно із законодавством договірної сторони, під дію якого підпадав працівник на момент нещасного випадку або настання хвороби. Відповідна допомога виплачуватиметься цією договірною стороною.

2. Виконання роботи для обох договірних сторін: якщо працівник, який одержав професійне захворювання, виконував для обох договірних сторін роботу, яка могла б викликати

професійне захворювання, допомога по інвалідності або в разі втрати годувальника внаслідок професійного захворювання встановлюється і виплачується компетентним органом тієї договірної сторони, під дію законодавства якої підпадав працівник, виконуючи зазначену роботу востаннє. Як бачимо, цим правилом не передбачена можливість виплат одночасно двома договірними державами.

3. Настання нового нещасного випадку чи професійного захворювання: у разі нового нещасного випадку на виробництві або нового професійного захворювання, якщо на працівника поширювалось законодавство іншої договірної сторони, компетентні органи цієї сторони зобов'язані визначити та виплатити допомогу згідно з її законодавством, враховуючи при цьому також і колишні професійні захворювання і нещасні випадки на виробництві. Якщо внаслідок цього нова допомога буде меншою, ніж допомога, яка виплачується першою стороною, остання сторона виплачує заінтересованій особі відповідну різницю.

4. Посилення професійного захворювання: у разі, якщо професійне захворювання, набуте працівником, коли на нього поширювалось законодавство однієї договірної сторони, посилюється, коли він підпадає під дію законодавства іншої договірної сторони за умов, які викликають аналогічне професійне захворювання, допомога визначається і виплачується із врахуванням нового ступеня непрацездатності останньою стороною. Якщо внаслідок цього нова допомога буде меншою, ніж допомога, яка виплачується першою стороною, остання сторона виплачує заінтересованій особі відповідну різницю.

5. Погіршення стану здоров'я працівника, що постраждав від нещасного випадку: якщо стан здоров'я працівника, який постраждав внаслідок нещасного випадку на виробництві, погіршується внаслідок цього нещасного випадку під час поширення на нього законодавства іншої договірної сторони, допомога, яка йому повинна виплачуватися за це погіршення, відноситься на рахунок компетентного органу тієї

договірної сторони, де був застрахований працівник на момент нещасного випадку.

6. Особа одночасно працює за наймом на території однієї сторони та самостійно займається трудовою діяльністю на території другої сторони: якщо особа одночасно працює за наймом на території однієї сторони та самостійно займається трудовою діяльністю на території другої сторони, то до такої особи застосовується законодавство тієї сторони, на території якої вона працює за наймом.

7. Особа самостійно займається трудовою діяльністю: якщо особа самостійно займається трудовою діяльністю, то на неї поширюється законодавство сторони, на території якої вона здійснює трудову діяльність, незалежно від місця її постійного проживання.

8. Особа, яка самостійно займається трудовою діяльністю і постійно проживає на території однієї сторони, але здійснює трудову діяльність за наймом на території обох сторін: на особу, яка самостійно займається трудовою діяльністю і постійно проживає на території однієї сторони, але здійснює трудову діяльність на території обох сторін, поширюється законодавство сторони, на території якої постійно проживає особа¹.

Окрім міждержавних договорів, було укладено і міжурядові угоди у сфері соціального забезпечення, а саме: Угоду між Урядом України та Урядом Російської Федерації, Урядом Республіки Молдова, Урядом Республіки Вірменія, Урядом Республіки Білорусь, Урядом Латвійської Республіки, Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам, Урядом Азербайджанської Республіки.

Особливістю вище зазначених міжурядових угод є те, що їхній зміст є практично ідентичним, а тому його можна звести

¹ Бурка А. В. Правовий аналіз двосторонніх міждержавних договорів, міжурядових та міжвідомчих угод України у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання // Право і суспільство. 2018. Вип. 2/3. С. 58.

до таких загальних положень: 1) роботодавець гарантує працівникам-мігрантам рівні з громадянами сторони працевлаштування права на охорону праці; 2) відшкодування шкоди, заподіяної працівнику-мігранту в разі нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання або інших ушкоджень здоров'я, пов'язаних з виконанням ним трудових обов'язків, здійснюється відповідно до національного законодавства сторони працевлаштування; 3) якщо працівник, який одержав професійне захворювання, працював в обох країнах в умовах та галузях діяльності, що могли призвести до професійного захворювання, то відшкодування шкоди здійснюють обидві сторони пропорційно періоду роботи в небезпечних та шкідливих для здоров'я умовах на території кожної сторони; 4) потерпілий має право на оплату проїзду в обидва кінці, в тому числі і для супроводжуючого, якщо в цьому існує потреба; на відшкодування шкоди; на відшкодування фактичних витрат на лікування та реабілітацію. Роботодавець відшкодовує фактичні витрати на лікування і реабілітацію потерпілого, згідно з актами (рахунками), поданими державними організаціями та установами охорони здоров'я соціального забезпечення сторони, яка здійснює лікування і реабілітацію.

Третю групу двосторонніх міжнародних договорів становлять міжвідомчі угоди, що укладаються від імені міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з відповідними державними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, в компетенцію яких входять питання, що регулюються договорами. За загальним правилом угоди такого характеру спрямовані на виконання міждержавних угод України і врегульовують питання суто організаційного характеру.

Дослідивши цілий ряд міжнародних договорів, що включають норми соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, можна зробити наступні висновки:

1) ратифікація державою того чи іншого міжнародного акту

у сфері соціального захисту свідчить про взяття нею на себе додаткових зобов'язань перед іншими державами, а саме: розвивати систему соціального захисту як загалом, так і кожен вид соціального забезпечення зокрема, в тому числі й інститут соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання;

2) міжнародні договори створюють цілу систему соціальних гарантій, що визнаються більшістю сучасних демократичних країн та лежать в основі їх соціальної політики. Однією із таких соціальних гарантій є закріплення за працівником, що постраждав внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, права на відшкодування завданої шкоди, на реабілітацію та інші види допомог і послуг;

3) проаналізовані багатосторонні договори за загальним правилом встановлюють загальносоціальні гарантії і лише в окремих випадках передбачають норми спеціального характеру щодо соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання;

4) положення двосторонніх договорів та угод насамперед спрямовані на вирішення питання: законодавство якої із договірних сторін підлягає застосуванню у випадку настання трудового каліцтва чи професійного захворювання. При цьому у договорах такого виду відсутні норми, які б визначали можливі види соціального забезпечення, оскільки це питання детально регулюється національним законодавством конкретної договірної сторони;

5) на міжнародному та національному рівні закріплюється, що розмір страхових виплат, допомог повинен гарантувати потерпілому гідний рівень життя як його самого, так і членів його сім'ї. У зв'язку з цим Конвенцією № 102 та Конвенцією № 121 були затверджені мінімальні їх розміри. Проте необхідно розуміти, що встановлення даного мінімуму ще не означає однакового розміру допомоги у всіх країнах, що ратифікували

Конвенцію, оскільки у цьому випадку потрібно враховувати також і розміри заробітної плати потерпілої особи. Тому може виникнути досить суперечлива ситуація, коли розмір допомог де-юре відповідає мінімальним розмірам, що закріплені на міжнародному рівні, але де-факто він не забезпечує гідного рівня життя людини;

б) першочерговим завданням України, як соціальної та демократичної держави, має бути не проста імплементація норм міжнародних (двосторонніх та багатосторонніх) договорів соціально-забезпечувального характеру у національне законодавство, які лише де-юре закріплюють за потерпілим право на належне соціальне забезпечення у випадку трудового каліцтва чи професійного захворювання, а створення загалом такої системи соціального забезпечення, яка б була здатна злагоджено функціонувати на практиці і задовольняти потреби та інтереси усіх осіб, що потребують соціального забезпечення.

РОЗДІЛ 2

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

За даними Міжнародної організації праці (далі МОП), щодня люди помирають в результаті нещасних випадків на виробництві чи професійних захворювань – понад 2,78 мільйона смертей в рік. Окрім цього, щороку фіксується біля 374 мільйона виробничих травм і захворювань, що не тягнуть смертельних наслідків, але більшість із яких призводять до тривалої непрацездатності¹.

Такі статистичні дані вкотре підтверджують, що страхування від нещасних випадків на виробництві і подальше соціальне забезпечення постраждалих осіб має життєво важливе значення для кожного члена соціуму, а також економічного успіху кожної країни².

Незважаючи на те, що МОП активно розвиває політику належного рівня соціального забезпечення, а система соціального страхування в країнах Європи, у відповідності з вимогами Конвенції МОП № 155³, крім відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим, відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань, виконує важливу функцію економічного стимулювання роботодавця

¹ International Labour Organization. Офіційний сайт. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--en/index.htm> (дата звернення 20.01.2019).

² Там само.

³ 152.Про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище: Конвенція МОП № 155 від 22 червня 1981 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050 (дата звернення: 21.01.2019).

щодо покращення умов праці, зниження виробничого ризику, підвищення безпеки праці¹, дане питання і надалі продовжує залишатися актуальним.

У Європейському Союзі (далі ЄС), як і у світі загалом, створення нових і кращих робочих місць є однією із стратегічних цілей, встановлених Європейською Радою в Лісабоні ще у березні 2000 року. Стабільне та довготривале скорочення кількості нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань є головною метою політики ЄС у сфері охорони здоров'я та безпеки праці, оскільки, згідно з новими глобальними оцінками, нещасні випадки та травми, пов'язані з роботою, коштують ЄС 476 млрд. євро на рік та призводять до втрати 3,9% ВВП². Але, не зважаючи на те, що політика ЄС загалом та політика кожної із нижче зазначених країн спрямована на запобігання виробничому травматизму та професійним захворюванням і, відповідно, на зменшення загальних сум страхових виплат, виробничий травматизм із усіма його наслідками продовжує існувати як явище в соціально-трудоному житті тієї чи іншої країни, що створює потребу в удосконаленні соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання.

Метою соціального забезпечення внаслідок нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань є: швидке відновлення працездатності потерпілої особи та гарантування гідного рівня забезпечення під час її професійної, медичної, соціальної реабілітації, а у випадку встановлення факту інвалідності – призначення пенсій, допомог не нижче від законодавчо визначених мінімальних розмірів.

У сфері соціального забезпечення держава виступає

¹ 105.Третяков О. В., Нестеренко С.В., Горстка К.В. Система страхування від нещасних випадків – дієвий важіль управління безпекою праці в країні // Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия: Безопасность жизнедеятельности. 2016. Вып. 93. С. 38.

² European Agency for Safety and Health at Work. Офіційний сайт. URL: <https://osha.europa.eu/en/about-eu-osha/press-room/eu-osha-presents-new-figures-costs-poor-workplace-safety-and-health-world> (дата звернення 20.01.2019).

основним (центральною) суб'єктом. Нині кожна соціально орієнтована держава гарантує своїм громадянам страхові виплати, якщо мали місце нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання. Проте безпосереднє створення та ефективність дії національних систем соціального забезпечення залежить від рівня розвитку країни, історичних передумов і вимагає індивідуального підходу. Протягом останніх років в Україні ведеться посилена робота, яка спрямована на вдосконалення соціального захисту працюючого населення¹. У зв'язку з цим існує необхідність здійснити порівняльно-правовий аналіз систем соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, у провідних країнах Європи, що необхідне для виявлення переваг та недоліків вітчизняної системи соціального забезпечення, розроблення пропозиції щодо її удосконалення. Під час правового дослідження було проаналізовано законодавство п'ятнадцяти країн: Польщі, Німеччини, Австрії, Швейцарії, Ліхтенштейну, Люксембургу, Франції, Данії, Швеції, Великобританії, Норвегії, Фінляндії, Іспанії, Італії, Португалії. У процесі правового аналізу усі вище зазначені країни були розподілені на дві групи: 1) країни Центральної та Західної Європи; 2) країни Північної та Південної Європи – в основу такого поділу лягло їх географічне розташування.

¹ Соловійов О. М. Світовий досвід соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2016. Vol. 3, Iss. 2. С. 261.

2.1 Соціальне забезпечення постраждалих осіб в країнах Центральної та Західної Європи

Однією із країн Центральної Європи, соціальне законодавство якої виступає предметом нашого правового аналізу, є **Республіка Польща**. У Польщі перелік осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на виробництві, визначається Законом «Про систему соціального страхування» від 13 жовтня 1998 року, а порядок надання та здійснення страхових виплат при нещасних випадках на виробництві та професійних захворюваннях регулюється Законом «Про соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання» від 30 жовтня 2002 року¹.

У разі настання страхового випадку застраховані особи мають право на такі виплати: допомогу у зв'язку з хворобою, медичну допомогу, доплати по догляду, компенсаційні виплати, пенсію у зв'язку з непрацездатністю, пенсію у зв'язку з навчанням, пенсію у зв'язку із втратою годувальника.

Допомога у зв'язку із хворобою надається застрахованій особі, якщо її непрацездатність є результатом нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Вона виплачується незалежно від періоду, протягом якого особа була застрахована, та надається з першого дня непрацездатності².

У разі встановлення факту стійкої втрати працездатності, як і в Україні, працівник має право на одноразову страхову виплату, її розмір визначається за фіксованою ставкою, виходячи із середньомісячної заробітної плати потерпілого працівника, яку він отримував у попередньому році, та відсотка

¹ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Офіційний сайт. URL:<https://www.mpips.gov.pl/download/gfx/mpips/en/defaultopisy/.../6.empdiseases.pdf> (дата звернення: 22.01.2019).

² Your social security rights in Poland. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2013. P. 23-24. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Poland_en.pdf (дата звернення: 10.01.2019).

втрати працездатності. Станом на 01 березня 2017 року в середньому за кожен відсоток втрати працездатності виплачувалось вісімсот дев'ять злотих.

На противагу цьому, у вітчизняному законодавстві відсутні будь-які фіксовані ставки визначення розміру одноразової допомоги, але при визначенні її розміру до уваги також беруться середньомісячна заробітна плата та відсоток втрати працездатності.

У випадку смерті застрахованої особи члени її сім'ї мають право на отримання одноразової компенсації. Така одноразова компенсація виплачується і у разі смерті пенсіонера, що отримав інвалідність внаслідок нещасного випадку чи професійного захворювання, якщо буде встановлено прямий причинно-наслідковий зв'язок між смертю особи та отриманими раніше ушкодженнями. Розмір компенсації визначається з урахуванням середньої заробітної плати (виплат) померлого за минулий рік. У середньому (станом на 01 березня 2017 року) розмір виплат становив сімдесят дві тисячі вісімсот п'ятдесят злотих – чоловіку, дружині, дитині померлого застрахованого та тридцять шість тисяч чотириста двадцять п'ять злотих – іншим членам сім'ї.

Пенсія у зв'язку із непрацездатністю надається застрахованій особі, яка не може працювати внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Розмір пенсії не повинен бути нижчим, ніж: шістдесят відсотків від загальної ставки страхового внеску - для особи з частковою втратою непрацездатністю; вісімдесяти відсотків від загальної ставки страхового внеску – для особи з повною втратою працездатності. Загалом, розмір пенсії по непрацездатності не може бути меншим за сто двадцять відсотків від найнижчої пенсії по інвалідності, яка виплачується особам, що підлягають пенсійному страхуванню на випадок інвалідності. Станом на 1 березня 2017 року розмір пенсії у зв'язку з повною втратою працездатності становив – одну тисячу двісті злотих за місяць, а при частковій втраті працездатності – в межах дев'ятисот злотих за місяць.

Потерпіла особа, яка стала повністю непрацездатною та не

здатна самостійно себе обслуговувати, окрім пенсії у зв'язку із непрацездатністю, має право отримувати доплати на догляд.

Пенсії у зв'язку з навчанням виплачуються застрахованій особі у тому випадку, якщо було встановлено її потребу у професійному навчанні, у зв'язку із неможливістю виконувати раніше здійснювану роботу внаслідок отриманого каліцтва чи професійного захворювання. Максимальний строк отримання такого виду пенсій – шість місяців. Сам період навчання не може бути більшим, ніж тридцять місяців, в Україні, для порівняння, період навчання та здійснення відповідних страхових виплат не може перевищувати двадцять чотири місяці. Розмір пенсії становить сто відсотків від розміру страхових внесків і не може бути нижчим за сто двадцять відсотків від найнижчої пенсії по інвалідності.

Пенсія у зв'язку із втратою годувальника надається членам сім'ї померлої застрахованої особи або пенсіонера, який отримував пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Розмір пенсії залежить від розміру середньомісячної заробітної плати померлого (пенсії) та від кількості утриманців: для однієї особи – вісімдесят п'ять відсотків від заробітної плати (пенсії) померлого; для двох осіб – дев'яносто відсотків; для трьох і більше осіб – дев'яносто п'ять відсотків. Пенсія не може бути нижчою за сто двадцять відсотків від найменшої пенсії по інвалідності. Окрім цього, якщо отримувач пенсії у зв'язку із втратою годувальника є повним сиротою, то він має право на додаткову доплату до пенсії. Станом на 1 березня 2017 року розмір пенсії в середньому становив одну тисячу двісті злотих на місяць.

Потерпілій особі також компенсуються витрати, пов'язані із наданням стоматологічних послуг, лікуванням, здійсненням профілактичного вакцинування, наданням ортопедичних виробів.

Застрахована особа втрачає право на отримання будь-яких видів страхових виплат, якщо буде встановлено факт грубого порушення нею норм з охорони праці, в тому числі і внаслідок грубої необережності, якщо особа перебувала в стані

алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння і це призвело до нещасного випадку. Для підтвердження чи спростування факту алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння потерпіла особа зобов'язана пройти обстеження, відмова від обстеження може призвести до позбавлення права отримання будь-яких страхових виплат¹.

Страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань є основою системи соціального страхування у **Федеративній Республіці Німеччини**. Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, є Соціальний кодекс (Sozialgesetzbuch) далі СК, а саме: книга сьома, глава 3 «Страхові виплати після настання страхового випадку» та книга дев'ята «Реабілітація осіб з інвалідністю». Страхові виплати надаються незалежно від віку, віросповідання, національності та доходу застрахованої особи².

Підставою для відшкодування шкоди є не вина роботодавця, а сам факт пошкодження здоров'я при виконанні трудових обов'язків (та прямий причинно-наслідковий зв'язок між виконанням трудових обов'язків та заподіяною шкодою), тобто у працівника немає необхідності доводити вину роботодавця, його недбалість³.

Потерпілим особам надається медична допомога. Страхові виплати покривають такі види лікування: першу медичну допомогу; медичне лікування, стоматологічне лікування, встановлення протезів, постачання ліків, домашнє годування, лікування в лікарнях та реабілітаційних закладах, послуги з

¹ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Офіційний сайт. URL: <https://www.mpips.gov.pl/en/social-insurance/insurance-against-accidents-at-work-and-occupational-diseases/> (дата звернення: 22.01.2019).

² Federal Ministry of Labour and Social Affairs. Офіційний сайт. URL: <https://www.bmas.de/EN/Our-Topics/Social-Security/statutory-occupational-accident-insurance.html> (дата звернення: 19.01.2019).

³ Соловійов О. М. Світовий досвід соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання // *Європський політичний та правовий дискурс*. 2016. Vol. 3, Iss. 2. С. 263.

медичної реабілітації¹.

На законодавчому рівні чітко визначені фіксовані розміри витрат на лікарські препарати, що виплачуються за рахунок страхових коштів. Якщо вартість лікарського засобу перевищує фіксовану суму, то лікар повинен повідомити компетентним органам про необхідні додаткові витрати. У вітчизняному законодавстві такі фіксовані розміри витрат на лікарські препарати відсутні, а при визначені суми відшкодування беруться до уваги ціни, що вказані у договорах, укладених із постачальниками, виробниками лікарських засобів².

Окрім медичного лікування, застраховані особи мають право отримувати домашній догляд, що здійснюється уповноваженими медичними сестрами; на отримання послуг з професійного навчання, підготовки, перепідготовки; послуг, що спрямовані на соціальну адаптацію потерпілого (придбання необхідних технічних засобів, технічне обслуговування та обладнання житлових приміщень, пристосування їх до потреб осіб з інвалідністю; навчання потерпілого самостійного життя, участі у культурному та громадському житті)³.

При виборі підходящої роботи, перепідготовці враховується придатність, схильність, попередня зайнятість потерпілого працівника та тенденції розвитку ринку праці. У разі необхідності уточнюються професійні здібності або проводиться тестування працівника. Максимальний період професійного навчання, як і в Україні, – два роки, але, зазвичай, воно триває один рік, додатковий рік надається лише у випадку

¹ Siebtes Buch Sozialgesetzbuch - Gesetzliche Unfallversicherung: Gesetz vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1254 / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/ (дата звернення: 18.01.2019).

² Бурка А. В. Соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання в країнах Європи: Німеччині, Австрії, Швейцарії // Право та державне управління. 2019. № 1. С. 25.

³ Your social security rights in Germany. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. P. 23-30. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1111&langId=en> (дата звернення: 15.01.2019).

необхідності (при освоєнні складних професій). За окремими професіями навчання може тривати до тридцяти шести місяців. Витрати на проживання та харчування (у період навчання, перепідготовки), придбання посібників, проходження навчальних курсів компенсуються¹.

За необхідності за рахунок страхових коштів покриваються такі витрати: лікувально-оздоровчі групові види спорту; витрати на проїзд до місця надання послуг; соціальну допомогу; допомогу по дому; на догляд за дітьми.

Протягом усього періоду, коли потерпілий не може працювати, він отримує допомогу у зв'язку із нещасним випадком. Розмір допомоги становить вісімдесят відсотків від його загальної заробітної плати, яку потерпілий працівник отримував до втрати працездатності. Допомога виплачується протягом сімдесяти восьми тижнів. Але якщо, за висновком лікаря, потерпіла особа повинна залишатись у лікарні довше, ніж максимальний термін отримання допомоги, то вона отримує допомогу до моменту виходу з лікарні.

Якщо працездатність застрахованої особи зменшується щонайменш на двадцять відсотків внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання і триває понад двадцять шість тижнів після нещасного випадку, то потерпілий працівник має право на пенсію. Максимальний розмір пенсії дорівнює двом третім від доходу працівника.

Якщо застрахована особа помирає після нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, то право на отримання пенсії у зв'язку із втратою годувальника мають особи, які перебували на утриманні померлого та разом з тим досягли сорока семи років, або не можуть працювати чи виховують дитину, яка має право на пенсію внаслідок набуття статусу сироти. Розмір щорічної пенсії становить сорок відсотків від річного доходу померлого.

¹ Sozialgesetzbuch Neuntes Buch – Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen: Gesetz vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1254 / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/ (дата звернення: 18.01.2019).

У тому випадку, коли особа, яка має право на пенсію, не досягла сорока семи років і не виховує дітей, вона отримує пенсію у зв'язку із втратою годувальника лише протягом двох років. Річний розмір пенсії тоді становить тридцять відсотків від річного доходу померлого.

Діти померлого/померлої, які не досягли вісімнадцяти років, мають право на пенсію (так звану пенсію по сирітству) у розмірі двадцяти відсотків (напівсироти), а повні сироти – до тридцяти відсотків річного доходу померлого. Якщо дитина навчається, то пенсія буде виплачуватися до досягнення нею двадцятисемирічного віку¹.

Якщо застрахована особа потребує використання транспортного засобу, виходячи із характеру або тяжкості заподіяної шкоди здоров'ю, то їй надається допомога на автотранспорт, що охоплює послуги з закупівлі автотранспорту, додаткового обладнання автомобіля та отримання прав водія. Детальний порядок надання такої допомоги визначається законом «Про Порядок надання допомоги на автомобіль для професійної реабілітації» («Verordnung über Kraftfahrzeughilfe zur beruflichen Rehabilitation») від 28 вересня 1987 року.

За рахунок страхових коштів можуть бути закуплені не лише нові, а й вживані автомобілі, якщо вони відповідають встановленим вимогам, а їх ринкова вартість – не більше п'ятдесяти відсотків від початкової вартості нового автомобіля.

Загалом витрати на придбання автомобіля не повинні перевищувати дев'яти тисяч п'ятисот євро (витрати на додаткове обладнання сюди не входять). В окремих випадках максимальний розмір витрат на придбання автомобіля може бути перевищено, якщо (виходячи зі стану здоров'я потерпілого) неможливо придбати інший автомобіль. Застрахована особа має право отримати черговий автомобіль не раніше ніж через п'ять років з моменту закупівлі останнього

¹ Siebtes Buch Sozialgesetzbuch - Gesetzliche Unfallversicherung: Gesetz vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1254 / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/ (дата звернення: 18.01.2019).

транспортного засобу.

Кошти, що виділяються на придбання автомобіля, можуть бути спрямовані на транспортне обслуговування застрахованої особи, якщо остання не здатна керувати автомобілем (і відсутня третя особа) або отримання коштів на транспортне обслуговування є більш економічно доцільним для особи з інвалідністю¹.

Якщо порівнювати порядок забезпечення автомобілями, що визначений німецьким та українським законодавством, то необхідно зауважити наступне: основні умови щодо отримання автомобіля застрахованою потерпілою особою збігаються, проте існує різниця у терміні, на який автомобіль надається і в тому, що в законодавстві Німеччини чітко визначений розмір витрат на придбання автомобіля, в Україні ж такі розміри відсутні, більше того, з бюджету Фонду соціального страхування України в останні роки кошти на придбання автомобілів взагалі не виділялися. Така ситуація, насамперед, зумовлена нестачею коштів, адже, відповідно до постанови КМУ від 26 листопада 2014 року № 675 «Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, виділяється лише 9,5727 відсотка від єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що є основним джерелом формування коштів Фонду².

¹ Verordnung über Kraftfahrzeughilfe zur beruflichen Rehabilitation (Kraftfahrzeughilfe-Verordnung - KfzHV): Gezets vom 28. September 1987 (BGBl. I S. 2251) / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kfzhv/BJNR022510987.html> (дата звернення: 23.01.2019).

² Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Постанова КМУ від 26 листопада 2014 року № 675 // База даних «Законодавство України». URL:

Потерпіла особа також має право отримати допомогу на житло, якщо внаслідок характеру або ступеня тяжкості заподіяної шкоди здоров'ю вона потребує тимчасової адаптації або професійної інтеграції. Допомога на житло включає витрати на переселення та вартість житла для особи, що здійснює догляд.

Якщо в результаті нещасного випадку чи професійного захворювання потерпіла особа перебуває в безпорадному стані та потребує догляду, допомоги в процесі повсякденного життя, то їй виплачується допомога на догляд. Розмір допомоги встановлюється з урахуванням характеру і ступеня тяжкості ушкодження здоров'я, виду необхідної допомоги. Допомога виплачується щомісячно у сумі від трьохсот євро. Сума допомоги підлягає коригуванню в залежності від зміни розміру пенсії¹.

У випадку смерті застрахованої особи відбувається виплата страхової допомоги на поховання. У 2018 році розмір допомоги становив п'ять тисяч двісті двадцять євро у Західній Німеччині та дві тисячі шістсот двадцять євро у Східній Німеччині.

У Республіці Австрія при настанні нещасного випадку на роботі застрахована особа отримує грошові виплати у зв'язку із хворобою. Якщо потерпіла особа перебуває в лікарні або в спеціальній клініці, то вона має право на сімейні кошти (Familiengeld) або на добові (Taggeld), залежно від сімейних обставин. Виплата грошової допомоги у зв'язку із хворобою у випадку непрацездатності починає здійснюватися з двадцять сьомого тижня після нещасного випадку на виробництві. На противагу цьому, в Україні відсутні часові обмеження такого характеру щодо реалізації потерпілою особою свого права на той чи інший вид страхових виплат.

Потерпіла особа має право на отримання послуг з медичної,

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2014-%D0%BF> (Дата звернення: 15.08.2019).

¹ Sozialgesetzbuch Neuntes Buch – Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen: Gesetz vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1254 / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/ (дата звернення: 18.01.2019).

професійної та соціальної реабілітації. Заходи з професійної реабілітації включають: допомогу у пошуку роботи, подальше навчання, перепідготовку. Під час навчання надається тимчасова допомога (Übergangsgeld)¹.

В Австрії, на відміну від України, виділяють два види пенсії по інвалідності: тимчасову (так звані страхові виплати по тимчасовій непрацездатності) та постійну. Тимчасова пенсія виплачується, якщо працездатність знизилася менш, ніж на двадцять відсотків, і її період виплат становить три місяці. Постійна пенсія має місце, якщо по спливу двох років втрата працездатності зменшилася мінімум на двадцять відсотків, а для учнів та студентів – не менше п'ятдесяти відсотків. Загалом пенсія по інвалідності (Versehrtenrente) призначається лише після закінчення терміну виплати грошової допомоги у зв'язку із хворобою².

У випадку повної втрати працездатності потерпіла особа може отримати пенсію у збільшеному розмірі – дві третини від річного доходу. Загалом розмір пенсії залежить від відсотка втрати працездатності та середнього доходу потерпілого за попередній рік. Якщо ступінь непрацездатності високий (не менше сімдесяти відсотків), то потерпіла особа має ще право на додаткову пенсію у розмірі до двадцяти відсотків від основної пенсії. Окрім цього, якщо на утриманні потерпілої особи є діти, то надається доплата на дитину у розмірі десяти відсотків від основної пенсії (така доплата надається до досягнення дитиною вісімнадцяти років, а у випадку її навчання – до досягнення двадцяти семи років).

При втраті працездатності менше ніж на двадцять п'ять відсотків, пенсія по інвалідності, за бажанням застрахованої

¹ Бурка А. В. Соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання в країнах Європи: Німеччині, Австрії, Швейцарії // Право та державне управління. 2019. № 1. С. 26-27.

² Portal der Arbeiterkammern. Офіційний сайт. URL: <https://www.arbeiterkammer.at/beratung/arbeitundrecht/krankheitundpflege/unfall/U-fallversicherung.html> (дата звернення: 23.01.2019).

особи, може бути замінена на одноразовий платіж¹. Зауважимо, що Законом України № 1105 також передбачена така можливість для потерпілої особи, але одноразовою допомогою можуть бути замінені щомісячні страхові виплати, а відсоток втрати працездатності повинен бути меншим тридцяти.

Право на отримання пенсії, у зв'язку із втратою годувальника, мають дружина, чоловік померлого, діти. Це право може зберігатися за чоловіком, дружиною і в тому випадку, якщо шлюб між ними було розірвано, але померлий/ла був зобов'язаний утримувати чоловіка/дружину. Мінімальний розмір пенсії становить двадцять відсотків від доходу померлого, але якщо чоловік/дружина досягли пенсійного віку або втратили працездатність щонайменше на п'ятдесят відсотків, то розмір пенсії збільшується до сорока відсотків від заробітку померлого. Розмір пенсії для дитини та період її виплати такий же як у Німеччині.

Пенсія також може виплачуватися батькам, бабі, дідові, братам, сестрам померлого, якщо вони перебували на його утриманні. Максимальний розмір пенсії у цьому випадку не може перевищувати двадцяти відсотків від доходу померлого. Окрім пенсії у зв'язку із втратою годувальника, членом сім'ї виплачується допомога на поховання.

У Швейцарській Конфедерації центральним органом, що займається питаннями соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, є Швейцарський фонд страхування від нещасних випадків. У сфері соціального забезпечення можна виділити такі види страхових виплат: щоденні виплати, пенсії по інвалідності, одноразові допомоги, пенсії у зв'язку із втратою годувальника, медичну допомогу.

Щоденні виплати здійснюються, якщо потерпілий працівник повністю або частково не може працювати після

¹ Your social security rights in Austria. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. P. 22-25. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1101&langId=en> (дата звернення: 18.01.2019).

нешасного випадку або професійного захворювання. Розмір виплат розраховується відповідно до останньої отриманої заробітної плати та із врахуванням відсотка непрацевдатності. У випадку встановлення факту повної непрацевдатності – розмір допомоги становить вісімдесят відсотків від заробітної плати, при частковій непрацевдатності – розмір допомоги пропорційно зменшується. Допомога виплачується щодня, починаючи з третього дня після нещасного випадку чи встановлення факту професійного захворювання і припиняється у випадку відновлення працевдатності, призначення пенсії чи смерті застрахованої особи.

Якщо нещасний випадок чи професійне захворювання заподіяли значну фізичну чи психічну шкоду здоров'ю працівника (наприклад, втрата нирки, ноги, загальна сліпота), то йому виплачується одноразова допомога. Розмір допомоги залежить від ступеня тяжкості заподіяної шкоди та розраховується як відсоток від максимальної суми щорічної заробітної плати (близько 126 623 євро), але не може перевищувати річний дохід застрахованої особи, який вона отримувала до настання нещасного випадку.

Допомога по безпорадності (допомога по догляду) виплачується, якщо особа постійно потребує сторонньої допомоги чи догляду. Застрахована особа вважається безпорадною, якщо її/його проблеми зі здоров'ям зумовлюють її/його залежність від третьої сторони чи потребу у постійній допомозі у повсякденному житті. Її розмір визначається залежно від ступеня безпорадності: легкий, середній чи високий. При легкій безпорадності допомога виплачується у подвійному розмірі максимальної заробітної плати за день (близько 700 євро); при середньому ступені безпорадності – чотирьохкратний розмір максимальної заробітної плати за день (близько 2800 євро); при високому ступені безпорадності – шестикратний розмір максимальної заробітної плати за день (близько 3200 євро). В Україні розмір допомоги по догляду залежить від виду догляду, що необхідний особі без врахування ступеня безпорадності, оскільки сам термін «безпорадність» та відповідно її види відсутні. При цьому, на нашу думку,

впровадження у національне законодавство терміну «безпорадність» та визначення її видів, критеріїв станом на сьогодні є недоцільним, оскільки на практиці досить прийнятним є існуючий критерій для визначення розміру допомоги.

Розмір пенсії по інвалідності залежить від групи інвалідності та розміру заробітної плати працівника (максимальний – вісімдесят відсотків від заробітної плати особи).

У випадку смерті застрахованої особи, його/її чоловікові, дружині, дітям виплачується пенсія у зв'язку із втратою годувальника. Якщо подружжя було розлучене, то один із подружжя має право на пенсію за умови, що той із подружжя, який помер, зобов'язаний був утримувати іншого. Розмір пенсії чоловіку чи дружині становить сорок відсотків від заробітної плати померлого, а у випадку розлучення – двадцять відсотків. Дитині (напівсироті) надається – п'ятнадцять відсотків, сироті – двадцять п'ять відсотків від заробітної плати померлого. Якщо існує декілька осіб, які мають право на пенсію, то максимальний розмір пенсії становить сімдесят відсотків від заробітної плати. Чоловік, дружина втрачають право на отримання пенсії у випадку укладення повторного шлюбу, діти – після досягнення вісімнадцяти років, а у випадку їх навчання – по досягненню ними двадцяти п'яти років. Для порівняння, в Україні діти, які навчаються, втрачають право на отримання пенсії по досягненню двадцяти трьох років. В окремих випадках чоловікові/дружині пенсія може бути замінена на одноразову допомогу¹.

Окрім вище зазначених грошових виплат, потерпілі особи мають право на пільги у натуральній формі, а саме на медичне лікування (амбулаторне лікування, яке надає лікар, стоматолог, мануальний терапевт або інший медичний персонал;

¹ Your social security rights in Switzerland. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1131&langId=en&intPageId=4824> (дата звернення: 24.01.2019).

медикаментозне лікування, призначені лікарем або стоматологом; харчування та проживання в загальній палаті лікарні; додаткове лікування і санаторно-курортне лікування, призначене лікарем; допоміжне обладнання, як-от: протези або слухові апарати тощо)¹.

У *Князівстві Ліхтенштейн* основним нормативно-правовим актом у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, є Закон «Про страхування від нещасних випадків»².

Застрахована особа, яка є тимчасово непрацездатною внаслідок отриманого трудового каліцтва чи професійного захворювання, отримує допомогу по тимчасовій непрацездатності (або її ще називають щоденною допомогою). Право на таку допомогу виникає на наступний день після нещасного випадку. Застрахована особа отримує допомогу до повного відновлення працездатності або до призначення пенсії чи до смерті. Така допомога виплачується у розмірі вісімдесяти відсотків від заробітної плати застрахованої особи, за умови, що відсоток втрати працездатності понад п'ятдесят. На противагу цьому, в Україні допомога по тимчасовій непрацездатності призначається та виплачується у розмірі ста відсотків середньої заробітної плати потерпілого, незалежно від відсотка втрати працездатності.

Пенсія по інвалідності призначається, якщо відсоток втрати працездатності не менше десяти. У випадку підтвердження факту повної втрати працездатності розмір пенсії по інвалідності становить вісімдесят відсотків від заробітної плати, при частковій втраті працездатності розмір відповідно пропорційно зменшується. З моменту отримання пенсії по

¹ Social security in Switzerland. AVS //AI Information Centre, Federal Social Insurance Office and State Secretariat for Economic Affairs. June 2017. URL: <https://www.ahv-iv.ch/p/890.e> (дата звернення: 24.01.2019).

² Über die obligatorische Unfallversicherung: Gesetz vom 28. November 1989 / Liechtensteinisches Landesgesetzblatt. URL: <https://www.gesetze.li/konso/pdf/1990046000?version=7> (дата звернення: 24.01.2019).

інвалідності право на допомогу на медичне лікування та щоденну допомогу припиняється, проте допомога на лікування буде і надалі виплачуватися, якщо в особи виникли ускладнення зі здоров'ям від отриманих травм чи професійних захворювань.

Допомога на догляд (Hilflosenentschädigung) також передбачена та здійснюється на тих же підставах, що і в вище зазначених країнах. Її щомісячна сума становить від двох до шести максимальних розмірів страхового щоденного заробітку. Якщо сталося заподіяння істотної шкоди здоров'ю, то виплачується одноразова допомога (Integritätsentschädigung), розмір якої не може перевищувати трьохкратний розмір річного заробітку потерпілого.

Пенсії у зв'язку із втратою годувальника призначається вдові/вдівцю у розмірі сорока відсотків від заробітку померлого, якщо він /вона (вдова/вдівець) досягли сорока п'яти років і більше або мають інвалідність з відсотком втрати працездатності не менше шістдесяти семи. Необхідно зауважити, що вітчизняне законодавство закріплює право чоловіка/дружини на отримання пенсії у зв'язку із втратою годувальника, якщо вони досягли пенсійного віку чи є особами з інвалідністю, при цьому відсоток втрати працездатності значення не має. Якщо чоловік, дружина були розлучені, то розмір пенсії становить двадцять відсотків від заробітку померлого. Пенсія дитині виплачується у тих же розмірах, що й у Швейцарії, а витрати на поховання призначаються у семикратному розмірі максимального розміру страхового щоденного заробітку.

Розміри усіх вище зазначених страхових виплат періодично коригуються у зв'язку із зміною індексу споживчих цін. Розмір пенсій збільшується, якщо річний індекс споживчих цін зросте більш ніж на три відсотки протягом одного року¹.

У Великому Герцогстві Люксембург діє принцип повної

¹ Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2018 / Social Security. Office of Retirement and Disability Policy. URL: <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2018-2019/europe/liechtenstein.html> (дата звернення: 24.01.2019).

компенсації за шкоду, завдану внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання. Відповідно до цього принципу потерпіла особа повинна опинитися в тому ж самому матеріальному становищі, в якому перебувала до настання страхового випадку.

Страхові виплати охоплюють відшкодування фактично завданої майнової шкоди (мається на увазі втрата заробітку) та компенсацію шкоди, заподіяної тілесними ушкодженнями, в тому числі і відшкодування моральної шкоди. Майнову шкоду, яку також називають економічним, фінансовим або матеріальним збитком, включає втрату доходу, медичні витрати, витрати, пов'язані з отриманням допомоги від третіх осіб, або транспортні витрати. Нематеріальна шкода або моральна шкода визначається як моральні чи психічні страждання, спричинені фізіологічним ушкодженням, болем, спотворенням зовнішності.

Починаючи з 2010 року, у застрахованих осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, виникло право на відшкодування шкоди, спричиненої пошкодженням транспортного засобу, одягу або інших особистих речей (годинника, гаманця тощо), протезів, за умови, що буде встановлено прямий причинно-наслідковий зв'язок між заподіяною шкодою та нещасним випадком на виробництві. Розмір відшкодування встановлюється від двох третіх соціальної мінімальної заробітної плати до семикратного розміру соціальної мінімальної зарплати. Передбачення такого виду страхових виплат в Україні, на наш погляд, мало би лише позитивні наслідки, проте в умовах нинішніх фінансово-економічних реалій, на жаль, ця норма не може бути втілена в життя.

Медичні послуги, що надаються потерпілій особі, включають лікувально-стоматологічне лікування; лабораторні аналізи та дослідження; забезпечення протезами, ортезами та епітезами, фармацевтичними продуктами та препаратами, засобами захисту, засобами для лікування; витрати на харчування для стаціонарного лікування; транспортні витрати, пов'язані із лікуванням. Ці медичні послуги оплачуються Національним фондом медичного страхування від імені

Кооперативу страхування від нещасних випадків відповідно до чинних правил медичного страхування.

Якщо застрахованій особі за станом здоров'я потрібен постійний сторонній догляд, допомога при здійсненні основної діяльності – щоденної особистої гігієни, харчування або пересування, – то вона має право на допомогу по догляду¹.

На період тимчасової непрацездатності, внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання, застраховані особи мають право на продовження отримання заробітної плати (оплату лікарняного листка) та на перехідну допомогу. Перехідну допомогу отримує застрахована особа, непрацездатність якої, за висновком Медичної служби соціального забезпечення, головним чином виникла через нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання і остання більше не може працювати на попередній роботі, але не має статусу особи з інвалідністю. Перехідна допомога припиняє виплачуватися, якщо особа більше не зареєстрована як така, що шукає роботу, чи відмовилася від проходження перекваліфікації.

Якщо особа починає працювати не на попередній роботі після страхового випадку, але отримує дохід у меншому розмірі, то їй надається так звана пенсія по частковій непрацездатності, за умови, що розмір доходу та працездатність зменшилися щонайменше на десять відсотків та існує медичне підтвердження, що працівник не може продовжувати працювати на попередній роботі та відновити свою працездатність. Важливо те, що такий вид пенсії доступний лише особам, які на момент аварії були працевлаштовані або зареєстровані як особи, що шукають роботу.

При повній втраті працездатності потерпіла особа має право на пенсію за умови, що вона займалася/ється професійною діяльністю, що підлягає обов'язковому страхуванню або була

¹ Your social security rights in Luxembourg. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1120&langId=en&intPageId=4682> (дата звернення: 26.01.2019).

zareestrovana, yak taka, sho shukaє robotu. Pensia rozraховується на основі дванадцятимісячного доходу до настання нещасного випадку або професійного захворювання і її річна сума не може бути меншою дванадцятикратного розміру мінімальної соціальної заробітної плати та не перевищувати шістдесятикратного її розміру. У випадку неповної зайнятості мінімальна сума пенсії обчислюється на основі мінімальної соціальної заробітної плати за годину¹.

У випадку смерті застрахованої особи її чоловік/дружина та діти мають право на пенсію та на моральну компенсацію. Чоловік/дружина отримують платіж у розмірі трьох чвертей від річного доходу, який отримувала померла особа. Пенсія буде виплачуватися до досягнення ними шістдесяти п'яти років. Дітям пенсія виплачується у розмірі однієї четвертої від річного доходу². Виплата пенсії триває до досягнення дитиною вісімнадцяти років або до двадцяти семи років, у випадку її навчання³.

Заслугує правового аналізу і досвід Люксембургу щодо відшкодування моральної шкоди, яке здійснюється за трьома групами, в залежності від виду заподіяної шкоди. Перший різновид – компенсація за фізіологічне пошкодження і втрату працездатності. Другий різновид – компенсація за заподіяний фізичний біль, що підлягає консолідації (консолідація – це час, протягом якого наслідки травми повністю заліковуються і не передбачається їх загострення, що дозволяє визначити відповідний ступінь стійкої непрацездатності). У цьому випадку завдана шкода здоров'ю визначається лікарями на індивідуальній основі, із врахуванням розробленої «шкали

¹ Your social security rights in Luxembourg. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1120&langId=en&intPageId=4682> (дата звернення: 26.01.2019).

² Ihre Rechte der sozialen Sicherheit in Luxemburg. Beschäftigung, Soziales und Integration. Europäische Union. Juli 2018. S. 27 URL: https://www.cnap.lu/fileadmin/file/cnap/publications/Commission_europeenne/Ihre_Rechte_der_sozialen_Sicherheit_in_Luxemburg.pdf (дата звернення: 24.01.2019).

³ Там само. – С. 28.

болю». Дана шкала була розроблена із врахуванням думки Медичної служби соціального захисту і описує інтенсивність болю від одного до семи (де один відповідає дуже незначному болю і сім – дуже сильному болю). Перший ступінь (дуже легкий) характеризується такими факторами, як-от: одноденне перебування в стаціонарі для спостереження, невеликий розтяг без іммобілізації, багатоденне лікування з анальгетиками або множинні синці. На противагу першому, сьомий ступінь характеризується госпіталізацією більше як на вісімнадцять місяців, найбільш сильним болем, що перевищує описаний у попередніх пунктах, та вимагає регулярної госпіталізації в спеціалізованих клініках (наприклад, нирковий діаліз протягом декількох років).

Останній різновид – компенсація за пошкодження анатомічного або анатомо-фізіологічного характеру, що змінює зовнішній вигляд людини)¹.

Право на отримання відшкодування за заподіяну моральну шкоду у випадку смерті особи мають її дружина/чоловік, діти, батько, мати та будь-яка інша особа, яка прожила з застрахованою особою не менше трьох років. Компенсація носить одноразовий характер, при визначенні розміру відшкодування враховується, чи має заявник право на отримання пенсії, його відносини із померлою особою².

Основним нормативно-правовим актом у сфері соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, у **Республіці Франція** є Кодекс соціального захисту³.

¹ Your social security rights in Luxembourg. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1120&langId=en&intPageId=4682> (дата звернення: 26.01.2019).

² Ihre Rechte der sozialen Sicherheit in Luxemburg. Beschäftigung, Soziales und Integration. Europäische Union. Juli 2018. S. 29-30. URL: https://www.cnap.lu/fileadmin/file/cnap/publications/Commission_europeenne/Ihre_Rechte_der_sozialen_Sicherheit_in_Luxemburg.pdf (дата звернення: 24.01.2019).

³ Gesetzliche Unfallversicherung in Frankreich // Netzwerk der Informations- und Beratungsstellen für grenzüberschreitende Fragen am Oberrhein. URL:

У Франції відповідальність за надання страхових виплат особам, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійних захворювань, несуть фонди первинного медичного страхування та фонди загального соціального страхування (у закордонних департаментах).

Усі виплати можна розподілити на дві категорії: 1) виплати у разі тимчасової непрацездатності та 2) виплати у разі постійної непрацездатності.

Потерпілі особи мають право на щоденні платежі (добова допомога), що надаються за такою схемою: 1) день нещасного випадку оплачується роботодавцем як звичайний робочий день; 2) на наступний день особі вже виплачується добова допомога у розмірі шістдесят відсотків від денної заробітної плати (розраховується на основі заробітної плати за попередній календарний місяць). Ця допомога не може перевищувати 198,82 євро на добу. 3) починаючи з двадцять дев'ятого дня непрацездатності допомога збільшується до вісімдесяти відсотків від денної заробітної плати (максимум до 265,09 євро). У всіх випадках допомога не може перевищувати щоденну заробітну плату працівника із вирахуванням податку.

У разі втрати працездатності після нещасного випадку на виробництві застрахована особа може скористатися правом на допомогу з непрацездатності, що надається протягом одного місяця з дати набуття статусу особи з інвалідністю, за умови відсутності у застрахованої особи заробітної плати. Якщо за результатами медичного огляду потерпілого буде визнано особою з постійною втратою працездатності (не менше десяти відсотків), то це дає йому право на одноразову виплату.

Окрім цього, застрахована особа має право на пенсію по інвалідності, що може виплачуватися щоквартально або щомісячно. Розмір пенсії обчислюється на основі двох факторів: відсотка постійної втрати працездатності та суми його попередньої заробітної плати. Відсоток втрати працездатності, що носить постійний характер, визначається за результатами

експертизи, із врахуванням загального стану потерпілої особи, її фізичних та розумових здібностей, віку, навичок та професійної кваліфікації. Мінімальна щорічна заробітна плата, що враховується при розрахунку пенсії станом на 01 квітня 2018 року, становила 18 520 євро.

Якщо особа втратила працездатність на вісімдесят відсотків та потребує сторонньої допомоги у побуті, їй виплачується допомога по догляду як доповнення до пенсії по інвалідності. Сума допомоги визначається медичною службою, виходячи з того, що особа здатна виконувати самостійно. Для цього була розроблена спеціальна рейтингова шкала, що включає десять позицій. Станом на 01 квітня 2018 року розміри допомог були у межах від 559. 26 євро до 1677.83 євро, коли особа не може виконати самостійно сім і більше пунктів із таблиці або коли через неврологічні розлади становить небезпеку для себе або для свого оточення.

У випадку смерті застрахованої особи його/її чоловік/дружина (в тому числі і ті, що проживали у цивільному шлюбі) мають право на пенсію у розмірі сорока відсотків від заробітної плати потерпілого, а якщо їм понад п'ятдесят п'ять років або вони є непрацездатними не менше, ніж на п'ятдесят відсотків, то їм виплачується додаткова пенсія у розмірі двадцяти відсотків. Розмір пенсії для дітей віком до двадцяти років становить двадцять п'ять відсотків від річної заробітної плати потерпілого. Якщо дитина має статус сироти, то розмір пенсії зростає до тридцяти відсотків¹.

У всіх вище зазначених країнах Центральної та Західної Європи, як і в Україні, постраждали особи мають право на отримання відповідних страхових виплат (допомоги у зв'язку з хворобою, медичної допомоги, допомоги по догляду, пенсії у зв'язку з непрацездатністю або пенсії по інвалідності, пенсії у зв'язку із втратою годувальника, допомоги у зв'язку з навчанням тощо), за умови, що травма є результатом нещасного випадку, який

¹ Accidents du travail et maladies professionnelles// Centre des liaisons européennes et internationales de sécurité sociale. URL: https://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france2.html (дата звернення: 26.01.2019).

стався на робочому місці і в робочий час. При визначенні виду і розміру страхових виплат оцінюється тривалість і ступінь втрати працездатності, розмір заробітної плати (щоденний, місячний або річний). Окрім цього, в Німеччині, Австрії, Франції, Люксембурзі при визначенні розміру виплат у випадку встановлення факту стійкої втрати професійної працездатності береться до уваги так званий «професійний збиток». Останній визначається з урахуванням особистих характеристик потерпілої особи (відсотка непрацездатності, віку, статі, можливості подальшого навчання і працевлаштування, цінності працівника на ринку праці загалом). Доцільно зазначити, що в Україні поняття «професійний збиток» відсутнє, а при визначенні розміру одноразової допомоги при стійкій втраті працездатності із вище зазначеного враховується лише відсоток втрати професійної працездатності, хоча, вік, можливість подальшого навчання і працевлаштування, цінність працівника на ринку праці насправді є важливими критеріями при визначенні розміру страхової виплати та могли б бути передбачені і у вітчизняному законодавстві.

Право на отримання пенсії у зв'язку із втратою годувальника в Німеччині, Ліхтенштейні залежить від віку вдови/вдівця, такі особи мають бути не молодшими сорока семи та сорока п'яти років відповідно. В свою чергу, в Люксембурзі досягнення встановленого віку (шістдесяті п'яти років) є підставою для припинення її виплати. Особливістю є і те, що право на отримання зазначеного виду пенсій зберігається і за колишніми чоловіком/дружиною, але за умови, що вони перебували на утриманні померлої особи (Ліхтенштейн, Швейцарія, Німеччина). Що стосується дітей, то розмір пенсій для них залежить від того, чи дитина має статус «сироти» чи «напівсироти».

Досить цікавою є практика Франції та Швейцарії щодо виплати допомоги по догляду. Якщо в Україні розмір допомоги по догляду залежить від виду догляду, що необхідний особі, то у Франції він визначається, виходячи з того, що особа здатна виконувати самостійно. Ця здатність виявляється за допомогою спеціальної рейтингової шкали. В свою чергу у Швейцарії розмір допомоги залежить від ступеня безпорадності, що може бути легким, середнім чи високим.

2.2 Соціальне забезпечення постраждалих осіб в країнах Північної та Південної Європи

Основними представниками країн Північної та Південної Європи, законодавство яких, власне, і було обране для правового дослідження є Данія, Швеція, Великобританія, Норвегія, Фінляндія, Іспанія, Італія, Португалія.

У *Королівстві Данія* компетентним органом у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, є *Arbejdsskadestyrelsen* під контролем Міністерства зайнятості, а основним нормативно-правовим актом є Закон «Про страхування професійної шкоди» (*Arbejdsskadesikringsloven*).

Працівники в Данії, які постраждали від нещасного випадку на виробництві або тимчасово не можуть працювати через професійне захворювання, отримують допомогу у зв'язку із хворобою. Мета такої допомоги – компенсувати втрачений заробіток, а максимальний термін її виплати становить п'ятдесят два тижні.

Якщо після закінчення лікування працездатність особи не відновлюється, то застрахована особа може подати заяву про отримання пенсії. Розмір пенсії, як і в усіх країнах, залежить від ступеня втрати працездатності та (річного) доходу, який застрахована особа отримувала до настання страхового випадку. Мінімальний відсоток втрати працездатності, що надає право на звернення за пенсією, становить п'ятнадцять відсотків.

Застраховані особи, що визнані повністю непрацездатними після страхового випадку, отримують пенсію у розмірі вісімдесяти відсотків від доходу. У разі часткової непрацездатності пенсійні виплати будуть зменшені. Так, до прикладу, втрата шістдесяти п'яти відсотків працездатності призведе до виплати пенсії у розмірі п'ятдесяти двох відсотків від заробітної плати.

Окрім цього, якщо внаслідок страхового випадку працездатність застрахованої особи зменшилася більш ніж на п'ятдесят відсотків, то вона має ще й право на одноразову компенсацію. У 2018 році компенсація за сто відсотків втрати

працевдатності становила 879 000 датських крон (п'ять відсотків втрати працевдатності, до прикладу, передбачали розмір компенсації 43 950 датських крон)¹.

На додаток до пенсійних виплат або одноразових допомог, отриманих застрахованими особами внаслідок зменшення працевдатності, передбачені і додаткові грошові виплати. Їх розмір залежить від ступеня зниження працевдатності і збільшується щороку внаслідок індексації.

Якщо працівник помирає внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, то члени його сім'ї мають право звернутися з вимогою про отримання грошових виплат. Перед призначенням пенсій розглядається, наскільки (померла) застрахована особа сприяла утриманню чоловіка/дружини, перевіряється рівень доходів чоловіка, дружини, наявність на утриманні дітей, рівень освіти тощо.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника виплачується вдові, вдівцю, в тому числі і тим, що проживали у цивільному шлюбі, у розмірі до тридцяти відсотків річного доходу померлого (на 2012 рік це складало 19 115 євро або 142 200 датських крон на рік). Пенсія вдові чи вдівцю виплачується, як правило, протягом десяти років, але за певних обставин термін виплати може бути продовжено до двадцяти років. Окрім цього, вище зазначені особи мають право на перехідну допомогу, її обсяг визначається за фіксованою ставкою в 149 тис. датських крон і регулюється щороку. Щоб отримати перехідну допомогу, подружжя повинне проживати разом до моменту смерті, якщо це цивільний шлюб, то його тривалість не повинна бути меншою за два роки.

Пенсія дітям виплачується до вісімнадцяти років (але може бути продовжена, якщо діти навчаються – до двадцяти одного року) у розмірі від десяти до двадцяти відсотків доходу померлого. Інші особи, які перебували на утриманні померлого,

¹ Ihre Rechte der sozialen Sicherheit in Dänemark. Beschäftigung, Soziales und Integration. Europäische Union. 2018. S. 32-33.

також мають право на пільги¹.

Починаючи з 2004 року (внаслідок проведеної реформи), близькі родичі, навіть якщо вони не є утриманцями, мають право на компенсацію за заподіяну моральну шкоду, якщо застрахована особа померла після нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, що стався внаслідок умислу чи грубої необережності роботодавця чи третьої особи. Моральна компенсація має вигляд одноразового платежу, розмір якого залежить від характеру умисного вчинку або недбалості, а також від виду заподіяних моральних страждань². У цьому випадку моральна компенсація розглядається вже не як страховий платіж та стягується у цивільному порядку³.

У **Королівстві Швеція** передбачені такі види соціального забезпечення: допомога з непрацевдатності; допомога під час реабілітації; допомога на поховання; пенсія. Крім того, відшкодовуються всі витрати за надані медичні послуги (перелік останніх фактично не відрізняється від тих, що закріплені у законодавстві інших країн).

Якщо страховий випадок призвів до зменшення працевдатності на двадцять п'ять відсотків і більше, то потерпіла особа має право на допомогу по непрацевдатності. Її розмір залежить від відсотка втрати працевдатності. Роботодавець оплачує перші п'ятнадцять днів непрацевдатності, а починаючи із шістнадцятого дня, виплати здійснює Управління соціального страхування. Максимальний розмір

¹ Unfallversicherung // Infocenter der Region Sønderjylland-Schleswig. URL: <https://www.pendlerinfo.org/pendlerinfo/de/sozialversicherung/unfallversicherung/> (дата звернення: 26.01.2019).

² Accidents at work and occupational diseases: flat rate or full reparation? European survey on the conditions of compensation for the victims - Eurogip-21/E. June 2005. P. 21.

³ Ihre Rechte der sozialen Sicherheit in Dänemark. Beschäftigung, Soziales und Integration. Europäische Union. 2018. S. 34-35.

допомоги – вісімдесят відсотків втраченого доходу¹.

Якщо внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання застрахована особа більше не здатна працювати на попередній роботі, то вона має право на професійну реабілітацію (реінтеграцію), на час якої отримує допомогу.

У випадку зменшення працездатності застрахованої особи щонайменше на одну п'ятнадцяту внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання у неї виникає право на пенсію. На відміну від інших країн, у Швеції при розрахунку пенсії береться до уваги не середній дохід за рік, а різниця між доходом, який особа могла б отримати, та доходом, який вона отримує (може заробити) після настання страхового випадку. Власне, розмір пенсії складає різницю між можливим та реальним доходом особи. Пенсія виплачується на тимчасовій або на постійній основі.

Якщо нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання призводять до смерті особи, то члени сім'ї мають право на одноразову грошову допомогу та пенсію через втрату годувальника².

У Королівстві Норвегія всім працівникам, які постраждали на виробництві, надається повна компенсація втраченого заробітку та відшкодовуються додаткові витрати, понесені в період реабілітації. За рахунок страхових коштів здійснюються виплати допомоги на лікування, допомоги з безробіття, пенсії, надаються послуги з медичної реабілітації. Пенсія по непрацездатності може бути призначена, якщо працездатність зменшилася більше, ніж на тридцять відсотків.

У тому разі, якщо нещасний випадок призвів до загибелі застрахованої особи, одноразові виплати надаються тому із подружжя, хто пережив іншого, і дітям. Пенсія вдові/вдівцю

¹Accident and Sickness insurance// Just Landed. URL: <https://www.justlanded.com/english/Sweden/Sweden-Guide/Jobs/Accident-and-Sickness-insurance> (дата звернення: 16.01.2019).

²Ihre Rechte der sozialen Sicherheit in Schweden. Beschäftigung, Soziales und Integration. Europäische Union. 2013. S. 26-27. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Sweden_de.pdf (дата звернення: 12.01.2019).

надається незалежно від тривалості шлюбу, а також може бути надана особам, які не були одружені офіційно (проживала у цивільному шлюбі), за умови, що він або вона перебували на утриманні померлого та піклуються про дітей померлого.

Дитяча пенсія виплачується за загальним правилом до досягнення дитиною вісімнадцяти років або до досягнення двадцяти років, якщо дитина втратила обох батьків. Якщо дитина навчається, то пенсія продовжує виплачуватися до досягнення нею двадцяти одного року.

При дослідженні законодавства країн Європи (Данії, Швеції, Норвегії, Франції тощо) було встановлено, що серед осіб, які мають право на пенсії у випадку смерті застрахованої особи є і особи, що проживали із померлим/померлою у цивільному шлюбі. Натомість в українському законодавстві така категорія осіб, як «дружина» чи «чоловік», що проживали у цивільному шлюбі, не вказані. З теоретичної точки зору вони можуть бути потенційними одержувачами щомісячних страхових виплат, пенсій, якщо підпадають під категорію непрацездатних осіб, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, але, як показує судова практика, – не визнаються такими. Так Вищий Спеціалізований Суд України у своєму рішенні від 15 березня 2017 року у справі № 668/11395/15-ц дійшов висновку, що встановлення факту сумісного проживання без шлюбу та факту перебування на утриманні не породжують право особи на пенсію у зв'язку із втратою годувальника¹, звідси можна припустити, що аналогічна позиція розглядалася би і стосовно щомісячних страхових виплат. Проте, якщо враховувати, що таке проживання не заборонене законом, виходячи із частини 4 статті 3 та статті 74 Сімейного кодексу

¹ Рішення Вищого Спеціалізованого Суду України від 15 березня 2017 р. у справі № 668/11395/15-ц // База даних «Протокол». URL: [https://protocol.ua/ru/vssu_vstanovlennya_faktu_sumisnogo_progivannya_bez_shlyubu_ta_faktu_perebuvannya_na_utrimanni_ne_porodguyut_pravo_osobi_na_pensiyu_u_zvyazku_iz_vtratoyu_goduvalnika_\(vssu_sprava_668_11395_15_ts_vid_15_03_17\)/](https://protocol.ua/ru/vssu_vstanovlennya_faktu_sumisnogo_progivannya_bez_shlyubu_ta_faktu_perebuvannya_na_utrimanni_ne_porodguyut_pravo_osobi_na_pensiyu_u_zvyazku_iz_vtratoyu_goduvalnika_(vssu_sprava_668_11395_15_ts_vid_15_03_17)/) (дата звернення: 30.01.2019).

України¹, а кількість «цивільних шлюбів» в Україні є значною, то правомірним, на нашу думку, є закріплення за такими особами права на страхові виплати за умови підтвердження факту спільного проживання.

У Республіці Фінляндія за розробку та підготовку законодавства про страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань відповідає Міністерство соціальних справ та охорони здоров'я. Система страхування працівників базується на Законі «Про компенсації працівникам» від 2015 року.

Страхування від нещасних випадків передбачає щоденну допомогу (päiväraha), пенсійні виплати (tapaturmaeläke), допомогу під час професійної реабілітації (kuntoutusraha), одноразову компенсацію при встановленні постійної загальної непрацездатності, допомогу на поховання (hautausapu), відшкодування необхідних витрат на медичне лікування.

Щоденна допомога на період тимчасової непрацездатності виплачується, якщо особа є непрацездатною понад три дні. Максимальний термін її надання один рік. Протягом перших чотирьох тижнів розмір допомоги дорівнює заробітній платі працівника, яку він отримував від роботодавця. З початку п'ятого тижня розмір допомоги визначається на основі його річного заробітку². Якщо по спливу одного року непрацездатність зберігається, то особі виплачується одноразова компенсація. Розмір щоденної допомоги та одноразової компенсації залежить від різновиду непрацездатності (тимчасова часткова/ повна непрацездатність; постійна часткова/повна непрацездатність). У випадку смерті застрахованої особи його дітям, чоловіку/дружині виплачується пенсія у зв'язку із втратою годувальника.

¹ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n370> (дата звернення: 12.09.2019).

² Your social security rights in Finland. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1109&langId=en&intPageId=4523> (дата звернення: 25.01.2019).

До інших видів страхових виплат належать такі: допомога по догляду, додаткові виплати на одяг та компенсація за ведення домашнього господарства. Виплати на реабілітацію надаються потерпілим, у яких працездатність, функціональні здібності чи можливості заробляти на життя погіршилися через травми. Страхові виплати під час реабілітації мають на меті компенсувати втрачений заробіток (на час професійної реабілітації), додаткові витрати на службове житло, додаткові засоби, а також зміну місця проживання¹.

У Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії центральним органом у галузі соціального забезпечення працівників, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, є Департамент праці та пенсій, який організовує здійснення страхових виплат та допомагає їм у пошуках роботи.

Застраховані особи мають право на допомогу за тимчасовою непрацездатністю, що виплачується максимум до п'ятдесяти двох тижнів, починаючи з третього дня непрацездатності. Перші двадцять вісім днів непрацездатності допомога виплачується у розмірі близько ста фунтів стерлінгів на тиждень для дорослої людини, а починаючи з двадцять дев'ятого тижня, розмір допомоги становить близько ста десяти фунтів стерлінгів на тиждень. Починаючи з п'ятдесят третього тижня непрацездатності допомога буде виплачуватися, якщо інвалідність виникла до сорока п'яти років. Розмір допомоги у цьому випадку становить близько ста тридцяти фунтів стерлінгів на тиждень для дорослих.

Якщо застрахована (потерпіла) особа у віці від шістнадцяти до п'ятдесяти дев'яти років має дохід нижчий від встановленого рівня, то вона має право ще на соціальну допомогу. Сума допомоги залежить від доходу потерпілого та інших обставин. Проте соціальна допомога не буде виплачуватися, якщо розмір

¹ Occupational accidents and occupational diseases // Ministry of Social Affairs and Health, Social Insurance Institution Kela, National Institute for Health and Welfare THL, Finland. URL: <https://stm.fi/en/sickness-rehabilitation/occupational-accidents-and-illnesses> (дата звернення: 23.01.2019).

заощаджень потерпілого перевищує шістнадцять тисяч фунтів стерлінгів або якщо особа працює в середньому понад шістнадцять годин на тиждень.

Для того, щоб отримати пенсію по інвалідності, відсоток втрати працездатності повинен бути не меншим ніж чотирнадцять. При стовідсотковій втраті працездатності розмір пенсії по інвалідності становив у 2018 році майже сто сімдесят фунтів стерлінгів на тиждень, тоді як при втраті двадцяти відсотків працездатності – близько тридцяти чотирьох фунтів стерлінгів на тиждень¹. Пенсія виплачується з п'ятнадцятого тижня після нещасного випадку або після початку професійної хвороби. Основними критеріями при визначенні розміру пенсії є відсоток втрати працездатності, вік застрахованої особи та попередній дохід. Окрім цього, особі зі стовідсотковою втратою працездатності, яка потребує догляду, виплачується допомога по догляду.

Заслугує уваги і досвід Великобританії щодо виплати ще одного виду допомоги – пенсійної дотації, право на яку мають потерпілі особи, страховий випадок з якими стався до 01 жовтня 1990 року. Пенсійна дотація надається, якщо одночасно дотримані такі вимоги: 1) особа досягла пенсійного віку та 2) не працює на регулярній основі. Розмір дотації у 2018 році становив близько сімдесяти фунтів стерлінгів на тиждень². У випадку смерті працівника виплачується одноразова допомога на поховання (понад дві тисячі фунтів стерлінгів), опікунам дітей виплачується допомога у розмірі дев'яноста фунтів стерлінгів на тиждень на одну дитину³.

Застраховані особи, поряд з можливістю відшкодування завданої шкоди в рамках системи соціального страхування,

¹ Your social security rights in United Kingdom. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1132&langId=en> (дата звернення: 15.01.2019).

² Your social security rights in United Kingdom. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1132&langId=en> (дата звернення: 15.01.2019).

³ Social Security Programs Throughout the World: Europe // Social Security. Office of Retirement and Disability Policy. URL: <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2008-2009/europe/unitedkingdom.html> (дата звернення: 25.01.2019).

мають право подати позов до суду з метою отримання компенсації за отриману виробничу травму або професійне захворювання, якщо страховий випадок стався з вини роботодавця. Така виплата здійснюється за рахунок роботодавця та відповідно до норм цивільного права.

Підставами для здійснення страхових виплат у **Королівстві Іспанія** є: 1) заподіяння працівникові фізичної, психологічної, моральної чи матеріальної шкоди; 2) причинно-наслідковий зв'язок між діями або бездіяльністю і завданою шкодою працівникові¹.

Відповідно до законодавства Іспанії, потерпілим особам з першого дня нещасного випадку, початку професійного захворювання надаються послуги з охорони здоров'я, в тому числі і фармацевтичні. Такі послуги надаються протягом одного року та можуть бути продовжені на сто вісімдесят днів за необхідності.

На період тимчасової непрацездатності застрахованій особі виплачується допомога з тимчасової непрацездатності у розмірі до сімдесяти п'яти відсотків від попереднього заробітку працівника. Допомога виплачується з першого дня непрацездатності до триста шістдесят п'ятого дня і може бути продовжена ще на сто вісімдесят днів, якщо існує вірогідність повного одужання особи протягом цього додаткового періоду².

Окрім тимчасової непрацездатності, виокремлюють і постійну непрацездатність, що може бути трьох видів: 1) часткова постійна непрацездатність (неможливість здійснювати свої звичайні справи/заняття); 2) повна постійна непрацездатність (неможливість виконання роботи за професією) і 3) абсолютна постійна непрацездатність. Прикладами часткової постійної втрати працездатності є зменшення працездатності на тридцять три відсотки (функціональна втрата стопи, втрата зору на одне око, а також

¹Accidents at work in Spain. URL: <https://scornik.com/download/pdf/Accidents%20@%20Work.pdf> (дата звернення: 24.01.2019).

²Your social security rights in Spain. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1129&langId=en&intPageId=4794>

певні типи гриж, які неможливо оперувати). Повна постійна втрата працездатності – остаточна втрата однієї з нижніх кінцівок (вище коліна), абсолютна постійна непрацездатність – цілковита глухота¹.

Якщо особу було визнано непрацездатною на постійній основі, то їй призначається пенсія по інвалідності. У випадку смерті потерпілого надається одноразова компенсація чоловіку, дружині (в тому числі і колишнім), дитині, членам сім'ї. Одноразова компенсація виплачується незалежно від пенсії. Важливо, якщо було зафіксовано факт порушення правил техніки безпеки чи гігієни праці роботодавцем, то розмір призначених страхових виплат буде збільшено від тридцяти до п'ятдесяти відсотків.

У *Республіці Італія* центральним органом у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, є Національний інститут страхування від нещасних випадків на виробництві (Inail), що був заснований у 1933 році. Завданнями Inail є: захист працівників, які виконують небезпечні роботи; сприяння поверненню до роботи людей, які постраждали на робочому місці; зменшення кількості нещасних випадків та професійних захворювань².

В Італії послуги, що надаються у разі нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, можуть бути двох видів: 1) у натуральній формі: медичні послуги, наприклад, лікування, протезування та реабілітація, спрямована на забезпечення максимально можливого відновлення психічних та фізичних можливостей застрахованої особи, а, отже, і її реінтеграцію в повсякденному житті, сім'ї, соціальній та виробничій сфері; 2) у грошовій формі: допомоги, компенсації, одноразові платежі.

¹ 299. Accidents at work and occupational diseases: flat rate or full reparation? European survey on the conditions of compensation for the victims - Eurogip-21/E. June 2005. P. 22.

² Inail's history // Istituto Nazionale Assicurazione contro gli Infortuni sul Lavoro. URL: <https://www.inail.it/cs/internet/multi/english.html> (дата звернення: 28.01.2019).

Соціальне забезпечення надається, якщо нещасний випадок на виробництві чи професійне захворювання призвели до таких наслідків: загальної втрати працездатності, тимчасової втрати працездатності (мінімум на три дні), встановлення групи інвалідності.

Якщо непрацездатність працівника є постійною, то, як і в Україні, він має право на щомісячну допомогу, розмір якої підлягає щорічній індексації. Окрім цього, якщо на утриманні у потерпілого є дитина, то розмір допомоги збільшується на двадцять відсотків на кожну дитину.

Розмір одноразової грошової допомоги у випадку смерті працівника визначається у відсотках від річної заробітної плати померлого працівника. Двадцять відсотків від річної заробітної плати надається кожному з двох батьків померлого, кожному братові, сестрі померлого.

У Республіці Португалія медична допомога потерпілим від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання надається Національною службою охорони здоров'я, а рівень непрацездатності особи визначається за даними таблиці інвалідності (Tabela Nacional de Incapacidades por Acidentes de Trabalho e Doenças Profissionais).

При тимчасовій абсолютній непрацездатності перші дванадцять місяців виплачується допомога у розмірі сімдесяти відсотків від основного доходу, в наступний період – сімдесят п'ять відсотків доходу. Якщо буде встановлено факт тимчасової часткової непрацездатності, то розмір допомоги призначається на рівні сімдесяти відсотків втраченого доходу. При тимчасовій абсолютній непрацездатності виплата допомоги розпочинається з першого дня непрацездатності і триває вісімнадцять місяців (але може бути продовжена до тридцяти місяців, якщо, за висновком лікаря, існує вірогідність повного відновлення здоров'я потерпілого).

У випадку підтвердження постійної абсолютної непрацездатності для будь-якої роботи призначається довічна пенсія у розмірі вісімдесяти відсотків від річного доходу, плюс

десять відсотків від суми на кожного утриманця, разом не більше ста відсотків попереднього доходу¹.

При абсолютній непрацездатності особи за основною роботою виплачується щорічна пенсія у розмірі від п'ятдесяти до сімдесяти відсотків її попереднього доходу, залежно від того, наявна чи відсутня інша сумісна професія, за якою потерпіла особа може працювати.

Часткова постійна непрацездатність є підставою призначення щорічної довічної пенсії у розмірі сімдесяти відсотків від розрахункової втраченої винагороди². Як бачимо, в законодавстві Португалії визначено чотири види непрацездатності, підтвердження факту однієї із яких є підставою для виплати пенсій різних видів та розмірів. На противагу цьому, в Україні існує лише два види непрацездатності – тимчасова та стійка.

Допомога по догляду (*prestação suplementar por assistência de terceira pessoa*) надається пенсіонерам з серйозними вадами здоров'я, які потребують постійного стороннього догляду. А допомога на облаштування житла до вимог особи може бути виплачена лише у випадку постійної непрацездатності.

Застраховані працівники також мають право на професійну підготовку, адаптацію до робочого місця, неповний робочий день і відпустку для перепідготовки або для пошуку іншої роботи.

Отже, правовий аналіз соціального забезпечення постраждалих осіб в країнах Північної та Південної Європи дозволив визначити спільні та відмінні риси щодо видів соціального забезпечення та підстав їх надання. В Іспанії, Португалії, як і в Німеччині, Австрії, Франції, Люксембурзі при визначенні розміру виплат у випадку встановлення факту

¹ Your social security rights in Portugal. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2013. P. 24-25. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Portugal_en.pdf (дата звернення: 28.01.2019).

² Your social security rights in Portugal. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1125&langId=en&intPageId=5046> (дата звернення: 17.01.2019).

стійкої втрати професійної працездатності береться до уваги так званий «професійний збиток». А особливістю законодавства Швеції є те, що при розрахунку пенсії береться до уваги не середній дохід за рік/місяць (як у більшості держав, в тому числі і в Україні), а різниця між доходом, який особа могла б отримати, та доходом, який вона отримує (може заробити) після настання страхового випадку.

Як зазначалося вище, вид і розмір страхових виплат у багатьох випадках залежить і від виду непрацездатності. Якщо в Україні існує лише два види непрацездатності, то у Фінляндії, Іспанії та Португалії їх класифікація розширена. Так, у Фінляндії – це чотири види непрацездатності (тимчасова часткова/повна непрацездатність; постійна часткова/повна непрацездатність). В Іспанії передбачено п'ять видів непрацездатності: тимчасова і постійна, остання може бути трьох видів: 1) часткова; 2) повна і 3) абсолютна. Найбільш детально види непрацездатності визначені у законодавстві Португалії: тимчасова часткова непрацездатність, тимчасова абсолютна, постійна часткова, постійна абсолютна. Остання в свою чергу поділяється ще на два підвиди: 1) постійна абсолютна непрацездатність для будь-якої роботи та 2) постійна абсолютна непрацездатність за основною роботою. Не зважаючи на таку існуючу детальну класифікацію видів непрацездатності, відносно України, вважаємо, що впровадження в українське законодавство нових видів непрацездатності станом на сьогодні не є першочерговим чи актуальним питанням, насамперед через відсутність будь-якої доцільності в цьому.

Варто наголосити і на тому, що у Данії, Швеції, Норвегії, Франції (див. підрозділ 2.1) у випадку смерті застрахованої особи право на отримання пенсії, окрім чоловіка/дружини, дітей, інших членів сім'ї, мають і цивільні чоловік та дружина. Така позиція законодавця, на наш погляд, є правильною і може бути втілена в життя і в Україні. Окрім цього, у Данії, на відміну від інших країн, пенсія у зв'язку з втратою годувальника виплачується вдові, вдівцю за загальним правилом протягом десяти років та може бути продовжена до двадцяти років.

РОЗДІЛ 3

ВИДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

Право на соціальне забезпечення є одним із найважливіших соціальних прав, що безпосередньо залежить від економічного розвитку країни та її ресурсів і тісно пов'язане з правами на працю, житло, медичну допомогу¹, у зв'язку з цим виникає необхідність з'ясувати, що означає «соціальне забезпечення» та які його види, відповідно до вітчизняного законодавства, надаються застрахованим особам, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання. Одразу ж необхідно зазначити, що законодавче визначення поняття «соціальне забезпечення», як і чіткий перелік його видів в Україні, відсутні, а тому теоретико-правовому аналізу будуть піддані лише наукові позиції вчених.

А.В. Дутчак², В.В. Зубенко, І.В. Самчинська³, О.О. Кочиморовська, О.М. Пищуліна⁴, визначають зміст соціального забезпечення через призму матеріального забезпечення (у грошовій і (або) в натуральній формі), залишаючи поза увагою соціальне обслуговування.

¹ Кириченко Ю. В. Право людини на соціальне забезпечення в Конституційних нормах України та зарубіжних держав: порівняльно-правовий аналіз // Национальный юридический журнал: теория и практика. 2014. 6 (10). С. 54.

² Дутчак А. В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку // Молодий вчений № 5 (45). 2017. С. 569.

³ Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. Бюджетний моніторинг // ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи ЗМФІ-П впровадження», USAID. 2015. С. 32.

⁴ Кочиморовська О.О., Пищуліна О.М. Основні напрями оптимізації систем соціального захисту в Україні: аналітична доповідь. К.: НІСД. 2012. С. 8.

В свою чергу, Н.Б. Болотіна, М.Д. Бойко¹, О.Б. Жук², М.О. Кропивницький³, А.О. Медвідь⁴, С.В. Калашников⁵, П.Д. Пилипенко, Б.І. Сташків⁶ є прибічниками більш широкого підходу до визначення поняття соціального забезпечення, розглядаючи останнє не лише як матеріальне забезпечення, а і соціальне утримання та обслуговування.

Так, Н.Б. Болотіна під соціальним забезпеченням розуміє організаційно-правову діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального утримання, обслуговування, надання медичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових джерел осіб, які зазнали соціального ризику, внаслідок якого втратили здоров'я та/або засоби до існування і не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців; суттю такої діяльності є спроба держави забезпечити матеріальні втрати особи, які викликані не будь-якими причинами, а саме такими обставинами, котрі у світовій практиці були згруповані і отримали спеціальній термін – соціальні ризики. Саме соціальні ризики є наріжним каменем соціального забезпечення⁷.

П.Д. Пилипенко визначає соціальне забезпечення як систему суспільних відносин, що існують для створення достатніх умов життя і діяльності осіб, які за не залежних від

¹ Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навчальний посібник. Київ: Олан, 2004. С.17.

² Жук О. Б. До питання дискусії: соціальний захист, соціальне страхування чи соціальне забезпечення. С. 2 URL: http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/%D0%96%D1%83%D0%BA_%D0%9E.%D0%91._%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf (дата звернення: 12.05.2018).

³ Кропивницький М. О. Про поняття джерел фінансування соціального забезпечення. 2016 С. 41. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/37235/1/8_39-47.pdf (дата звернення: 11.05.2018).

⁴ Медвідь А. О. Характеристика права людини на соціальне забезпечення: зміст, обсяг і межі // Держава та регіони. Серія: Право. 2016. № 3 (53) С. 39.

⁵ Калашников С. В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах // Ефективна економіка. 2016. № 1. С. 47.

⁶ Сташків Б. І. Поняття права соціального забезпечення // Право України. 2000. № 5. С.24.

⁷ Болотіна Н. Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять // Право України. 2000. №4. С. 38.

них обставин втратили засоби до існування, завдяки мережі соціального страхування, бюджету та іншого фінансування¹.

Ми також вважаємо, що визначення змісту соціального забезпечення лише через призму матеріального забезпечення є неправильним, оскільки в такому випадку залишається поза увагою соціальне обслуговування. У зв'язку з цим пропонуємо соціальне забезпечення розглядати як систему державного і недержавного матеріального забезпечення та соціального обслуговування, що здійснюється уповноваженими органами і спрямована на гарантування та надання особам у випадку настання того чи іншого соціального ризику грошових виплат, допомог, соціальних послуг, що передбачені нормами законодавства з метою зниження міри негативного впливу від настання соціального ризику чи його подолання (відновлення здоров'я, працездатності, покращення матеріального становища тощо).

У науковій літературі існує чимало поглядів щодо класифікації видів соціального забезпечення. Загалом же під «видами соціального забезпечення» більшість науковців розуміє конкретні матеріальні блага, з приводу яких вони виникають. Однак погодимося із думкою А.А. Казанчан, що кожен із науковців, що займався чи займається цією проблематикою, наводить свою класифікацію на підставі запропонованих ним критеріїв².

І. М. Сирота виділяє такі види соціального забезпечення: соціальні виплати, пільги, послуги, надані непрацездатним громадянам або безкоштовно, або на пільгових умовах за рахунок спеціальних джерел фінансування³. С.М. Синчук до них відносить такі матеріальні блага: пенсії, соціальні допомоги,

¹ Пилипенко П.Д. Право соціального забезпечення України: навчальний посібник. 3-є вид., змін. і доп. К.: Істина. 2012. С. 6.

² Казанчан А. А. Соціальне обслуговування як вид соціального забезпечення громадян України // Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія: Юридичні науки: зб. наук. праць. 2013. Вип. 2. С. 4.

³ Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник. Харків: Одиссей, 2001. С. 30.

соціальні пільги, соціальне обслуговування¹. Б.І. Сташків виділяє пенсію, грошову допомогу, компенсацію, субсидію, пільгу, соціальну послугу². І.С. Ярошенко обмежує перелік видів соціального забезпечення пенсіями, допомогами та соціальними послугами³.

Н.Б. Болотіна вважала, що видами соціального забезпечення є такі матеріальні блага: грошові виплати, натуральна допомога, пільги, субсидії, медична допомога, лікарські засоби та інші вироби медичного призначення, технічні засоби реабілітації, технічні засоби пересування, соціальне обслуговування⁴. А.А. Казанчан до видів соціального забезпечення відносить пенсійне забезпечення, забезпечення допомогами, соціальне обслуговування, забезпечення пільгами та перевагами, натуральне забезпечення, компенсації⁵.

Як бачимо, перелік наведених видів соціального забезпечення відрізняється ступенем своєї деталізації, проте основними видами соціального забезпечення, у наявності яких сходяться погляди науковців, є грошові виплати, допомоги, соціальне обслуговування.

Проаналізувавши погляди науковців щодо видів соціального забезпечення загалом та врахувавши те, що об'єктом дисертаційного дослідження виступають не усі види соціального забезпечення, а лише ті, право на які виникає у застрахованих працівників, що постраждали від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання,

¹ Синчук С. М., Буряк В. Я. Право соціального забезпечення України: навчальний посібник; за ред. С. М. Синчук. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2006. С. 55.

² Сташків Б. І. Теорія прав соціального забезпечення: навчальний посібник. К.: Знання, 2005. С. 74.

³ Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2005. С. 11-13.

⁴ Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. Київ: Знання, 2005. С. 135.

⁵ Казанчан А. А. Види соціального забезпечення громадян в Україні: проблемні питання // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 3. С. 10-11.

вважаємо за доцільне здійснити правове дослідження видів соціального забезпечення за такими двома основними групами: 1) страхові виплати та пенсійне забезпечення, 2) страхові витрати на медичну, соціальну допомогу та соціальні послуги.

Основні критерії для даного поділу такі: 1) мета їх здійснення та 2) порядок виплат. Щодо мети, то для першої групи вона полягає у компенсації втраченого заробітку внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, а для другої – у компенсації понесених витрат у процесі реабілітації потерпілого. В основу запропонованої класифікації також була покладена ч. 7 статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі Закон України № 1105), в якій власне і перелічено види страхових виплат.

У процесі проведення правового дослідження аналізу будуть підлягати як розпорядчі акти Фонду соціального страхування України (далі Фонд), так і акти Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, що вже не існує станом на сьогодні, внаслідок проведеного злиття Фондів¹, проте акти якого продовжують зберігати свою чинність, виходячи із Прикінцевих та перехідних положень Закону України № 1105, а саме пункту 9².

¹ Про припинення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Виконавчої дирекції Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, їх робочих органів: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 14 грудня 2017 р. № 60 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=947828> (дата звернення 15.07.2018).

² Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

3.1 Страхові виплати та пенсійне забезпечення

У статті 36 Закону України № 1105 страхові виплати визначено як грошові суми, які Фонд соціального страхування виплачує застрахованому (незалежно від того, чи відбулося страхування в обов'язковому порядку, чи на добровільній основі), особам, які мають на це право (йдеться про осіб, яким надаються страхові виплати у разі смерті потерпілої особи) у разі настання страхового випадку, тобто у разі настання нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання.

Необхідно зазначити, що поняття «страхові виплати» є комплексним та включає в себе певні види, із врахуванням того, чи це є разова виплата, чи періодична, в залежності від того, кому вона здійснюється та з якою метою. Види страхових виплат визначені у статті 36 Закону України № 1105¹ та у пункті 1.2 постанови Фонду від 19 липня 2018 року № 11 «Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат» (далі постанова Фонду № 11)², проте їх перелік дещо відрізняється, а саме: у статті 36 Закону України № 1105 він є вужчим. Подальше дослідження Розділу V «Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» Закону України № 1105 дало можливість встановити, що всі види страхових виплат, визначені у пункті 1.2 постанови Фонду № 11, закріплені і в положеннях Розділу V, але не всі

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

² Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018 р. № 11 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011890-18> (дата звернення: 25.01.2019).

безпосередньо передбачені у змісті статті 36. Недоліком же постанови Фонду № 11, на нашу думку, є те, що у ній відсутні такі види страхових виплат: страхова виплата потерпілому під час його професійної реабілітації, страхові витрати на медичну та соціальну допомогу, право на отримання яких передбачено у Законі № 1105.

Порівняння видів страхових виплат, що закріплені у ч. 7 ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», та видів страхових виплат, що наведені у п. 1.2 постанови правління Фонду соціального страхування України «Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат», дозволило зробити висновок про наявність розбіжностей, що, на нашу думку, спричиняє труднощі у правильному розумінні положень зазначених нормативно-правових актів. У зв'язку з цим, з метою узгодження між собою вище зазначених нормативно-правових актів доцільно викласти ч. 7 статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у такій редакції: «Страхові виплати складаються із: 1) страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (далі – щомісячна страхова виплата); 2) щомісячної страхової виплати особам, які мають на це право в разі смерті потерпілого; 3) щомісячної страхової виплати дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності; 4) страхової виплати потерпілому у розмірі його середньомісячного заробітку при тимчасовому переведенні його на легшу нижчеоплачувану роботу; 5) страхової виплати потерпілому під час його професійної реабілітації; 6) страхової допомоги потерпілому з тимчасової непрацездатності; 7) одноразової страхової допомоги потерпілому у разі стійкої втрати професійної працездатності; 8) одноразової страхової допомоги у разі смерті потерпілого; 9) страхових витрати на медичну, соціальну допомогу та соціальні послуги».

Кожен із вище перелічених видів страхових виплат та допомог має свої особливості (специфіку їх надання та недоліки,

прогалини у правовому регулюванні), які і будуть предметом детального дослідження.

Для того, щоб потерпілий чи інші особи могли реалізувати своє право на одержання страхових виплат, необхідна наявність декількох юридичних фактів (фактичного складу). Основними у цьому випадку є такі юридичні факти: 1) встановлення факту нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, що має завершитись складанням акту розслідування нещасного випадку або акту розслідування професійного захворювання (отруєння), за встановленими формами; 2) встановлення ступеня втрати працездатності; 3) визначення розміру втраченого заробітку; 4) подання заяви безпосередньо самим потерпілим або його представником. Проведемо більш детальний аналіз кожного із вище вказаних юридичних фактів.

Якщо на підприємстві було зафіксовано нещасний випадок, пов'язаний із виробництвом, чи встановлено факт професійного захворювання працівника, то розслідування проводиться комісією з розслідування нещасного випадку чи професійного захворювання або в окремих випадках – спеціальною комісією з розслідування нещасного випадку чи професійного захворювання. За наслідками такого розслідування складається акт за формою Н-1, а у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаного з виробництвом, – заповненням картки обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5¹.

Необхідно зазначити, що в судовій практиці досить часто мають місце розгляди справ щодо встановлення факту нещасного випадку на виробництві. Найпоширенішою підставою для звернення до суду є невідповідність акту форми Н-1 вимогам законодавства. У досліджених нами судових

¹ Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF?find=1&text=%E0%EA%F2+%CD-5> (дата звернення: 23.07.2019).

рішеннях (судове рішення № 1¹, судове рішення № 2², судове рішення № 3³) суд виходив з того, що невідповідність акту про нещасний випадок встановленій законодавством формі не є виною позивача. Якщо факт нещасного випадку, який стався з позивачем, підтверджувався медичними документами, то позов підлягав задоволенню у повному обсязі. Окрім цього, до уваги судом бралася і та обставина, що факт каліцтва відповідачем не оскаржувався.

Іншими підставами для звернення до суду є: відсутність документів, що підтверджують факт виконання трудових обов'язків за тою чи іншою професією⁴; допущення помилки при складанні акту за формою Н-1⁵; відсутність оригіналу акта форми Н-1⁶.

Що стосується ступеня втрати працездатності потерпілим, то він встановлюється МСЕК і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження

¹ Рішення Ружинського районного суду Житомирської області від 19 жовтня 2018 р. у справі № 291/598/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77220474> (дата звернення: 12.01.2019).

² Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 11 грудня 2018 р. у справі № 857/531/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78625163> (дата звернення: 02.02.2019).

³ Постанова Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 15 листопада 2016 р. у справі № 442/6593/16-а // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62858213> (дата звернення: 30.06.2018).

⁴ Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 31 травня 2016 р. у справі № 754/3820/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58111677> (дата звернення: 31.09.2018).

⁵ Рішення Гоцанського районного суду Рівненської області від 27 липня 2016 р. у справі № 557/634/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59214740> (дата звернення: 17.06.2018).

⁶ Рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 12 березня 2018 р. у справі № 644/ 4324 /17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72871409> (дата звернення: 23.04.2018).

здоров'я. Втрата професійної працездатності може мати як тимчасовий, так і стійкий (постійний) характер. Від виду втрати професійної працездатності залежить вид страхових виплат, які може отримати потерпілий.

При визначенні розміру втраченого заробітку до уваги береться середньомісячний заробіток потерпілого. Середньомісячний заробіток обчислюється відповідно до постанови КМУ від 26 вересня 2001 року № 1266 «Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням»¹.

Для того, щоб Фонд розпочав розгляд справи щодо надання страхових виплат, необхідно подати заяву із пакетом встановлених документів, перелік яких закріплюється як у законі, так і в підзаконних актах, зокрема у постановах правління Фонду.

Особливий порядок здійснення страхових виплат передбачено щодо потерпілих, які проживають у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та осіб із інвалідністю, пансіонах для ветеранів війни та праці; що перебувають в дитячому будинку, закладі інтернатного типу; відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.

На нормативному рівні також передбачена процедура здійснення страхових виплат потерпілим особам або особам, які мають право на страхові виплати, що виїжджають на постійне місце проживання за межі України. У цьому випадку страхові виплати, згідно з ч. 5 статті 48 Закону України № 1105, переказуються Фондом на вказану ними адресу в порядку, передбаченому міждержавними угодами. Необхідно зазначити, що з усіх досліджених міждержавних договорів (підрозділ 1.3) такий порядок лише частково визначається у Договорі між

¹ Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 р. № 1266 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-%D0%BF> (дата звернення: 17.06.2018).

Україною та Словацькою Республікою про соціальне забезпечення від 05 грудня 2000 року; Договорі між Україною та Республікою Болгарія про соціальне забезпечення від 04 вересня 2001 року; Угоді між Україною та Португальською Республікою про соціальне забезпечення від 07 липня 2009 року; Угоді між Україною та Естонською Республікою у сфері соціального забезпечення від 05 жовтня 2010 року; Угоді між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення від 18 травня 2012 року.

У тому випадку, якщо міжнародними договорами України не встановлено інші правила здійснення страхових виплат, призначених у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, які спричинили втрату працездатності, здійснення страхових виплат відбувається відповідно до постанови КМУ від 9 серпня 2001 року № 998 «Про затвердження Порядку здійснення страхових виплат, призначених у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, які спричинили втрату працездатності, особам, що виїхали за межі України»¹.

Розміри сум страхових виплат не є сталими та підлягають коригуванню у бік збільшення у разі їх перерахування. Загальними підставами для перерахування сум є такі: 1) зміни ступеня втрати професійної працездатності; 2) зміни складу сім'ї померлого; 3) зростання у попередньому календарному році середньої заробітної плати. Іншими словами, остання підстава є індексацією доходів громадян, виходячи із пункту 15 статті 42 Закону України № 1105². Більш детально порядок

¹ Про затвердження Порядку здійснення страхових виплат, призначених у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, які спричинили втрату працездатності, особам, що виїхали за межі України: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. № 998 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998-2001-%D0%BF> (дата звернення: 19.07.2018).

² Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

індексації регулюється постановою КМУ «Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення» від 17 липня 2003 року № 1078¹.

На практиці мають місце позови про перерахунок та здійснення страхових виплат з посиланням на положення статті 1197 Цивільного Кодексу України (далі ЦК України) «Визначення заробітку (доходу), втраченого внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи, яка працювала за трудовим договором»². Проте у таких справах суд приходиться до висновку, що стаття 1197 міститься в параграфі 2 «Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншими ушкодженнями здоров'я або смертю», главі 82 «Відшкодування шкоди», що передбачають цивільно-правову відповідальність фізичної або юридичної особи, яка завдала шкоди каліцтвом або ушкодженням здоров'я фізичній особі, тоді як Фонд здійснює страхові виплати працівнику, нещасний випадок (професійне захворювання) з яким стався з вини іншої особи - роботодавця (страхувальника). А тому дія статті 1197 ЦК України не поширюється на спірні правовідносини, які врегульовані спеціальним нормативно-правовим актом, а саме: Законом № 1105.

Проте потерпіла особа може звернутися до підприємства, установи, організації, де вона отримала трудове каліцтво чи професійне захворювання, якщо сума страхових виплат не покриває завданої шкоди у повному обсязі. В цьому випадку застрахована особа має право вимагати відшкодування шкоди в частці, якої не вистачає, виходячи із положень статті 1195 ЦК України.

При розгляді таких справ суд насамперед звертає увагу на наявність необхідних доказів, які б підтверджували позовні

¹ Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1078 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1078-2003-%D0%BF> (дата звернення: 11.06.2018).

² Рішення Дзержинського міського суду Донецької області від 01 квітня 2016 р. у справі № 225/4747/14-а. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43833126> (дата звернення: 13.06.2018).

вимоги, а саме – розрахунків, наданих позивачем, яку ж саме суму та на підставі чого заподіювач шкоди повинен йому сплатити/сплачувати¹.

Непоодинокими випадками є і судові справи про перерахування страхових виплат, коли Фондом при розрахунку страхових виплат брався до уваги не заробіток потерпілої особи, що значно перевищував місячну тарифну ставку, а сама тарифна ставка, що в результаті призводило до зменшення розміру страхових виплат². У всіх досліджених нами аналогічних справах спостерігалось задоволення позовів у повному обсязі. При цьому суд виходив із того, що заробіток є вищим ніж місячна тарифна ставка і з нього позивачем сплачувалися відповідні страхові внески, а тому взяття до розрахунку заробітку в розмірі тарифної ставки є незаконними.

Ще однією поширеною підставою для звернення є нездійснення перерахування розміру щомісячної страхової виплати у зв'язку із підвищенням розміру мінімальної заробітної плати, що привело до зниження щомісячних страхових виплат³. За цими категоріями справ позови підлягали задоволенню, виходячи із ч. 2 ст. 625 ЦК України, відповідно до якої боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший

¹ Рішення Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 30 травня 2018 р. у справі № 274/1610/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74523734> (дата звернення: 04.11.2018).

² Рішення Марківського районного суду Луганської області від 17 листопада 2016 року у справі № 417/3161/16-а. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62772965> (дата звернення: 12.07.2018).

³ Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 17 січня 2019 р. у справі № 520/10532/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79260530> (дата звернення: 25.02.2019).

розмір процентів не встановлений договором або законом¹. До уваги також бралися положення ст.ст. 2, 3 Закону України «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» від 19 жовтня 2000 року № 2050–III.

Часто на практиці можна спостерігати випадки, коли потерпілому або особам, які мають право на одержання страхової виплати, з вини Фонду своєчасно не визначено або не виплачено суми страхової виплати. У цьому випадку (відповідно до п. 7 статті 47 Закону України № 1105) не виплачена сума виплачується без обмеження протягом будь-якого строку та підлягає коригуванню у зв'язку зі зростанням цін на споживчі товари та послуги в порядку, встановленому статтею 34 Закону України «Про оплату праці». Оскільки стаття 34 Закону України «Про оплату праці» передбачає лише право особи на компенсацію, не визначаючи детальної процедури такої виплати, то такий порядок визначається Законом України «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» від 19 жовтня 2000 року № 2050–III² та постановою КМУ «Про затвердження Порядку проведення компенсації громадянам втрати частини грошових доходів у зв'язку з порушенням термінів їх виплати» від 21 лютого 2001 року № 159³.

У тому випадку, якщо рішення Фонду про здійснення страхових виплат було прийнято на підставі підроблених документів, свідомо неправдивих відомостей, або було

¹ Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.06.2018).

² Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати: Закон України від 19 жовтня 2000 р. № 2050–III. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2050-14> (дата звернення: 18.06.2018).

³ Про затвердження Порядку проведення компенсації громадянам втрати частини грошових доходів у зв'язку з порушенням термінів їх виплати: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2001 р. № 159 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/159-2001-%D0%BF> (дата звернення: 17.07.2018).

допущено помилку, що впливає на суму страхових виплат, то одержані страхові виплати підлягають поверненню Фонду. Що стосується останньої підстави для повернення коштів, то тут відсутнє уточнення, з чиєї сторони була допущена помилка – потерпілого (іншої особи, що має право на отримання виплат) чи Фонду. Відповідь на це запитання можна отримати, здійснивши правовий аналіз одного із судових рішень.

Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України у Кіровоградській області звернулося з позовом до ОСОБИ_1 про стягнення зайвих перерахованих страхових виплат. В обґрунтування своїх позовних вимог позивач зазначив, що при перевірці спеціалістами особою справи ОСОБИ_1 виявлено, що у зв'язку зі збоєм у програмному забезпеченні неправильно була врахована сума середньомісячної страхової виплати. Тому в подальшому суми щомісячної страхової виплати не відповідають розрахункам при застосуванні всіх коефіцієнтів на перше березня кожного року. Розглянувши матеріали справи, суд прийшов до висновку відмовити в задоволенні позовних вимог, виходячи з наступних підстав: відповідно до ст. 1215 ЦК України не підлягають поверненню безпідставно набуті: заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача. В судовому засіданні встановлено, що при проведенні спірних виплат були відсутня як рахункова помилка, так і недобросовісність з боку відповідача¹.

Іншими підставами (виходячи із судової практики) для повернення переплаченої суми страхових виплат є такі:

¹ Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 04 вересня 2018 р. у справі № 1140/2202/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76470607> (дата звернення: 18.11.2018).

неправильний розрахунок середньої заробітної плати для виплати страхових виплат¹; неповідомлення про смерть отримувача щомісячних страхових виплат, у результаті чого на рахунок продовжували перераховуватися кошти²; помилково нарахована переплата індексації страхових виплат³; встановлення факту недійсності довідки про визначення ступеня втрати професійної працездатності у відсотках⁴ тощо.

Одним із видів страхових виплат, на які має право застрахована особа, є допомога з тимчасової непрацездатності. Якщо внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання потерпіла особа втрачає свою професійну працездатність тимчасово, то вона має право на отримання допомоги з тимчасової непрацездатності в розмірі ста відсотків середнього заробітку (до уваги береться лише той дохід, що підлягав оподаткуванню). Такий вид допомоги призначається до відновлення працездатності або до встановлення стійкої втрати працездатності. Що стосується джерел фінансування такої допомоги, то перші п'ять днів тимчасової непрацездатності оплачуються власником або уповноваженим ним органом за рахунок коштів підприємства, установи, організації, а наступні (починаючи з шостого дня) за рахунок Фонду.

Іншим найпоширенішим видом страхових виплат є

¹ Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 16 січня 2019 р. у справі № 1140/2202/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79229620> (дата звернення: 05.03.2019).

² Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 16 листопада 2016 року у справі № 727/5677/16-ц. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63314684> (дата звернення 28.07.2018).

³ Рішення Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська від 21 червня 2017 року у справі № 209/206/17. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67374538> (дата звернення 01.07.2018).

⁴ Рішення Гуляйпільського районного суду Запорізької області від 31 травня 2018 року у справі № 315/871/17. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74516233> (дата звернення 02.06.2018).

щомісячні страхові виплати. Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, який потерпілий мав до ушкодження здоров'я¹. На законодавчому рівні передбачені максимальний та мінімальний розміри щомісячної страхової виплати. Максимальний розмір щомісячної страхової виплати не повинен перевищувати десяти розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, а мінімальний у перерахунку на сто відсотків втрати професійної працездатності – не менший за прожитковий мінімум, встановлений для працездатних осіб². Такі межі було визначено на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03 жовтня 2017 року № 2148-VIII³. До внесення змін максимальний розмір щомісячної страхової виплати не повинен був перевищувати середньомісячного заробітку, який потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Що ж стосується мінімальних меж, то вони взагалі не були визначені на законодавчому рівні⁴. Статистичні дані щодо середньомісячного розміру щомісячної страхової виплати за 2016-2020 роки наведені у Додатку № 2.

У постанові Фонду № 11 чітко зазначено, що щомісячні страхові виплати здійснюються у тому випадку, якщо потерпілому органами МСЕК встановлено стійку втрату працездатності. Щомісячна страхова виплата проводиться

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

² Там само.

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2148-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2148-19/page> (дата звернення 25. 07. 2018).

⁴ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

протягом строку, на який МСЕК встановлено стійку втрату професійної працездатності¹.

Отже, якщо для визначення суми щомісячної страхової виплати береться до уваги розмір заробітної плати потерпілого, яку потерпілий мав до ушкодження здоров'я, та ступінь втрати професійної працездатності, яка визначається МСЕК у відповідних відсотках, то звідси випливає, що потерпілий може розраховувати на отримання страхового відшкодування у розмірі, що дорівнює заробітній платі, яку він мав до ушкодження здоров'я, лише у випадку встановлення стовідсоткової втрати професійної працездатності. В іншому разі, сума щомісячної страхової виплати буде меншою від розміру попереднього заробітку².

Після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 06 грудня 2016 року № 1774 було внесено зміни до Закону України № 1105, а саме: відновлено перерахунок сум щомісячних страхових виплат (що була призупинена з 01 січня 2015 року³), а також визначено, що з 1 січня 2017 року розмір щомісячної страхової виплати потерпілим, у яких цей розмір менший від розміру мінімальної заробітної плати у перерахунку на сто відсотків втрати працездатності, встановлюється на рівні розміру мінімальної заробітної плати, визначеної законом на 1 грудня 2016 року з урахуванням ступеня втрати працездатності.

Починаючи із 01 січня 2018 року, відповідно до постанови КМУ від 27 грудня 2017 року № 1053 «Про перерахування розміру страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на

¹Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018 р. № 11 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011890-18> (дата звернення: 25.01.2019).

²Burka A. Insurance payments to victims of accidents at work or occupational diseases at a stable disability // Recht der Osteuropäischen Staaten. 04/2018. S. 37.

³Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 06 грудня 2016 р. № 1774-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1774-19> (дата звернення: 25.06.2018).

виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та членам їх сімей»¹ передбачається збільшення розміру страхових виплат внаслідок перерахування за коефіцієнтом 1,2 (що становить двадцять відсотків).

У Законі України № 1105 (ч.1 ст. 42) закріплено, що внаслідок перерахування максимальний розмір щомісячної страхової виплати не повинен і надалі перевищувати десяти розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб. В свою чергу, визначена раніше сума щомісячної страхової виплати зменшенню не підлягає. Розглянемо останнє положення більш детально. Заборона зменшення раніше встановленого розміру щомісячної страхової виплати відіграє позитивну роль для потерпілого, надаючи йому, таким чином, додаткові гарантії щодо його соціального забезпечення і спрямована на недопущення погіршення його матеріального становища в майбутньому (окрім тих випадків, коли визначення розміру щомісячної страхової виплати відбулося на підставі неправдивих відомостей тощо). Проте якщо розглядати, до прикладу, таку підставу перерахунку розміру виплати, як зміну ступеня втрати професійної працездатності, то із положень Закону випливає, що навіть якщо у потерпілого стан здоров'я покращився, а ступінь втрати працездатності відповідно зменшився, то розмір виплати все одно не буде зменшено. Така ситуація вочевидь також є неправомірною, тому, на нашу думку, п. 2 ч. 2 статті 37 потрібно уточнити та передбачити, що визначена раніше сума щомісячної страхової виплати зменшенню не підлягає, за винятком тих випадків, коли потерпілому встановлено нижчий ступінь втрати працездатності або сталися зміни у сім'ї померлого, в результаті яких кількість непрацездатних осіб (чи

¹ Про перерахування розміру страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та членам їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1053. // База даних «Законодавство України». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-pererahuvannya-rozmiru-strahovih-viplat-poterpilim-vid-neshasnogo-vipadku-na-virobnictvi-ta-profesijnogo-z> (дата звернення: 27.06.2018).

працевдатних осіб), що мали право на утримання, зменшилась.

Починаючи з 2015 року, в Законі України № 1105¹ у потерпілого існує право замінити щомісячну страхову виплату на виплату одноразової допомоги у тому випадку, якщо встановлений ступінь втрати працевдатності є невеликим. Умови та порядок заміни щомісячної страхової виплати одноразовою допомогою було визначено лише у 2018 році, із прийняттям постанови Фонду № 11, до того часу таке право існувало лише формально. Нині ж потерпілий, подавши заяву, може отримати одноразову допомогу, якщо встановлений відсоток втрати працевдатності менший від тридцяти².

У випадку смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат та одноразової допомоги мають непрацевдатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після його смерті³.

У постанові Фонду № 11 (пункт 5.2.5) міститься уточнення, згідно з яким непрацевдатні особи, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право (батьки померлого, незалежно від того, разом вони проживали чи окремо), – мають право тільки на призначення щомісячних страхових виплат, одноразова допомога їм, як утриманцям, не виплачується. Працевдатні особи, які не працюють та перебувають на обліку в центрі зайнятості, не належать до осіб,

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

² Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018 р. № 11 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011890-18> (дата звернення: 25.01.2019).

³ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

які перебувають на утриманні потерпілого¹.

Серед переліку осіб, які мають право на одержання щомісячних страхових виплат та одноразової допомоги у випадку смерті потерпілого, є особи з інвалідністю, що належать до членів сім'ї померлого на час інвалідності. На рівні законодавства відсутнє визначення, кого варто відносити до членів сім'ї. Тому є необхідність проаналізувати рішення Конституційного суду України від 03 червня 1999 року 5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»)².

У своєму рішенні Конституційний суд дійшов висновку, що під членом сім'ї потрібно розуміти особу, 1) що перебуває з потерпілим у кровних (родинних) зв'язках або у шлюбних відносинах (дружина, чоловік, діти, батьки, рідні брати сестри, онуки, дід, баба); 2) що пов'язана з ним постійним проживанням, веденням з ним спільного господарства (неповнорідні брати, сестри, зять, невістка, вітчим, мачуха, опікуни, піклувальники, пасинки, падчерки та інші). При цьому діти є членами сім'ї незалежно від того, чи є це діти будь-кого з подружжя, спільні, усиновлені, народжені у шлюбі або позашлюбні.

Для одержання будь-ким із вище зазначених осіб щомісячних страхових виплат чи одноразової допомоги МСЕК обов'язково має встановити причинний зв'язок між смертю потерпілого та раніше одержаним трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням. Такий висновок підтверджують ряд судових рішень (судове рішення № 1³, судове рішення № 2¹,

¹Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018 р. № 11 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011890-18> (дата звернення: 25.01.2019).

²Рішення Конституційного суду України від 03 червня 1999 р. 5-рп/99. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99> (дата звернення: 23.01.2019).

³Рішення Кіровоградського адміністративного районного суду від 01 березня 2019 р. у справі № 1140/3517/18 // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80313662> (дата звернення: 24.03.2019).

судове рішення № 3²⁾ у справах щодо здійснення одноразової страхової виплати у зв'язку зі смертю годувальника, щомісячних страхових виплат. Порядок встановлення причинного зв'язку закріплено Наказом МОЗ від 15 листопада 2005 року № 606 «Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом»³⁾.

Максимальний розмір щомісячної страхової виплати особам, які втратили годувальника, як і максимальний розмір щомісячної страхової виплати самому потерпілому не може перевищувати десяти розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб. Проте до внесення змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03 жовтня 2017 року № 2148-VIII⁴⁾ максимальний розмір було встановлено в межах десяти прожиткових мінімумів, встановлених для осіб, які втратили працездатність⁵⁾.

Необхідно звернути увагу на зміст абзацу 5, частини 8, статті 42 Закону № 1105 та пункту 5.5.2 Постанови Фонду № 11, які, на наш погляд, є неправомірними, та в яких йдеться про

¹⁾Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 08 червня 2018 р. у справі № 727/4077/18 // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75106706> (дата звернення: 17.12.2018).

²⁾Рішення Хмельницького місьрайонного суду від 26 січня 2017 р. у справі № 686/14722/16-а // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64707694> (дата звернення: 07.08.2018).

³⁾Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 15 листопада 2005 р. N 606 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1455-05> (дата звернення: 18.06.2018).

⁴⁾Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2148-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2148-19/page> (дата звернення: 25. 07. 2018).

⁵⁾Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 01 січня 2017 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20170101/page2> (дата звернення: 21.01.2018).

наступне: «Якщо право на страхові виплати одночасно належить непрацевдатним особам, які перебували на утриманні померлого, і непрацевдатним особам, які не перебували на його утриманні, то в першу чергу буде визначатися сума страхових виплат особам, які не перебували на утриманні померлого». Вважаємо, що у такій ситуації в першу чергу визначення суми страхових виплат має здійснюватися особам, що перебували на утриманні померлого, а в другу чергу – особам, які не перебували на його утриманні, оскільки в протилежному випадку відбувається порушення прав утриманців.

Виходячи із вище зазначеного, існує необхідність внести зміни Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та викласти абзац 5, частини 8 статті 42 у такій редакції: «У разі якщо право на страхові виплати мають одночасно непрацевдатні особи, які перебували на утриманні померлого, і непрацевдатні особи, які не перебували на його утриманні, спочатку визначається сума страхових виплат особам, які перебували на утриманні померлого».

Відповідні зміни необхідно внести і до пункту 5.5.2 постанови Фонду «Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат» № 11 та викласти його у такій редакції: «Якщо право на страхові виплати одночасно належить непрацевдатним особам, які перебували на утриманні померлого, і непрацевдатним особам, які не перебували на його утриманні, то в першу чергу визначається сума страхових виплат особам, які перебували на утриманні померлого».

Що стосується одноразової страхової виплати у випадку смерті потерпілого, то в ч. 6 статті 42 Закону України № 1105 чомусь акцентується увага саме на факті смерті «потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві», залишаючи, таким чином, поза увагою «потерпілого, що помер внаслідок професійного захворювання». Проте якщо виходити із змісту положень Розділу V Закону № 1105, постанови Фонду № 11 та судової практики, то можна дійти до логічного висновку, що право на одержання одноразової допомоги у разі смерті потерпілого мають і сім'ї застрахованих осіб, які померли

внаслідок професійного захворювання. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне (з метою забезпечення ясності та однозначності) доповнити пункт 6 статті 42 Закону України № 1105 словосполученням «та професійного захворювання».

Незрозумілою є і норма, викладена в абзаці 2, частини 8, статті 42 Закону України № 1105: «У разі якщо смерть потерпілого, який одержував щомісячні страхові виплати, настала внаслідок ушкодження здоров'я від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, розмір щомісячної страхової виплати особам, які мають на це право, встановлюється виходячи з розміру щомісячної страхової виплати на день смерті потерпілого. Одноразова допомога сім'ї та особам, які перебували на утриманні, у цьому випадку не виплачується»¹.

Ми вважаємо, що у цьому випадку відбувається явне порушення прав осіб, що перебували на утриманні потерпілого, адже якщо закон гарантує право на одноразову допомогу у випадку смерті потерпілого, то її виплата не повинна залежати від того, чи помер потерпілий одразу від нещасного випадку (професійного захворювання), чи в період отримання ним (потерпілим) щомісячних страхових виплат.

При вирішенні питання виплати одноразової допомоги насамперед має враховуватися наявність чи відсутність прямого причинно-наслідкового зв'язку між смертю потерпілого та отриманим трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням, а не «коли» потерпілий помер².

У зв'язку з цим потрібно внести зміни до абзацу 2 частини 8 статті 42 Закону України № 1105 та викласти його у такій редакції: «У разі якщо смерть потерпілого, який одержував щомісячні страхові виплати, настала внаслідок ушкодження

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

² Бурка А. В. Страховые выплаты в случае смерти застрахованного лица вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания // *Legea si Viata*. 2019. С. 33.

здоров'я від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, розмір щомісячної страхової виплати особам, які мають на це право, встановлюється виходячи з розміру щомісячної страхової виплати на день смерті потерпілого. Одноразова допомога сім'ї та особам, які перебували на утриманні, у цьому випадку виплачується на загальних підставах».

Статистичні дані щодо середнього розміру одноразової допомоги у разі смерті потерпілого на одну сім'ю та на одного утриманця за 2016-2020 роки наведені у Додатку № 3.

Дослідивши судову практику щодо виплати цього виду допомоги, ми визначили, що основними підставами для звернення до суду були такі: відмова відділення Фонду в її призначенні у зв'язку з тим, що до заяви не було додано копії свідоцтва про шлюб¹; невизнання відділенням Фонду факту спільного проживання батьків із сином/дочкою на момент його/її загибелі та відмова щодо виплати на їх користь одноразової допомоги²; ухвала суду у цивільній справі про відновлення втраченого провадження у цивільній справі³.

Різновидом щомісячних страхових виплат є страхові виплати, що надаються неповнолітній особі, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання матері під час її вагітності, учням та студентам навчальних закладів, клінічним ординаторам, аспірантам, докторантам, залученим до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають

¹ Рішення Софійського районного суду Дніпропетровської області від 15 лютого 2016 р. у справі № 193/1633/15-ц. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56175856> (дата звернення: 02.06.2018).

² Рішення Апеляційного суду в Донецькій області від 14 вересня 2017 р. у справі № 234/14392/16-ц. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68922213> (дата звернення: 30.06.2018).

³ Рішення Лисичанського міського суду Луганської області від 03 березня 2016 року у справі № 415/4357/15-ц. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57274114> (дата звернення: 07.06.2018).

професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах. В Законі України № 1105 даний вид щомісячних страхових виплат виділяється як окремий вид через особливий суб'єкт їх отримання та через відмінності у визначення розміру щомісячної страхової виплати. Щодо останнього, то після досягнення потерпілим вісімнадцятирічного віку виплати встановлюються у розмірі середньомісячного заробітку, що склався на території області (міста) проживання цих осіб, але не менше від середньомісячного заробітку в країні на день виплати, а до досягнення зазначеними особами вісімнадцяти років Фонд провадить їм щомісячні страхові виплати як особам з інвалідністю з дитинства. Оскільки у Законі України № 1105 та в постанові Фонду № 11 відсутні норми, які б чітко визначали порядок розрахунку розміру такої страхової виплати неповнолітнім, то впливає логічний висновок, що при вирішенні цього питання підлягають застосуванню положення статті 2 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» від 16 листопада 2000 року № 2109-III, в якій визначено розміри таких допомог¹.

Відмінність між допомогою особам з інвалідністю з дитинства та щомісячною страховою виплатою неповнолітній особі, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання матері під час її вагітності, полягає в тому, що остання буде здійснюватися за рахунок страхових внесків, а не бюджетних коштів, оскільки з державного бюджету виділяються кошти лише на виплату допомоги в пільгових розмірах громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а в частині видатків Фонду передбачені кошти на страхові виплати дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на

¹ Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16 листопада 2000 р. № 2109-III . Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2109-14> (дата звернення: 01.06.2018).

виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності¹.

З метою конкретизації правової норми пропонуємо внести зміни до частини 14 статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і викласти її в такій редакції: «Неповнолітній особі, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання матері під час її вагітності, або особам, які отримали інвалідність під час зазначених у пункті 2 частини першої статті 36 цього Закону відповідних занять або робіт, Фонд провадить щомісячні страхові виплати як особам з інвалідністю з дитинства (на підставі статті 2 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»), а після досягнення ними 18 років – у розмірі середньомісячного заробітку, що склався на території області (міста) проживання цих осіб, але не менше від середньомісячного заробітку в країні на день виплати».

Варто також зазначити, що на практиці здійснення даного виду виплат фактично не відбувається, оскільки у більшості випадків неможливо встановити прямий причинно-наслідковий зв'язок між професійним захворюванням чи трудовим каліцтвом матері (отриманим під час вагітності) та розладами здоров'я новонародженої дитини.

Наявність трудового каліцтва чи професійного

¹ Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2018 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 70 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2018-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2018); Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2017 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2017 р. № 104 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104-2017-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2018); Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2017 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2017 р. № 104 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104-2017-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2018).

захворювання у більшості випадках спричиняє необхідність переведення потерпілого тимчасово чи на постійній основі на легшу роботу, що, в свою чергу, призводить до зменшення заробітку останнього. З метою захисту майнових інтересів потерпілого на законодавчому рівні було закріплено його право на одержання страхової виплати у розмірі його середньомісячного заробітку при переведенні особи на легшу нижчеоплачувану роботу. Середньомісячний заробіток зберігається за потерпілим відповідно протягом строку, визначеного ЛКК, або до встановлення МСЕК стійкої втрати професійної працездатності.

Переведення потерпілого на легшу роботу є обов'язком, а не правом роботодавця. Проте свій обов'язок роботодавець може реалізувати лише за наявності згоди потерпілого та наявності в нього відповідних вакансій. Якщо згода потерпілого відсутня, то переведення, навіть за наявності висновку ЛКК, МСЕК або вакантної посади, є неможливим.

Необхідно також звернути увагу на те, що здійснення страхових виплат можливе як за рахунок роботодавця, так і за рахунок Фонду. Стаття 170 Кодексу законів про працю України (далі КЗпП України) передбачає, що при переведенні працівника за станом здоров'я на легшу нижчеоплачувану роботу за ним зберігається попередній середній заробіток (за рахунок коштів роботодавця) протягом двох тижнів з дня переведення, а у випадках, передбачених законодавством України, попередній середній заробіток зберігається на весь час виконання нижчеоплачуваної роботи або надається матеріальне забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням¹.

Тобто за перші чотирнадцять днів з моменту переведення виплата здійснюється за рахунок роботодавця, а починаючи з п'ятнадцятого дня переведення потерпілого на легшу роботу зазначені виплати проводяться за рахунок коштів Фонду. У

¹ Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 26.06.2018).

випадку, якщо роботодавець не виконує свого обов'язку щодо переведення, то страхова виплата здійснюється повністю за рахунок Фонду. Як бачимо, дана норма не конкретизує чи здійснюється страхова виплата Фондом, коли: 1) роботодавець не забезпечує потерпілого легшою роботою у зв'язку із відсутністю у нього підходящих вакансій чи 2) у випадку невиконання роботодавцем свого обов'язку за наявності підходящих вакансій?

Згідно із п. 1 ч. 2 статті 15 Закону України № 1105, роботодавець зобов'язується надавати та оплачувати застрахованим особам у разі настання страхового випадку відповідний вид матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг, а відповідно до пункту 4, ч. 5 статті 15 роботодавець несе відповідальність за шкоду, заподіяну застрахованим особам або Фонду внаслідок невиконання або неналежного виконання обов'язків, визначених законом. Звідси випливає наступне: якщо роботодавець не виконає свій обов'язок щодо переведення працівника на легшу роботу (за наявності такої) і, відповідно, не здійснить доплату (протягом двох тижнів) до рівня середньої заробітної плати, яку працівник мав до ушкодження здоров'я, то він повинен нести відповідальність. В Законі України № 1105 та в Кодексі про адміністративні правопорушення України (далі КпАП України) (статті 165-4, 165-5, 188-23¹) не передбачено можливості Фонду згідно із статтею 244-10 КпАП України та п.5, ч. 1 статті 10 Закону № 1105 притягувати роботодавця до відповідальності за такий вид правопорушення. Проте ми вважаємо, що у випадку нездійснення роботодавцем переведення працівника на легшу роботу (за наявності такої), у Законі № 1105 необхідно передбачити його обов'язок сплатити Фонду суму коштів, розмір якої буде еквівалентним сумі коштів, що була виплачена Фондом на користь працівника за період двох тижнів.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне внести доповнення до

¹ Кодекс про адміністративні правопорушення України від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1619> (дата звернення: 11.06.2018).

ч. 5 статті 39 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та викласти її в такій редакції: «Якщо у встановлений ЛКК або МСЕК строк роботодавець не забезпечує потерпілого відповідною роботою, Фонд сплачує потерпілому страхову виплату в розмірі його середньомісячного заробітку. Якщо роботодавець не забезпечив потерпілого відповідною роботою (за наявності такої), то Фонд має право в регресному порядку стягнути з нього (роботодавця) суму коштів, що була виплачена потерпілому за період двох тижнів».

Аналогічні зміни потрібно внести і до пункту 4.6 постанови Фонду № 11 та викласти його в такій редакції: «У випадку невиконання роботодавцем свого обов'язку щодо забезпечення потерпілого відповідною роботою, за наявності такої, Фонд має право в регресному порядку стягнути з нього (роботодавця) суму коштів, що була виплачена потерпілому за період двох тижнів».

Внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання може виникнути ситуація, за якої відновити колишній стан працездатності потерпілого стає неможливим, але якщо потерпілий здатен і бажає працювати і надалі, то для цього йому потрібно опанувати нову професію, пройшовши курс професійного навчання або перекваліфікації за індивідуальною програмою реабілітації. За таких умов Закон України № 1105 передбачає право потерпілого працівника на страхову виплату під час професійної реабілітації¹.

У статті 40 Закону України № 1105 лише закріплено право потерпілого на щомісячні страхові виплати у розмірі середньомісячного заробітку, що повинні йому виплачуватися протягом строку, визначеного програмою реабілітації, а також право на відшкодування вартості придбаних потерпілим інструментів, протезів, пристосувань, інших необхідних витрат, пов'язаних з його професійною підготовкою за рахунок Фонду.

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

Проте у Законі відсутнє саме визначення, що варто розуміти під «професійною реабілітацією», детальний порядок отримання щомісячних страхових виплат та відшкодування вартості придбаних інструментів тощо.

У постанові Фонду № 11¹ даний вид страхових виплат взагалі не передбачений. У зв'язку з цим необхідно проаналізувати постанову правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань від 12 червня 2014 року № 3 «Про затвердження Положення про організацію професійної реабілітації (професійного навчання), перекваліфікації інвалідів внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання»².

У цій постанові зазначається, що професійна реабілітація передбачає підготовку потерпілого до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадaptaції, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з урахуванням особистих схильностей та побажань потерпілого. Для того, щоб потерпілий зміг пройти курс професійної реабілітації, його потреба у ній насамперед має бути визначена МСЕК, після чого розробляється індивідуальний план реабілітації потерпілого³.

Відповідно до ч. 1 статті 40 Закону України № 1105

¹ Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018р. № 11 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011890-18> (дата звернення: 25.01.2019).

² Про затвердження Положення про організацію професійної реабілітації (професійного навчання), перекваліфікації інвалідів внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань від 12 червня 2014 р. № 3 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0780-14> (дата звернення 09.07.2018).

³ Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06 жовтня 2005 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 19.06.2018).

«потерпілому, який проходить професійне навчання або перекваліфікацію за індивідуальною програмою реабілітації (якщо з часу встановлення ступеня втрати професійної працездатності минуло не більше, ніж один рік), Фонд провадить щомісячні страхові виплати в розмірі середньомісячного заробітку протягом строку, визначеного програмою реабілітації». Тобто, потерпілий буде отримувати щомісячні страхові виплати у тому випадку, якщо він скористається своїм правом на професійну реабілітацію протягом одного року з часу встановлення ступеня втрати професійної працездатності. Якщо ж професійна реабілітація потерпілого проходитиме після спливу одного року з часу встановлення йому ступеня втрати працездатності, то щомісячні страхові виплати у зв'язку з цим не будуть виплачуватися.

Що стосується загального строку тривалості таких виплат, то у постанові Фонду № 3 вказано, що професійна реабілітація може здійснюватися протягом не більше ніж двох років, звідси випливає логічний висновок: якщо термін професійної реабілітації не може перевищувати двох років, то і максимальний термін здійснення даного виду страхових виплат також становить два роки.

Якщо професійна підготовка потерпілого потребує придбання ним інструментів, протезів та інших пристосувань, то Фонд мав би відшкодувати потерпілому понесені ним витрати на їх придбання. Проте тут існують деякі правові прогалини. По-перше, що варто розуміти під терміном «інші пристосування» та «інструменти»; чи існують граничні межі відшкодування вартості у цьому випадку; яким документом має підтверджуватися факт необхідності придбання інструменту чи іншого пристосування? Постанова правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 25 березня 2008 року № 23 до переліку технічних та інших засобів реабілітації відносить такі: систему ортезів, систему протезів, ортопедичне взуття, допоміжні засоби для особистого догляду та захисту, засоби для одягання та роздягання, допоміжні засоби для особистої гігієни, засоби для ходіння, керовані однією рукою,

засоби для ходіння керовані обома руками, крісла колісні, меблі, оснащення, спеціальні засоби для орієнтування, спілкування та обміну інформацією. Тобто, якщо із цього переліку виокремити протези та ортези як окрему категорію, то до «інших пристосувань» можна відносити всі вище зазначені засоби реабілітації, окрім них (протезів, ортезів). Що ж стосується інструментів, то ні Закон України № 1105, ні постанова Фонду № 3, ні інший нормативно-правовий акт не дають відповіді на вище поставлене запитання.

Визначення поняття «інструмент» можна знайти у «Системі технологічної документації. Терміни та визначення основних понять. ДСТУ 2391:2010»¹, інструмент – це технологічне оснащення, призначене для змінювання стану предмета праці. В одинадцятитомному словнику української мови, а саме в томі четвертому, інструмент визначається як знаряддя для праці².

Стосовно того, яким документом має підтверджуватися факт необхідності надання потерпілому протезів чи інших пристосувань, то, виходячи із п. 4 Положення про організацію професійної реабілітації (професійного навчання), перекваліфікації інвалідів внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання та п. 1.5 Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих унаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, така необхідність має бути встановлена висновком МСЕК. Але встановлення необхідності в інструментах, на нашу думку, не може визначатися МСЕК (виходячи із Положення про медико-соціальну експертизу)³, у зв'язку із цим, вона має бути підтверджена закладом, що надає

¹ ДСТУ 2391:2010. Система технологічної документації. Терміни та визначення основних понять. Київ, 2011. С. 23.

² Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. С. 34.

³ Питання медико-соціальної експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 грудня 2009 р. № 1317 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF> (дата звернення: 09.09.2018).

послуги з професійної реабілітації.

Щодо розміру відшкодування, то вартість придбаних протезів та інших пристосувань (не включаючи інструментів) буде відшкодовуватися, виходячи із граничних цін на технічні та інші засоби реабілітації для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення, що затверджені Наказом Міністерства соціальної політики від 29 січня 2016 року № 59 «Про організацію забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації». Граничні ціни для відшкодування вартості придбаних інструментів станом на сьогодні відсутні, тому пропонуємо визначити розмір такого відшкодування на рівні не менше ніж п'ятдесят відсотків від їх фактичної вартості, що буде підтверджена розрахунковими документами.

Враховуючи все вище зазначене, пропонуємо внести ряд змін та доповнень до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», та до постанови Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018 року № 11 «Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат» щодо порядку реалізації потерпілим свого права на професійне навчання або перекваліфікацію, а саме:

1) викласти частину 1 статті 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у такій редакції: «Потерпілому, який проходить професійне навчання або перекваліфікацію за індивідуальною програмою реабілітації, Фонд провадить щомісячні страхові виплати в розмірі його середньомісячного заробітку протягом строку, визначеного програмою реабілітації, але не більше двох років. Якщо з часу встановлення ступеня втрати професійної працездатності і до початку проходження професійного навчання, перекваліфікації минуло більше одного року, то страхові виплати не надаються»;

2) викласти частину 2 статті 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у такій редакції: «Фонд оплачує вартість придбаних потерпілим інструментів, протезів та інших пристосувань, відшкодовує потерпілому інші необхідні витрати, пов'язані з його

професійною підготовкою. Вартість придбаних протезів та інших пристосувань відшкодовується, виходячи із граничних цін на технічні та інші засоби реабілітації для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення; вартість придбаних інструментів відшкодовується на підставі рішення комісії Фонду, у розмірі не менше 50 відсотків від їх фактичної вартості, що буде підтверджена розрахунковими документами.

Потреба потерпілого, що проходить професійну реабілітацію, у протезах, інших пристосуваннях має бути встановлена висновком МСЕК; потреба потерпілого в інструментах має бути підтверджена закладом, що надає послуги з професійної реабілітації»;

3) доповнити статтю 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» пунктом 3-1 та викласти у такій редакції: «інструменти - знаряддя для праці, технологічні оснащення, призначені для змінювання стану предмета праці»;

4) доповнити статтю 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» пунктом 3-2 та викласти у такій редакції: «інші пристосування - система ортезів, система протезів, ортопедичне взуття, допоміжні засоби для особистого догляду та захисту, засоби для одягання та роздягання, допоміжні засоби для особистої гігієни, засоби для ходіння, керовані однією рукою, засоби для ходіння, керовані обома руками, крісла колісні, меблі, оснащення, спеціальні засоби для орієнтування, спілкування та обміну інформацією»;

5) доповнити пункт 1.2 постанови Фонду «Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат» № 11 підпунктом 4-1 та викласти у такій редакції: «4-1) страхову виплату потерпілому під час його професійної реабілітації».

Окрім цього, за рахунок Фонду потерпілому повинні компенсувати витрати на проїзд до закладу, що надає послуги з перенавчання осіб з інвалідністю, і назад. Якщо потерпілий, за висновком МСЕК, потребує супроводу, то особа, що здійснює

цей супровід, також має право на компенсацію витрат на проїзд і житло. У постанові вказано, що така компенсація здійснюється відповідно до законодавства про службові відрядження. Основним документом, що регулює відносини, які виникають при службових відрядженнях, є Наказ Міністерства фінансів України від 13 березня 1998 року № 59 «Про затвердження інструкції про службові відрядження в межах України та за кордоном». Пункт 6 Розділу II Наказу визначає, що витрати на проїзд (у тому числі перевезення багажу, бронювання транспортних квитків) туди і назад відшкодовуються в розмірі вартості проїзду повітряним, залізничним, водним і автомобільним транспортом загального користування (крім таксі) з урахуванням усіх витрат, пов'язаних із придбанням проїзних квитків і користуванням постільними речами в поїздах, та страхових платежів на транспорті¹.

Що стосується компенсації вартості найму житла, то за наявності підтвердних документів (в оригіналі), відшкодовуються витрати на найм житлового приміщення з розрахунку вартості одного місця у готелі (мотелі), іншому житловому приміщенні за кожен добу такого проживання з урахуванням включених до рахунків на оплату вартості проживання витрат за користування телефоном, холодильником, телевізором та інших витрат. Крім того, відшкодовуються витрати на побутові послуги, що включені до рахунків на оплату вартості проживання у місцях проживання (прання, чищення, лагодження та прасування одягу взуття чи білизни), але не більш як десять відсотків сум добових витрат за всі дні проживання; плата за бронювання місця у готелі (мотелі) у розмірі не більш як п'ятдесят відсотків вартості такого місця за одну добу згідно з поданими підтвердними документами в оригіналі; витрати на найм житлового приміщення за час вимушеної зупинки в дорозі, що підтверджуються відповідними

¹ Про затвердження інструкції про службові відрядження в межах України та за кордоном: Наказ Міністерства фінансів України від 13 березня 1998 р. № 59 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98> (дата звернення: 21.07.2018).

документами.

На нашу думку, наявність великої кількості відсилочних норм лише ускладнює роботу з ними, як для самих потерпілих, так і для працівників Фонду, тому доцільно передбачити у постанові Фонду № 3 окрему статтю, яка б встановлювала порядок та розміри відшкодування витрат на житло супроводжуючій особі. Взявши до уваги граничні розміри витрат на санаторно-курортне лікування на один ліжко-день для супроводжуючої особи (станом на 2021 рік), пропонуємо викласти пункт 11 постанови Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України № 3 «Про затвердження Положення про організацію професійної реабілітації (професійного навчання), перекваліфікації інвалідів внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» у такій редакції: «Особі, яка супроводжує потерпілого (у разі потреби у такому супроводі за висновком МСЕК), компенсуються витрати на проїзд і житло. Вартість проїзду відшкодовується робочими органами виконавчої дирекції Фонду в таких розмірах:

- 1) залізничним транспортом - за фактичними витратами, але не вище від вартості проїзду в купейному вагоні, та на перевезення пасажирів денними швидкісними поїздами класу Інтерсіті + (IC+) не вище від вартості квитка II класу;
- 2) автобусом - за фактичними витратами.

Вартість житла відшкодовується робочими органами виконавчої дирекції Фонду в граничних розмірах витрат, передбачених для відшкодування вартості одного дня перебування супроводжуючої особи потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання під час їх санаторно-курортного лікування».

В результаті нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання потерпілий може втратити професійну працездатність як тимчасово, так і на постійній основі. В останньому випадку він має право на отримання одноразової страхової виплати. Розмір стійкої втрати професійної працездатності встановлюється індивідуально, з урахуванням стану здоров'я, особливостей професії тощо,

оскільки у різних людей приблизно одне і те ж пошкодження може мати різні наслідки, тому що компенсаторні та адаптаційні можливості у людей неоднакові та залежать від віку, освіти, професійних навичок, часу, що пройшов з часу травми, та ін.

Порядок та критерії встановлення стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05 червня 2012 року № 420 «Про затвердження Порядку та Критеріїв встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків»¹.

Встановлення факту стійкої втрати професійної працездатності, за висновком МСЕК, є підставою для отримання потерпілим одноразової страхової виплати. Розмір цієї виплати визначається відповідно до ступеня втрати професійної працездатності, виходячи із сімнадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права потерпілого на страхову виплату. Статистичні дані щодо розміру одноразової страхової виплати при стійкій втраті працездатності за 2016–2020 роки наведені у Додатку № 4.

До 2015 року в ч. 2 статті 34 Закону України № 1105 в редакції від 03 серпня 2014 року розмір страхової виплати при стійкій втраті працездатності не міг перевищувати чотирикратного розміру граничної суми заробітної плати (доходу), з якої справляються внески до Фонду, на час настання права потерпілого на страхову виплату². Якби станом на

¹ Про затвердження Порядку та Критеріїв встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05 червня 2012 р. № 420 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1387-12> (дата звернення: 23.07. 2018).

² Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України в редакції від 03 серпня 2014 р. Верховна Рада

сьогодні дана норма продовжувала діяти, то максимальний та мінімальний розміри страхових виплат у випадку встановлення стійкої втрати працездатності мали би дещо інші межі. Проведемо деякі розрахунки.

Станом на 2021 рік (відповідно до пункту 4 статті 1 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»¹) максимальна величина бази нарахування єдиного внеску (далі ЄСВ) дорівнює п'ятнадцяти розмірам мінімальної заробітної плати, встановленої законом. Якщо мінімальна заробітна плата становить 6000,00 гривень, то максимальна величина бази нарахування ЄСВ дорівнює 90000,00 гривень (6000,00 x 15). Звідси чотирикратний розмір граничної суми заробітної плати (доходу), з якої справляються внески до Фонду, становить 360000,00 гривень (90000,00 x 4). Нині ж Закон України «Про державний бюджет України на 2021 рік»² встановлює (з 1 січня 2020 року) прожитковий мінімум для працездатних осіб – 2270,00 гривень; звідси $17 \times 2270,00 = 38590,00$ гривень. Тобто якби станом на сьогодні продовжували діяти норми щодо розміру одноразової допомоги при стійкій втраті працездатності, що діяли до 2015 року, то розмір останньої міг бути значно більшим у порівнянні із нинішнім³.

Внесення у 2015 році змін щодо розміру одноразової допомоги при встановленні стійкої втрати професійної працездатності⁴ на практиці призвело до численних звернень

України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20140803> (дата звернення: 03.07.2018).

¹ Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08 липня 2010 р. № 2464-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/page> (дата звернення: 04.01. 2021).

² Про державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15 грудня 2020 року № 1082-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 10.01.2021).

³ Burka A. Insurance payments to victims of accidents at work or occupational diseases at a stable disability // Recht der Osteuropäischen Staaten. 04/2018. S. 38.

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та

потерпілих осіб до суду з приводу неправильного розрахунку розміру допомоги. Під час вирішення даної категорії справ судами, насамперед, враховувалися момент виникнення права на отримання страхової виплати та правова позиція сформульована Верховним Судом України в постанові від 25 травня 2016 року в справі № 6-481цс16¹. Суди приходили до висновку, що і норми Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», які діяли до 1 січня 2015 року і норми закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» містили вимогу щодо підтвердження стійкої втрати професійної працездатності та, власне, встановлення її МСЕК і з цим пов'язували можливість призначення та виплати одноразової грошової допомоги. Тобто, до правовідносин щодо нарахування та виплати потерпілому одноразової допомоги мають застосовуватися правила, що діяли на день виникнення у нього права на виплату (з дати встановлення МСЕК стійкої втрати професійної працездатності)².

Якщо із плином часу у потерпілого буде зафіксоване погіршення здоров'я внаслідок раніше одержаного каліцтва або професійного захворювання, що супроводжуватиметься встановленням МСЕК вищого ступеня стійкої втрати професійної працездатності відносно попереднього обстеження, то чергова одноразова допомога потерпілому не буде

легалізації фонду оплати праці: Закон України від 28 грудня 2014 р. № 77-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-19> (дата звернення: 18. 12.2019).

¹ Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 20 березня 2019 р. у справі № 165/551/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80685589> (дата звернення: 14.05.2019).

² Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 22 серпня 2018 р. у справі № 0240/2355/18-а // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75998425> (дата звернення: 08.10.2019).

призначатися¹. Вважаємо, що вище зазначені обставини, хоч і не є підставою для виплати чергової одноразової допомоги, проте є вагомою підставою для отримання доплати до раніше призначеної одноразової допомоги. Якщо при подальших обстеженнях МСЕК потерпілому буде встановлено інший, вищий ступінь втрати стійкої професійної працездатності з урахуванням іншої професійної хвороби або іншого каліцтва, то одноразова допомога, йому буде виплачуватися².

У зв'язку з цим доцільно викласти пункт 3.3.2 постанови Фонду соціального страхування України «Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат» № 11 у такій редакції: «У разі погіршення здоров'я потерпілого внаслідок раніше одержаного каліцтва або професійного захворювання, пов'язаних з виконанням трудових обов'язків, при встановленні йому МСЕК вищого ступеня стійкої втрати працездатності, не менше ніж десять відсотків відносно попереднього обстеження, потерпілий має право на доплату до попередньо призначеної одноразової допомоги, відповідно до відсотка, на який збільшено ступінь втрати працездатності згідно з попереднім обстеженням МСЕК. При цьому чергова одноразова допомога не призначається».

На відміну від інших страхових виплат, на розмір одноразової страхової допомоги впливає ще наявність чи відсутність у діях потерпілого ознак порушення ним нормативно-правових актів про охорону праці (цей факт має бути встановлений комісією з розслідування нещасного випадку чи професійного захворювання). Якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я

¹ Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018 р. № 11 // База даних «Законодавство України». UR: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011890-18> (дата звернення: 25.09.2018).

² Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

настало не лише з причин, що залежать від страхувальника, а і внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги підлягає зменшенню, але не більше як на 50 відсотків.

Тобто, якщо буде підтверджено, що дії страхувальника та дії потерпілого працівника у формі порушення нормативних актів про охорону праці (перелік яких чітко визначений¹) в сукупності стали причиною страхового випадку, то лише розмір одноразової допомоги при стійкій втраті працездатності підлягає зменшенню. Якщо ж причиною нещасного випадку, професійного захворювання стали дії, визначені у статті 45 Закону України № 1105, то Фонд взагалі відмовляє у страхових виплатах і наданні соціальних послуг.

Загалом позиція законодавця щодо зменшення чи відмови у наданні страхових виплат, соціальних послуг за вище зазначених обставин є зрозумілою, оскільки, як правильно зазначає О. В. Соловійов – «саме слово «випадок» передбачає відсутність наміру і свідомих вольових дій, спрямованих на досягнення певної мети»²; страховий випадок – це перш за все подія, а не дія, з настанням якої виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг, до того ж сама природа соціального ризику носить ймовірний характер.

Проте залишається незрозумілою, необґрунтованою позиція законодавця щодо зменшення розміру лише одноразової допомоги у випадку встановлення стійкої втрати працездатності, оскільки на тих же підставах можна передбачити і зменшення розміру інших страхових виплат. Можна лише констатувати, що в даній ситуації було використано принцип вибірковості без належного на те

¹ Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018р. № 11 // База даних «Законодавство України». UR: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011890-18> (дата звернення: 25.09.2018).

² Соловійов О.В. Поняття й ознаки нещасного випадку на виробництві як страхового випадку в соціальному страхуванні //Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 5. С. 173.

правового обґрунтування.

Необхідно також звернути увагу на те, що відсоток, на який розмір одноразової допомоги підлягає зменшенню, не є точно визначеним, оскільки у постанові встановлено лише крайню його межу, перевищення якої не допускається. Точний відсоток, на який буде зменшено розмір одноразової допомоги, визначається рішенням комісії з питань охорони праці підприємства, а в разі, якщо вона не створена, рішенням комісії з питань вирішення спорів при робочих органах виконавчої дирекції Фонду (при цьому незрозуміло, які саме критерії беруться до уваги при визначенні остаточного відсотка). Якщо працівник не згоден із рішенням комісії, він у будь-якому випадку має право його оскаржити до комісії Фонду соціального страхування України, а рішення останньої – до правління Фонду. Рішення комісій можуть бути також оскаржені і в судовому порядку¹.

Ми вважаємо, що необхідно внести зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», а саме, виключити абзац 3 частини 2 статті 42 та доповнити статтю 42 частиною 17 і викласти її у такій редакції: «Якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я настало не лише з причин, що залежать від страхувальника, а і внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір щомісячної страхової виплати, допомоги з тимчасової непрацездатності, страхової виплати під час професійної реабілітації, одноразової допомоги у випадку стійкої втрати працездатності підлягає зменшенню, але не більше як на 50 відсотків».

Відповідні зміни внести і до постанови Фонду соціального страхування України «Про затвердження Порядку призначення,

¹ Про затвердження Положення про спеціальну комісію Фонду соціального страхування України з питань вирішення спорів: Постановою Правління Фонду соціального страхування України від 12 вересня 2017 р. №45 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/949813;jsessionid=413D549EBA54A5BFD5F780C33024E3E3> (дата звернення: 12.10.2018).

перерахування та проведення страхових виплат» № 11, а саме: скасувати пункт 3.3.3 і 3.3.4 та доповнити постанову пунктами 3.4.3 та 3.4.4 у такій редакції:

«3.4.3 Якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я настало не лише з причин, що залежать від страхувальника, а і внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір щомісячної страхової виплати, допомоги з тимчасової непрацездатності, страхової виплати під час професійної реабілітації, одноразової допомоги у випадку стійкої втрати працездатності підлягає зменшенню, але не більше як на 50 відсотків.

Відсоток зменшення розміру страхових виплат визначається рішенням комісії з питань охорони праці підприємства, а якщо вона не створена, – комісії з питань вирішення спорів при управлінні Фонду, враховуючи вид вчиненого правопорушення та наступні критерії: 1) форму вини: умисел, необережність; 2) обставини вчинення правопорушення; 3) матеріальне становище потерпілого; 4) наявність утриманців та їх кількість; 5) встановлений МСЕК відсоток втрати працездатності.

3.4.4 Якщо потерпілому вперше встановлено сукупний відсоток втрати професійної працездатності за декількома страховими випадками та стосовно одного з них комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я настало не лише з причин, що залежать від страхувальника, а і внаслідок порушення потерпілим законодавства про охорону праці, то розмір щомісячної страхової виплати, допомоги з тимчасової непрацездатності, страхової виплати під час професійної реабілітації, одноразової допомоги у випадку стійкої втрати працездатності розраховується за кожним страховим випадком і зменшується відносно страхового випадку, за яким встановлено вину потерпілого».

У підрозділі 1.2, при дослідженні питання про виплату моральної компенсації внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання у значенні

страхових виплат, було зазначено, що здійснення такого виду страхових виплат, починаючи з 2005 року, було призупинено¹, а починаючи з 2007 року моральна компенсація взагалі перестала розглядатися як страхова виплата². Р. Тимофіїв припускає, що такий перерозподіл обов'язку відшкодувати моральну шкоду працівникам між страховим фондом та роботодавцем був зумовлений дефіцитом коштів, призначених для фінансування страхових виплат, оскільки внесення відповідних змін у зазначений закон відбулося одночасно із затвердженням Державного бюджету на 2008 рік³.

Конституційний Суд України в своєму Рішенні від 08 жовтня 2008 року у справі № 1-32/2008⁴ зазначені зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» визнав такими, що відповідають Конституції України з огляду на те, що право цих громадян на відшкодування моральної шкоди не порушено, оскільки статтею 1167 ЦК України та статтею 237-1 КЗпП України їм надано право відшкодувати моральну шкоду за рахунок власника або уповноваженого ним органу (роботодавця).

Станом на сьогодні відшкодування моральної (немайнової) шкоди потерпілим від нещасних випадків на виробництві або

¹ Про державний бюджет України на 2006 рік: Закон України від 20 грудня 2005 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3235-15> (дата звернення: 30.06.2018).

² Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»: Закон України від 23 лютого 2007 р. № 717. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-16> (дата звернення: 14.06.2018).

³ Тимофіїв Р. Відшкодування роботодавцем моральної шкоди, завданої нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням як вид соціального захисту працівників // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2016. Вип. 63. С. 143.

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 08 жовтня 2008 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-08> (дата звернення: 03.07.2018).

професійних захворювань і членам їхніх сімей відповідно до Закону України № 1105 здійснюється незалежно від часу настання страхового випадку¹ (на вимоги про відшкодування моральної компенсації внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання не поширюється дія норм цивільного законодавства щодо позовної давності²).

Право на відшкодування моральної шкоди мають потерпілі, яким трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням було спричинено як тимчасову втрату працездатності, так і стійку втрату працездатності, а у випадку їх смерті право на відшкодування моральної шкоди можуть реалізувати особи, що мають на це право (за загальним правилом, особи, що мають право на отримання страхових виплат). Підставою для такого висновку є рішення Конституційного Суду України від 27 січня 2004 року № 1-рп/2004³.

Як правильно зазначає О. С. Боева, при розгляді справ за позовами осіб, які отримали професійні захворювання (травми), обов'язково слід звертати увагу на дату, коли потерпілому вперше було встановлено актом МСЕК втрату професійної працездатності⁴, оскільки від цього залежить, який нормативно-правовий акт підлягає застосуванню при вирішенні питання щодо порядку відшкодування моральної шкоди (визначення розміру та відповідача). Аналогічна за змістом позиція закріплена і у п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

² Цивільний кодекс України 16 січня 2003 року № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.07.2018).

³ Рішення Конституційного Суду України від 27 січня 2004 р. № 1-рп/2004 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-04> (дата звернення: 06.07.2018).

⁴ Боева О. С. Відшкодування моральної шкоди внаслідок втрати професійної працездатності // Судова апеляція. 2015. № 2. С. 75-76.

моральної (немайнової) шкоди»¹.

Відповідно до статті 23 ЦК України моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала з зв'язку з каліцтвом та іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у припиненні честі та гідності фізичної особи.

Моральна шкода може відшкодуватися як у грошовій, так і в іншій формі. Розмір грошового відшкодування визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При цьому повинні враховуватися вимоги розумності та справедливості. Моральна шкода відшкодується незалежно від майнової шкоди та не пов'язана із розміром цього відшкодування².

Щодо форми відшкодування моральної шкоди, завданої трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням, то Р. Тимофіїв акцентує увагу на тому, що доцільно, окрім грошової форми, також передбачити можливість її відшкодування у формі медичних, реабілітаційних, побутових чи інших послуг³. Але варто наголосити, що на рівні цивільного

¹ Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 20.09.2018).

² Цивільний кодекс України 16 січня 2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.07.2018).

³ Тимофіїв Р. Відшкодування роботодавцем моральної шкоди, завданої нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням як вид

законодавства і так передбачена можливість відшкодування моральної шкоди як у грошовій, так і в іншій формах (про що зазначалося вище). Якщо виділяти таку форму відшкодування як медичні, реабілітаційні послуги тощо, то виникає питання в її доцільності, оскільки сам роботодавець, як відповідач, не буде безпосередньо надавати такі послуги, а лише надаватиме кошти уповноваженим суб'єктам, що мають право відповідні послуги здійснювати. Таким чином, для роботодавця це і надалі буде грошовою формою відшкодування. Окрім цього, потерпілі особи й так мають право на отримання даних видів послуг (повністю чи частково на безоплатній основі) згідно із законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

На науковому рівні часто порушують питання про відсутність чітких критеріїв при визначенні розміру завданої моральної шкоди, які б були закріплені на законодавчому рівні. Проте станом на сьогодні такі критерії визначаються ЦК України, Постановою Пленуму ВС України № 4 від 31 березня 1995 року «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», Листом Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 року № 35-13/797 та у наукових працях. Що стосується останніх, то методики (критерії) визначення розміру моральної шкоди розроблялися О. М. Ерделевським, С. І. Шимоном, Н. В. Павловською, Т. В. Мальцевою, О. М. Кокуном тощо.

Вважаємо, що проблема полягає не так у необхідності розробити чіткі критерії визначення розміру відшкодування моральної шкоди (оскільки у тій же Постанові Пленуму ВС України № 4 чи рекомендаційному Листі Мін'юсту визначені досить прийнятні критерії), як у їх правильному практичному застосуванні безпосередньо суддями при розгляді конкретної справи.

Відсутність єдиного підходу до розуміння та застосування на практиці існуючих критеріїв визначення розміру моральної

шкоди створює проблеми у визначенні розміру відшкодування в аналогічних судових справах (щодо відшкодування моральної шкоди особам, які потерпіли внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання). Про наявність такої ситуації було зазначено і у Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 вересня 2011 року «Аналіз судової практики у справах про відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку з ушкодженням здоров'я під час виконання трудових обов'язків»¹.

Проаналізувавши окремі судові рішення (судове рішення № 1², судове рішення № 2³, судове рішення № 3⁴, судове рішення № 4⁵; судове рішення № 5⁶; судове рішення № 6⁷;

¹ Аналіз судової практики у справах про відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку з ушкодженням здоров'я під час виконання трудових обов'язків: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 вересня 2011 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0010740-11> (дата звернення: 16.07.2018).

² Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 05 квітня 2017 року у справі № 219/1044/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65805099> (дата звернення: 12.06.2018).

³ Рішення Ульянівського районного суду Кіровоградської області від 21 серпня 2017 року у справі № 402/241/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68445022> (дата звернення: 15.06.2018).

⁴ Рішення Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 12 вересня 2018 року у справі № 215/2122/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76511071> (дата звернення: 13.10.2018).

⁵ Рішення Дзержинського міського суду Донецької області від 06 березня 2019 року у справі № 225/230/19 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80280096> (дата звернення: 13.04.2019).

⁶ Рішення Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 18 квітня 2017 р. у справі № 2/207/137/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66277404> (дата звернення: 16.09.2018).

⁷ Рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 01 лютого 2019 р. № 212/9384/18 // База даних «Єдиний державний

судове рішення № 7¹, судове рішення № 8², судове рішення № 9³, судове рішення № 10⁴, судове рішення № 11⁵) у цивільних справах щодо відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок нещасного випадку на виробництві, можна зробити наступні висновки:

1) у більшості випадків розмір моральної шкоди позивачі визначають у залежності від ступеня втрати працездатності (десять відсотків втрати професійної працездатності – десять тисяч гривень відшкодування; сорок п'ять відсотків втрати професійної працездатності – сорок п'ять тисяч гривень відшкодування;

2) в усіх проаналізованих нами судових рішеннях мало місце виключно часткове задоволення позовних вимог (у загальному одна третя від суми позовних вимог);

3) при визначенні розміру відшкодування судом враховувалися незворотній характер травми; втрата нормальних життєвих зв'язків; погіршення здібностей позивача; засади

реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79577171> (дата звернення: 21.03.2019).

¹ Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 31 березня 2017 р. у справі № 219/72/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65731970> (дата звернення: 20.09.2018).

² Рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10 грудня 2018 р. у справі № 212/8527/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78535737> (дата звернення: 20.01.2019).

³ Рішення Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 26 січня 2018 р. у справі № 235/7077/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71810418> (дата звернення: 01.02.2019).

⁴ Рішення Селидівського міського суду Донецької області від 19 січня 2017 р. у справі № 2/242/155/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64247469> (дата звернення: 18.06.2018).

⁵ Рішення Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10 вересня 2018 р. у справі № 215/2293/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76739756> (дата звернення: 16.10.2018).

розумності та справедливості; положення постанови Пленуму ВС України № 4 від 31 березня 1995 року «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»; положення ч.4 ст. 43 Конституції України, згідно з яким кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці; положення частини 1 та 2 ст. 153 КЗпП України; положення статті 237-1 КЗпП України, згідно з якою відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя;

4) моральна шкода відшкодовується працівникові безпосередньо роботодавцем за таких умов: наявності факту порушення роботодавцем законних прав працівника; у разі виникнення у працівника моральних страждань або втрати нормальних життєвих зв'язків, або виникнення необхідності для працівника додаткових зусиль для організації свого життя; за наявності причинного зв'язку між попередніми умовами;

5) підставами для зменшення розміру відшкодування виступали наступні: доводи відповідача з приводу того, що після отримання травми позивач продовжував працювати на підземних роботах; наявність вини позивача у настанні нещасного випадку; доводи відповідача, що позивач, укладаючи трудовий договір, відповідно до вимог ст.29 КЗпП України, був попереджений про важкі, шкідливі та небезпечні умови праці, можливі негативні наслідки цих умов праці на стан його здоров'я та пов'язані з цими умовами праці пільги та компенсації. Позивачу ніщо не перешкоджало відмовитися від укладення трудового договору або його продовження в таких умовах праці, але він свідомо працював у шкідливих, важких та небезпечних умовах праці; необґрунтованість позовних вимог;

б) мали місце також випадки відмови в задоволенні позовних вимог внаслідок того, що позов було пред'явлено не до належного відповідача (не до Фонду, а до роботодавця чи навпаки). Така помилка була обумовлена неправильним застосуванням положень законодавства, без врахування того

принципу, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи;

7) визначаючи розмір відшкодування моральної шкоди, суд бере до уваги те, що ушкодження здоров'я позивача мають невідновлювальний характер, не дають йому змоги вести повноцінне життя, він терпить постійний душевний та фізичний біль тощо.

Враховуючи все вище викладене, можна констатувати, що основними можливими способами визначення розміру моральної шкоди, в тому числі і заподіяної внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання є такі: 1) визначення мінімальних та максимальних розмірів морального відшкодування, встановлених на законодавчому рівні або 2) уточнення наявних загальних критеріїв.

Якщо виходити з того, що моральну шкоду не можна компенсувати в повному обсязі, оскільки розробити точні критерії майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи є неможливим завданням, а будь-яка компенсація моральної шкоди не може бути адекватна дійсним стражданням, і той чи інший її розмір матиме суто умовний вираз¹, то як перший, так і другий способи є однаково недосконалыми.

Перший спосіб є більш прийнятний з практичної точки зору, оскільки при визначенні розміру морального відшкодування у конкретній справі судді будуть виходити з діапазону його мінімальних та максимальних меж. Однак слід наголосити, що такий спосіб є більш складним у реалізації, оскільки для його правильного впровадження необхідно врахувати наступні моменти: 1) неправильно буде визначити лише один мінімальний розмір та максимальні розміри, такі мінімальні та максимальні межі потрібно буде розробити за конкретними категоріями справ (в тому числі і у справах з відшкодування моральної шкоди, заподіяної трудовим

¹ Кучер В. О., Поляк С. П. Визначення розміру компенсації моральної шкоди // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. Вип. 1. С. 122.

каліцтвом чи професійним захворюванням); 2) мінімальний та максимальний розміри відшкодування необхідно буде визначати, виходячи із тих душевних та фізичних страждань, що найчастіше заподіюються особам при тому чи іншому виді правопорушення.

Що стосується другого способу (що, на нашу думку, є більш прийнятним), то загальні критерії визначення розміру моральної шкоди мають закріплюватися на рівні ЦК України (як, власне, це і здійснено), а більш уточнюючі критерії (деталізуючі, якщо це доцільно, виходячи із виду правопорушення) – у спеціалізованих нормативно-правових актах¹.

Проаналізувавши наявні загальні критерії визначення розміру моральної шкоди та трансформували їх у площину соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, пропонуємо внести зміни до ч.8. статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та викласти її у такій редакції: «Відшкодування моральної (немайнової) шкоди потерпілим від нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань і членам їхніх сімей не є страховою виплатою та здійснюється незалежно від часу настання страхового випадку відповідно до положень Цивільного кодексу України та Кодексу законів про працю України із врахуванням наступних критеріїв для визначення розміру моральної шкоди:

1) характеру та обсягу фізичних, душевних страждань: встановленого МСЕК відсотку втрати працездатності; групи інвалідності (якщо така встановлена); виду психічних страждань (занепокоєння, нервозність, страх, відчай); тривалості фізичних та психічних страждань; часу та зусиль, необхідних для відновлення попереднього стану фізичного та психологічного

¹ Бурка А. В. Відшкодування моральної шкоди особам, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання: критерії визначення розміру відшкодування // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2018. Том 29 (69) № 6. С. 65-66.

здоров'я (час витрачений чи який необхідний на медичну та психологічну реабілітацію, санаторно-курортне лікування, підтверджена потреба у протезуванні, забезпечення іншими технічними засобами реабілітації);

2) погіршення притаманних саме потерпілій особі здібностей або позбавлення її можливості їх реалізації: тяжкості вимушених змін у її життєвих і виробничих стосунках (врахування рекомендацій МСЕК щодо підходящої роботи, необхідність професійної реабілітації, перекваліфікації, залежність від сторонньої допомоги в побуті тощо);

3) індивідуальної характеристики потерпілого (віку, професії тощо);

4) засад розумності, виваженості та справедливості.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» у статті 28 (до внесення змін в 2015 році) до страхових виплат відносив пенсії по інвалідності потерпілому та пенсії у зв'язку з втратою годувальника. Станом на сьогодні у п. 7. ст. 36 Закону України № 1105 вони відсутні серед видів страхових виплат, а виплата пенсій по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника здійснюється незалежно від щомісячних страхових виплат.

Пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання та пенсії у зв'язку із втратою годувальника до жовтня 2017 року обчислювалися за нормами Закону України «Про пенсійне забезпечення». А починаючи з жовтня 2017 року, перерахунок таких пенсій та призначення в подальшому пенсій по інвалідності внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання та пенсії в разі втрати годувальника (на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03 жовтня 2017 року № 2148) здійснюється за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (незважаючи на те, що в Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вказано, що пенсія по інвалідності від нещасного випадку на виробництві

та професійного захворювання та пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, призначаються відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», тобто відповідно до нині чинного Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (оскільки не було внесено змін у закон)). Така ситуація лише в черговий раз підкреслює недосконалість вітчизняного законодавства.

Порядок відшкодування витрат на пенсійне забезпечення Фондом соціального страхування Пенсійному фонду затверджено постановою Правління Пенсійного фонду України, Правління фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 04 березня 2003 року № 5-4/4¹.

Порядок виплати пенсій громадянам, які виїхали за кордон, визначається постановою правління Пенсійного фонду України від 23 квітня 1999 року № 4-5 «Про затвердження Інструкції про порядок переказування пенсій громадянам, які виїхали за кордон, та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які проживають в Україні»². Виплата пенсій пенсіонерам, які

¹ Про затвердження Порядку відшкодування Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсій у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Постанова Правління Пенсійного фонду України Правління фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 04 березня 2003 р. № 5-4/4 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0376-03> (дата звернення: 11.06.2018).

² Про затвердження Інструкції про порядок переказування пенсій громадянам, які виїхали за кордон, та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які проживають в Україні: Постанова правління Пенсійного фонду

виїхали на постійне місце проживання до держав, що підписали Угоду про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі пенсійного забезпечення від 13 березня 1992 року, здійснюється відповідно до даної Угоди.

Політичні події в Україні, пов'язані із окупацією та анексією Кримського півострова, розгортання неоголошеної російсько-української війни на частині території Донецької та Луганської областей спричинили масові міграції населення та актуалізували для України проблему внутрішніх переселенців. У зв'язку з цим виникла необхідність у з'ясуванні особливостей соціального забезпечення останніх, а саме, внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО), які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання¹.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру².

Основна відмінність між постраждалими від нещасного

Україні від 23 квітня 1999 р. № 4-5 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0413-99> (дата звернення: 12.06.2018).

¹ 15. Бурка А. В. Проблемні аспекти реалізації внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, права на соціальне забезпечення. Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-22 квітня 2017 р.). Ужгород, 2017. С. 88.

² Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 13.06.2018).

випадку на виробництві та професійного захворювання особами, які не є ВПО, і ВПО, які постраждали від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, полягає лише у спрощеній або в спеціальній процедурі набуття чи продовження отримання ВПО того чи іншого виду соціального забезпечення. Така ситуація насамперед зумовлена тим, що часто ВПО мають проблеми із втратою документів, які є необхідними для одержання соціальних виплат, а отже, за дотримання стандартної процедури не змогли б реалізувати своє конституційне право. Для уникнення такої ситуації законодавцем було встановлено, що матеріальне забезпечення, страхові виплати призначаються ВПО, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, в разі відсутності необхідних документів здійснюється за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування у порядку, встановленому правлінням Фонду¹. У разі відсутності в зазначеному Реєстрі необхідних відомостей матеріальне забезпечення, страхові виплати надаються у мінімальному розмірі, встановленому правлінням Фонду соціального страхування України, з наступним перерахунком сум матеріального забезпечення після надходження документів, що підтверджують право застрахованих осіб на їх надання².

Щодо пенсійного забезпечення ВПО, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, то як і для всіх ВПО, реалізація даного права здійснюється на загальних підставах, відповідно до законодавства України, за місцем її фактичного перебування. Окремо лише визначається механізм виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя і не

¹ Бурка А. В. Соціальне забезпечення внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання // Держава і право. 2016. Вип. 74. С. 344-345.

² Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 13.06.2018).

отримують пенсії та соціальні послуги від Пенсійного Фонду Російської Федерації або інших міністерств та відомств, що здійснюють пенсійне забезпечення у Російській Федерації¹.

Детальний правовий аналіз природи та порядку здійснення щомісячних страхових виплат, страхових допомог, пенсій по інвалідності, пенсій у зв'язку із втратою годувальника, моральної компенсації, особливостей соціального забезпечення ВПО, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, в черговий раз дозволив пересвідчилися у недосконалості правового регулювання сфери соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Внесення у 2015 році змін щодо розміру одноразової допомоги при стійкій втраті працездатності, призвело до його зменшення, а отже фактично було порушено конституційний принцип щодо недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів.

Отже, неузгодженість положень законних та підзаконних актів щодо переліку страхових виплат; необґрунтованість у формулюванні змісту правових норм щодо черговості здійснення страхових виплат, позбавлення застрахованих осіб чи членів їх сімей права на одноразові допомоги чи доплати до них; відсутність відповідальності роботодавця за невиконання свого обов'язку щодо переведення працівника на легшу роботу, за наявності такої; відсутність законодавчого визначення окремих термінів, чіткої процедури реалізації гарантованих прав; наявність відсилочних норм; неоднаковий підхід при визначенні розміру морального відшкодування – все це в сукупності створює несприятливі умови для реалізації потерпілими застрахованими особами свого права на соціальне забезпечення.

¹ Про затвердження Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 234 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/234-2014-p> (дата звернення: 16.06.2018).

3.2 Страхові витрати на медичну, соціальну допомогу та соціальні послуги

Іншим видом соціального забезпечення є страхові витрати на медичну та соціальну допомогу (відповідно до п. 7. ст. 36 Закону України № 1105) та витрати на поховання, що хоча й безпосередньо не передбачені серед видів страхових виплат у п. 7 ст. 36, проте закріплені у змісті V Розділу та в п 1.2 постанови Фонду № 11.

Проаналізуємо назву цього виду страхових витрат більш детально. Сам термін «допомога» вживається в таких основних значеннях: 1) сприяння кому-небудь у чому-небудь, участь у чому-небудь, що приносить полегшення; 2) матеріальна підтримка; 3) захист, порятунок у біді; 4) сприяння в лікуванні, полегшення страждань¹.

Відповідно до статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», медична допомога – діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами². Поняття соціальна допомога на законодавчому рівні не визначено, тому існує необхідність проаналізувати наукові підходи щодо його розуміння.

Наукові погляди більшості дослідників, наприклад, М.Д. Бойка³, Т.І. Великсара⁴, А.М. Колодія¹, А.Г. Реут²,

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2005. С. 374.

² Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 20.06.2018).

³ Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навчальний посібник. Київ: Олан, 2004. С. 245.

⁴ Великсар Т. І. Державна соціальна допомога як елемент системи соціального захисту населення: реалії та перспективи удосконалення // Економіка та держава. 2015. № 12. С.101.

В. Л. Стрепка³, В.С. Тарасенка⁴, І. Ю. Хомича⁵ зводяться до того, що соціальна допомога – це гарантована, безповоротна, врегульована нормами права грошова виплата (одноразова чи періодична) або натуральна допомога, яка призначається окремим категоріям громадян у порядку і розмірах, передбачених законодавством, з метою їх матеріальної підтримки.

Отже, якщо соціальна допомога – це грошова виплата чи натуральна допомога, то даний термін не включає в себе побутове обслуговування, протезування, санаторно-курортне лікування тощо, оскільки останні належать (відповідно до Закону України «Про соціальні послуги»⁶) до іншого виду соціального забезпечення – як соціальних послуг.

У статті 5 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року було передбачено, що основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Ряд науковців, таких як, А.А. Казанчан, І.В. Мещан, М.В. Філіпова, В.О. Гончаров, Б.І. Сташків наголошують на тому, що соціальні послуги є суттю, змістом соціального обслуговування, а не навпаки. Окрім цього, у цьому

¹ Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. С. 77.

² Реут А. Г. Система державної соціальної допомоги в Україні: сучасні виклики та вплив на бідність // Демографія та соціальна економіка. 2015. № 1 (23). С. 46.

³ Стрепка В. Л. Правові засади регулювання соціальних допомог в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Стрепка Володимир Любомирович; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2007. С. 5-8.

⁴ Тарасенко В. С. Поняття і види соціальних допомог // Науковий вісник Харківського державного університету. Вип. 2. Том 2. 2014. С. 123.

⁵ Хомич І. Ю. Особливості соціальної допомоги як форми соціального забезпечення населення України // Форум права. 2013. № 3. С. 717.

⁶ Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 21.06.2018).

Законі, на думку А.А. Казанчан¹, дещо було розширено зміст соціального обслуговування і до нього включаються ті матеріальні блага (грошові виплати, майно), які становлять зміст інших видів соціального забезпечення. На його переконання, соціальне обслуговування має обмежуватись виключно послугами, роботами, заходами, які вчиняються на користь та в інтересах непрацездатних осіб, оскільки послуги, робота характеризуються тим, що в ході них відбувається активна фахова діяльність працівників соціальних, медичних, освітніх та інших установ, організацій, підприємств, які реалізують свої професійні вміння, навички щодо соціального обслуговування громадян. Якщо дослідити погляди інших науковців (В.О. Гончарова², Б.І. Сташкова³, О.О. Кравченка⁴), то можемо прийти до висновку, що автори дотримуються тієї ж позиції, виходячи із того, що вони розуміють під «соціальним обслуговуванням».

Соціальне обслуговування в цілому визначають як частину соціальної політики, діяльність компетентних органів, що спрямована на різносторонній розвиток особистості, задоволення соціальних потреб, шляхом надання різних соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги з метою подолання або пом'якшення обставин, які порушують життєдіяльність особи.

Що стосується теоретико-правових підходів до визначення змісту «соціальних послуг», то В.М. Литвиненко тлумачить

¹ Казанчан А. А. Соціальне обслуговування як вид соціального забезпечення громадян України // Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія: Юридичні науки: зб. наук. праць. 2013. Вип. 2. С. 42.

² Гончаров В. О. Соціальне обслуговування як організаційно-правова форма соціального забезпечення: автореферат. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05 / Гончаров Володимир Олександрович; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2012. С. 17.

³ Сташків Б. І. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання // Право України. 2005. № 1. С. 76 -79.

⁴ Кравченко О. О. Соціальне обслуговування і соціальне забезпечення як основні форми надання соціальних послуг // Проблеми соціальної роботи: психологія, філософія, соціологія. 2018. № 1 (11). С. 70.

соціальні послуги як діяльність відповідних уповноважених законом суб'єктів, спрямована на відновлення нормального життя людини, що зазнала негативного впливу складних життєвих обставин, шляхом усунення такого впливу або його максимального зменшення¹.

Соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя².

Я.С. Белевцова вважає, що соціальні послуги слід трактувати як вид діяльності, спрямованої на задоволення основних соціальних потреб людини, попередження та подолання складних життєвих обставин, які вона не здатна подолати самотужки, з метою поліпшення або відновлення її життєдіяльності, сприяння соціальній адаптації та повернення до повноцінного життя³.

У нині чинному Законі України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII у статті 1 соціальні послуги визначені як дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають⁴. Тобто, як бачимо, у порівнянні із раніше чинним законом, вже відбувається чітке розмежування між соціальними послугами та

¹ 67. Литвиненко В. М. Соціальні послуги у сфері соціального захисту населення: авторефер. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Литвиненко Валентина Миколаївна; Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків, 2012. 20 с.

² Дубич К. В. Історія і теорія соціального забезпечення в Україні та за кордоном: навчальний посібник. Львів: Магнолія 2006, 2017. С. 204.

³ Белевцова Я. С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / Белевцова Яна Сергіївна; Національна академія державного управління при Президентові України. Харків, 2011. С. 6.

⁴ 235. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 23.03.2020).

соціальними допомогамі, що, на нашу думку, є правильним.

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновки: 1) зміст понять «соціальна послуга» та «соціальна допомога» не може бути синонімічним; 2) «соціальна послуга» не може включати в себе соціальну допомогу, оскільки під соціальною допомогою потрібно розуміти грошові виплати та натуральні допомоги, а під соціальною послугою – вид діяльності, захід, що спрямований на задоволення соціальних потреб людини. Аналіз співвідношення понять «соціальні послуги» та «соціальне обслуговування» дав змогу стверджувати, що соціальне обслуговування – це не лише комплекс соціальних послуг, а й діяльність щодо організації роботи органів, організацій, осіб, які надають соціальні послуги (адміністративна складова). Звідси випливає, що соціальне обслуговування є ширшим поняттям щодо соціальних послуг.

Враховуючи зміст понять «соціальна допомога», «соціальна послуга», соціальне обслуговування», ми вважаємо, що правильно говорити не про «страхові витрати на медичну та соціальну допомогу» (з чого ми власне і розпочинали аналіз), а про «страхові витрати на медичну, соціальну допомогу та соціальні послуги», тому існує необхідність внести відповідні зміни до абзацу першого частини 3 статті 42 Закону України № 1105.

В залежності від ступеня обмеження життєдіяльності, групи інвалідності, здатності до самообслуговування потерпілі від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання можуть потребувати додаткового догляду, види і порядок надання якого визначено у постанові правління Фонду від 03 листопада 2011 року № 41 «Про затвердження Положення про організацію, забезпечення та фінансування необхідних видів догляду за потерпілими внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання»¹. Постановою

¹ Про затвердження Положення про організацію, забезпечення та фінансування необхідних видів догляду за потерпілими внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та

передбачено три види догляду: побутове обслуговування, постійний сторонній догляд та спеціальний медичний догляд, на які мають право потерпілі залежно від стану здоров'я.

Сума витрат на необхідний догляд за потерпілим визначається в розрахунку на місяць та залежить від виду догляду, якого потребує потерпіла особа¹. Варто зазначити, що на законодавчому рівні закріплені лише мінімальні розміри витрат. Що ж стосується максимальних граничних меж, то вони відсутні. Таким чином, можна припустити, що відшкодуванню повинні підлягати і ті витрати, що перевищують встановлені мінімальні межі, проте на практиці витрати на догляд призначаються саме у мінімальних розмірах².

У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до абзацу 7 частини 3 статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове страхування» та викласти його у такій редакції: «Сума витрат на необхідний догляд за потерпілим залежить від тяжкості ушкодження та характеру догляду, встановленого МСЕК, і не може бути меншою (на місяць) за:

- 1) розмір мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, - на спеціальний медичний догляд (масаж, уколи тощо);
- 2) половину розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, - на постійний сторонній догляд;
- 3) чверть розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, - на побутове обслуговування (прибирання, прання білизни тощо).

Максимальний розмір витрат на спеціальний медичний

професійних захворювань України від 03 листопада 2011 р. № 41 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0030-12> (дата звернення: 29.06.2018).

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

² Рішення Тернівського районного суду міста Кривого Рогу від 26 квітня 2019 р. у справі № 215/1721/18 // URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/81486664/> (дата звернення: 23.05.2019).

догляд не може перевищувати подвійного розміру мінімальної заробітної плати; на постійний сторонній догляд – розміру мінімальної заробітної плати; на побутове обслуговування – половини розміру мінімальної заробітної плати.

Витрати на догляд за потерпілим відшкодовуються Фондом незалежно від того, ким вони здійснюються».

Внаслідок отриманих травм чи професійного захворювання потерпілі особи досить часто потребують додаткового збалансованого харчування з метою швидшого відновлення працездатності. Це право гарантується Законом України № 1105¹, а також додатково регулюється постановою Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03 листопада 2011 року № 42 «Про затвердження Положення про забезпечення додатковим харчуванням потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання»².

Фінансування витрат на додаткове харчування потерпілих здійснюється за рахунок Фонду. Проте у постанові Фонду № 42 не передбачені мінімальні чи максимальні суми витрат на додаткове харчування. Сума відшкодування на додаткове харчування розраховується виходячи із середніх цін на продукти харчування у торговельній мережі того місця, в якому їх придбали, дана інформація надається органами державної статистики (Державною службою статистики України та її територіальними органами)³. Тому може виникнути ситуація,

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

² Про затвердження Положення про забезпечення додатковим харчуванням потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03 листопада 2011 р. № 42 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0031-12> (дата звернення: 30.06.2018).

³ Про затвердження Положення про забезпечення додатковим харчуванням потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Фонду соціального страхування від нещасних

коли розмір «реальних витрат» не буде повністю покриватися страховими коштами, оскільки до уваги беруться лише «середні» ціни. Виходячи з вище зазначеного, вважаємо, що на рівні постанови № 42 необхідно визначити максимальний розмір витрат на додаткове харчування в розрахунку на місяць. Що стосується визначення розміру мінімальних витрат, то, на нашу думку, їх закріплення буде недоцільним, оскільки відшкодування здійснюється на підставі наданих розрахункових документів (постфактум) і заздалегідь передбачити мінімальні розміри відшкодування неможливо.

Виходячи із вище зазначеного, пропонуємо внести ряд змін до постанови Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України № 42 «Про затвердження Положення про забезпечення додатковим харчуванням потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання», а саме:

1) викласти абзац 4 пункту 2.1 у такій редакції: «перерахування відповідних сум згідно з укладеними договорами (у разі необхідності) із закладами охорони здоров'я державної та/або комунальної чи приватної форм власності;

2) виключити пункт 2.3 та внести зміни до пункту 2.2 і викласти його в такій редакції: «Фінансування витрат на додаткове харчування потерпілих, які перебувають на лікуванні в закладі охорони здоров'я державної та/або комунальної чи приватної форм власності, здійснюється на підставі розрахункових документів, наданих таким закладом відповідно до укладеного договору з цими закладами, та які підтверджують розмір понесених фактичних витрат.

Фінансування витрат на додаткове харчування потерпілого, який не перебуває на лікуванні в закладі охорони здоров'я, але за висновком МСЕК і надалі потребує додаткового харчування, здійснюється на підставі розрахункових документів, наданих таким потерпілим чи його законним представником, які

підтверджують розмір понесених фактичних витрат. Максимальний розмір витрат на додаткове харчування в розрахунку на один місяць не може перевищувати подвійного розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність».

Постановою Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 30 листопада 2010 року № 35¹ гарантується право потерпілих осіб на безоплатне забезпечення слуховими апаратами, зубопротезуванням (за винятком протезування з дорогоцінних металів), очним протезуванням, окулярами, контактними лінзами, постільною та натільною білизною, постільними речами, гігієнічними виробами, перуками (придбання вище зазначених виробів здійснюється за рахунок коштів Фонду) та компенсація витрат у випадку їх самостійного придбання.

Якщо потерпілий самостійно придбав зазначені вироби та послуги, то він має право отримати відшкодування понесених витрат (за умови перебування його на обліку для забезпечення виробами, послугами і надання Фонду рахунків та інших документів, що підтверджують суму витрат).

Що стосується розміру відшкодування, то тут існують певні обмеження і особливості: 1) якщо вироби та послуги придбано у суб'єкта господарювання, з яким Фондом укладено договір, то відшкодування здійснюється у розмірі, що не перевищує ціну, зазначену в специфікації до укладеного договору; 2) якщо вироби та послуги було придбано у суб'єкта господарювання, з яким Фондом не укладено договір, то

¹ Про затвердження Положення про забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання слуховими апаратами, зубопротезуванням, очним протезуванням, окулярами, контактними лінзами, постільною та натільною білизною, постільними речами, гігієнічними виробами, перуками: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 30 листопада 2010 року № 35 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-11> (дата звернення: 30.06.2018).

відшкодування здійснюється у розмірі, не вищому за ціну, визначену суб'єктами господарювання, з якими укладено договори. Звідси випливає, що на нормативному рівні безпосередньо не визначені мінімальні чи максимальні суми витрат, вони визначаються вже у самому договорі, який укладається між Фондом та суб'єктом господарювання.

Порядок забезпечення потерпілих лікарськими засобами та іншими виробами медичного призначення визначений у постанові правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 09 червня 2010 року № 18¹.

Відповідно до постанови, фінансування витрат на лікарські засоби, вироби медичного призначення у разі амбулаторно-поліклінічного лікування здійснюється виконавчою дирекцією Фонду, робочими органами виконавчої дирекції Фонду шляхом відшкодування витрат аптечним закладам (постачальникам, виробникам) згідно з укладеними договорами. Потерпілому чи його законному представнику, які самостійно оплатили лікування або придбали лікарські засоби, вироби медичного призначення, компенсується їх вартість за цінами у розмірі не більше від вартості лікарських засобів, виробів медичного призначення в аптечних закладах (постачальників, виробників), з якими укладено договори (за умови перебування потерпілого на обліку та на підставі оригіналів розрахункових документів, що підтверджують їх витрати). За даними Фонду, забезпечення лікарськими засобами, виробами медичного призначення, в тому числі оплата діагностичних послуг, медичної реабілітації, медичного нагляду, відбувається в повному обсязі, відповідно до потреби особи впродовж усього періоду до відновлення

¹ Про затвердження Положення про організацію лікування, медичної реабілітації та забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання лікарськими засобами та виробами медичного призначення: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 09 червня 2010 р. № 18 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0489-10> (дата звернення: 18.07.2018).

здоров'я¹.

З урахуванням вище викладеного підведемо підсумки: 1) якщо лікарські засоби, вироби медичного призначення були придбані в аптечних закладах (постачальників, виробників), з якими укладені договори, то їм відшкодування здійснюється (чи безпосередньо самій потерпілій особі, у випадку самостійного придбання тих чи інших препаратів) у повному обсязі, тобто стовідсотково; 2) якщо лікарські засоби, вироби медичного призначення були придбані в аптечних закладах (постачальників, виробників), з якими договори не укладені, то їм відшкодування здійснюється на підставі розрахункових документів та за цінами у розмірі не більше від вартості лікарських засобів, виробів медичного призначення в аптечних закладах (постачальників, виробників), з якими укладено договори; 3) тобто існує вірогідність того, що в останньому випадку понесені витрати можуть бути відшкодовані не повністю, якщо, приміром, лікарські засоби були придбані за вищими цінами.

З метою створення додаткових гарантій для потерпілих осіб, необхідно внести зміни до абзацу 3 пункту 2.2 постанови правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань України № 35 «Про затвердження Положення про забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання слуховими апаратами, зубопротезуванням, очним протезуванням, окулярами, контактними лінзами, постільною та натільною білизною, постільними речами, гігієнічними виробами, перуками» та викласти його у такій редакції: «Якщо вироби та послуги було придбано у суб'єкта господарювання, з яким не укладено договір, відшкодування здійснюється у розмірі, з урахуванням цін суб'єктів господарювання, з якими укладено договори, але не менше 80 відсотків від фактичної

¹ На забезпечення ліками потерпілих на виробництві Фонд направив 61,7 млн гривень / Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/965666> (дата звернення: 29.08.2019).

вартості самостійно придбаних виробів та послуг».

Аналогічні зміни потрібно внести до абзацу 2 пункту 7 розділу 2 постанови правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України № 18 «Про затвердження Положення про організацію лікування, медичної реабілітації та забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання лікарськими засобами та виробами медичного призначення» та викласти його в такій редакції: «У разі самостійного придбання лікарських засобів, виробів медичного призначення у суб'єкта господарювання, з яким не укладено договір, відшкодування здійснюється виконавчою дирекцією Фонду, робочими органами виконавчої дирекції Фонду потерпілим чи законним представникам потерпілих, роботодавцям у розмірі, з урахуванням цін суб'єктів господарювання, з якими укладено договори, але не менше 80 відсотків від фактичної вартості самостійно придбаних лікарських засобів, виробів медичного призначення, за умови перебування потерпілого на обліку та на підставі оригіналів розрахункових документів, що підтверджують їх витрати.

Рішення про відшкодування витрат потерпілому, законному представнику потерпілого, роботодавцеві приймається протягом 10 днів з дня отримання всіх документів, що підтверджують їх витрати».

На практиці досить часто спостерігаються випадки відмови (Фондом) потерпілому (законному представнику) у відшкодуванні вартості лікування, придбаних лікарських засобів тощо. Основними підставами для звернення до суду були такі: відмова Фонду у зв'язку із відсутністю оригіналу фіскального чеку на придбання лікарських засобів¹; відмова Фонду у зв'язку із необхідністю з'ясування особи, яка має право на відшкодування витрат, понесених на придбання лікарських

¹ Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 05 липня 2018 р. у справі № 804/3865/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77071412> (дата звернення: 23.08.2018).

засобів та виробів медичного призначення¹; відмова Фонду у відшкодуванні вартості придбаних виробів медичного призначення в зв'язку з тим, що оплата зазначеного виробу була здійснена не від імені потерпілого, а від імені іншої особи²; відмова Фонду у зв'язку із відсутністю документів, що підтверджують потребу потерпілого у придбаних лікарських засобах³.

Порядок забезпечення потерпілих від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання технічними та іншими засобами реабілітації на безоплатній основі регулюється постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 25 березня 2008 року № 23 «Про затвердження Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих унаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання»⁴, а не постановою КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та інших категорій населення, переліку таких засобів» від 05 квітня 2012 року № 321, оскільки дія постанови КМУ № 321 не

¹ Постанова Херсонського міського суду від 08 лютого 2017 р. у справі № 766/10862/16-а // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64798502> (дата звернення: 23.07.2018).

² Рішення Новоградівського міського суду Донецької області від 02 жовтня 2017 р. у справі № 239/304/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69413635> (дата звернення: 23.07.2018).

³ Рішення Сумського окружного адміністративного суду від 21 червня 2019 р. у справі №480/1331/19// База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82597224> (дата звернення: 30.07.2019).

⁴ Про затвердження Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих унаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 25 березня 2008 р. № 23 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0545-08/print1511469161917607> (дата звернення: 24.07.2018).

поширюється на осіб, інвалідність яких пов'язана з трудовим каліцтвом, що настало внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання¹. Незважаючи на чітке розмежування вище зазначених нормативних актів щодо кола осіб, на яких їх дія поширюється, у судовій практиці все ж таки прослідковуються випадки неправильного застосування цих постанов. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне проаналізувати одне з таких судових рішень.

Позивачу, що є особою з інвалідністю внаслідок трудового каліцтва, було відмовлено відділенням Фонду в задоволенні заяви про забезпечення інвалідним візком активного типу та протипролежневою подушкою через відсутність індивідуальної програми реабілітації, внаслідок чого він звернувся до суду з вимогою про визнання відмови протиправною, відшкодування витрат за придбані спеціальні засоби пересування (інвалідний візок) та протипролежневу подушку.

Суд, дослідивши матеріали справи, прийшов до рішення, що позов підлягає частковому задоволенню. Так, згідно п.16 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та інших окремих категорій населення, переліку таких засобів» від 05 квітня 2012 року № 321 для взяття на облік особи з інвалідністю серед інших документів необхідно пред'явити індивідуальну програму або висновок ЛКК (для інших осіб, осіб з інвалідністю, група інвалідності яких установлена до 1 січня 2007 р. як безстрокова або строк дії якої не закінчився). Враховуючи, що позивачу встановлена 1 група інвалідності до 1 січня 2007 року, беручи до уваги, що відповідно до висновку Ровеньківської МСЕК від 18 червня 2010 року він має 100% втрати працездатності з 01 червня 2003 року через трудове каліцтво від 19 лютого 1997

¹ Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та інших категорій населення, переліку таких засобів: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2012 р. № 321 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF> (дата звернення: 25.07.2018).

року та потребує кімнатного та прогулянкового інвалідного візка активного типу, протипролежневої подушки безстроково, суд вважає протиправною відмову відповідача в забезпеченні інвалідним візком та протипролежневою подушкою.

Однак відповідно до вимог наказу «Про організацію у 2016 році забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації» від 29 січня 2016 року № 59 гранична ціна для інвалідного візка, яка може бути відшкодована позивачу, складає 25903 гривень (замість витрачених 26000 гривень), а протипролежневої подушки - 585 гривень (замість витрачених 12900 гривень) Тому стягненню підлягають гранично допустимі суми¹.

На перший погляд, нічого неправомірного у змісті цього рішення немає, проте це не так. При вирішенні справи суд посилається на положення постанови КМУ № 321, дія якої, як зазначалося вище, не поширюється на осіб, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. І хоча правильне застосування постанови Фонду № 23 ніяк би не вплинуло на кінцеве рішення, оскільки їхні положення майже ідентичні, проте така необачність з боку суду є неприпустимою, оскільки очевидним є факт застосування неналежної норми права судом.

Усі потерпілі застраховані особи мають право на забезпечення засобами пересування та іншими технічними засобами реабілітації без права розпорядження ними (продажу, дарування і передання). Якщо здійснено самостійне придбання потерпілим технічних чи інших засобів реабілітації, понесені ним витрати підлягають відшкодуванню, але в межах граничних цін на той чи інший засіб. У постанові Фонду № 23² такі

¹ Рішення Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 30 червня 2016 року у справі № 682/1108/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58834027> (дата звернення: 07.06.2018).

² Про затвердження Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих унаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних

граничні ціни відсутні, натомість вони визначені у Наказі Мінсоцполітики від 29 січня 2016 року № 59 «Про організацію забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації»¹.

У проекті постанови Фонду соціального страхування України «Про затвердження Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання» від 2017 року² передбачена можливість забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації поза межами граничних цін на технічні та інші засоби реабілітації, встановлених Міністерством соціальної політики України, за наявності висновку ЛКК закладу охорони здоров'я із відповідним обґрунтуванням щодо медичних показань та із зазначенням підстав для необхідності використання таких технічних та інших засобів реабілітації. Положення такого змісту, на нашу думку, носить прогресивний характер, але у нині чинній постанові воно відсутнє.

Необхідно також зауважити, що чинне законодавство не передбачає для осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, можливості отримання відшкодування за рахунок коштів Фонду, у випадку їх протезування та ортезування за межами України, як, приміром, це було передбачено для учасників антитерористичної операції, (далі АТО) постановою КМУ від 01

захворювань України від 25 березня 2008 р. № 23 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0545-08/print1511469161917607> (дата звернення: 24.07.2018).

¹ Про організацію забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації: Наказ Міністерства соціальної політики від 29 січня 2016 р. № 59 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0257-16> (дата звернення: 31.07.2018).

² Про затвердження Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Проект постанови Фонду соціального страхування України від 2017 р. // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/doccatalog/document?id=951979> (дата звернення: 31.07.2018).

жовтня 2014 року № 518¹. Вважаємо, що закріплення норми такого змісту для осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, було б неабияким кроком уперед у сфері соціального забезпечення. Тому пропонуємо доповнити постанову правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 25 березня 2008 року № 23 «Про затвердження Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих унаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» пунктом 4-6-1 та викласти його у такій редакції: «У випадку встановлення МСЕК чи ЛКК доцільності протезування та/або ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями, які відсутні в Україні, за кордоном або із застосуванням закордонних новітніх технологій та/або із залученням закордонного підприємства, установи, організації, що спеціалізується на протезуванні та/або ортезуванні виробами підвищеної функціональності, розмір понесених витрат, що підлягають відшкодуванню, визначається комісією Фонду, але не менше 20 відсотків від розміру понесених витрат, що підтверджені розрахунковими документами».

Право на санаторно-курортне лікування потерпілих визначено у Законі України № 1105, у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» від 21 березня 1991 року № 875-XII², Законом України «Про

¹ Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 518 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-%D0%BF> (дата звернення: 29.07.2018).

² Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю: Закон України від 21 березня 1991 р. № 875-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 02.07.2018).

реабілітацію осіб з інвалідністю» від 06 жовтня 2005 року № 2961-IV¹, у постановах правління Фонду. Кваліфікаційні вимоги до санаторно-курортних закладів затверджені Наказом виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України від 26 жовтня 2017 року № 198-ос². Періодичність забезпечення потерпілих санаторно-курортним лікуванням визначається як у Законі України № 1105, так і на рівні постанов Фонду № 49 та № 33.

З 1 січня 2018 року змінилася система замовлення та розподілення путівок на відновлювальне лікування за рахунок коштів Фонду соціального страхування України відповідно до постанови Правління Фонду соціального страхування від 24 травня 2017 року № 33³. Дана постанова була прийнята на підставі пункту 3 постанови КМУ від 16 березня 2017 року № 145 «Деякі питання соціального захисту застрахованих осіб»⁴. Порядок відшкодування витрат за надані послуги за рахунок коштів Фонду дає право самостійного вибору застрахованою особою санаторно-курортного закладу. Новацією Порядку є те, що договір про відшкодування

¹ Про реабілітацію осіб з інвалідністю: Закон України від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 03.07.2018).

² Кваліфікаційні вимоги до санаторно-курортних закладів для надання послуг з лікування застрахованих осіб та членів їх сімей після перенесених захворювань і травм у реабілітаційних відділеннях: Наказ виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України від 26 жовтня 2017 р. № 198-ос // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/doccatalog/document?id=950714> (дата звернення: 05.06.2018).

³ Про затвердження Порядку відшкодування витрат за надані послуги санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 24 травня 2017 р. № 33 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/doccatalog/document?id=948241> (дата звернення: 06.07.2018).

⁴ Деякі питання соціального захисту застрахованих осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 145 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145-2017-%D0%BF> (дата звернення: 07.07.2018).

витрат за надані послуги санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання підписують керівники санаторно-курортного закладу, робочого органу Фонду та сам потерпілий. Раніше такий договір підписували тільки керівники санаторно-курортного закладу та робочого органу Фонду. Перелік санаторно-курортних закладів затверджено Наказом виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України від 30 листопада 2017 року № 274-ос (у редакції наказу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України 26 квітня 2018 року № 274-ос)¹.

За бажанням потерпілої особи санаторно-курортне лікування може бути перерване. Подальше продовження перерваного санаторно-курортного лікування можливе лише за наявності одночасно таких умов: 1) санаторно-курортне лікування було перервано з поважних причин (перелік поважних причин у постанові не конкретизується, а тому у кожному випадку визначається окремо); 2) відсутні протипоказання до продовження санаторно-курортного лікування; 3) наявне письмове погодження з адміністрацією санаторію; 4) термін перебування в санаторії складав менше від половини строку тривалості путівки.

Якщо перші три умови, на нашу думку, є логічними та зрозумілими, то четверта умова потребує змін, адже неправильно надавати можливість на продовження санаторно-курортного лікування лише тим потерпілим, що перебували на лікуванні менше від половини строку тривалості путівки. Якщо термін путівки, до прикладу, становить двадцять чотири дні, а потерпілий пробув чотирнадцять днів і перервав лікування, то виходить, що він вже не може його продовжити, бо чотирнадцять днів – це більше половини строку тривалості

¹ Перелік санаторно-курортних закладів у розрізі профілів медичної реабілітації для відшкодування витрат за надані застрахованим особам послуги із реабілітаційного лікування: Наказ виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України від 30 листопада 2017 р. № 274-ос // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/952253> (дата звернення: 08.07.2018).

путівки. Інша ситуація, коли, приміром, переривання санаторно-курортного лікування відбулося за день чи за два дні до його завершення, тоді продовження є недоцільним, оскільки самі погоджувальні процедури займуть більше часу, ніж сам термін продовженого лікування. Хоча і ця позиція є не зовсім вдалою, оскільки якщо потерпілому надано право на санаторно-курортне лікування на визначений період, то він повинен бути в змозі його реалізувати. У зв'язку із цим пропонуємо скасувати таку умову продовження терміну санаторно-курортного лікування – «термін перебування в санаторії складає менше половини строку тривалості путівки»¹.

З метою створення додаткових гарантій для реалізації потерпілими особами свого права на санаторно-курортне лікування запропоновано внести зміни до абзацу 1 пункту 4.5 постанови правління Фонду соціального забезпечення від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 31 жовтня 2007 року № 49 «Про затвердження Положення про забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання санаторно-курортним лікуванням» та викласти його у такій редакції: «У разі, якщо потерпілий з поважних причин перервав санаторно-курортне лікування, він має право на його продовження в межах невикористаних днів лікування за умови відсутності протипоказань, з обов'язковим письмовим погодженням з адміністрацією санаторію».

У разі самостійного придбання потерпілим путівки до санаторію, з яким укладено договір відповідно до вимог законодавства, її вартість компенсується за ціною путівки, зазначеною в умовах договору з санаторієм. Якщо потерпілий самостійно придбає путівку до санаторію, з яким не укладено договір, то її вартість буде компенсуватися Фондом, але у

¹ Бурка А. В. Санаторно-курортне лікування осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання. Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 7 березня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 44.

розмірі, який не перевищує вартості путівки у санаторії відповідного профілю, з якими укладено договори. Проте на практиці частими є випадки, коли вартість путівки не компенсується Фондом, у більшості випадків це відбувається з вини самого потерпілого.

Так, відповідно до одного із судових рішень позивачу було відмовлено у задоволенні позову щодо відшкодування вартості санаторно-курортної путівки із супроводжуючим; вартості проїзду його та супроводжуючого туди й назад на тій підставі, що позивач не перебував на обліку у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України і не подав заяв про здійснення соціальних виплат, враховуючи, що соціальні виплати позивачу припинені за його заявою¹; в наданні путівки на санаторно-курортне лікування було відмовлено в зв'язку з тим, що в довідці графа «Потреба в додаткових видах допомоги» не заповнена.

У 2021 році розмір граничних витрат для відшкодування вартості одного ліжка-дня санаторно-курортного лікування було збільшено на 7,3 %, таким чином граничні розміри витрат на санаторно-курортне лікування на один ліжка-день становлять: 1) для потерпілого з наслідками травм, захворюваннями хребта та спинного мозку – 657,75 грн., без ПДВ; 2) для потерпілого – 634,14 грн., без ПДВ; 3) для супроводжуючої особи потерпілого – 532,2 грн. з ПДВ. Станом на 2020 рік граничні розміри витрат були наступними: 1) для потерпілого з наслідками травм, захворюваннями хребта та спинного мозку – 613,00 грн., без ПДВ; 2) для потерпілого – 591,00 грн., без ПДВ; 3) для супроводжуючої особи потерпілого – 496 грн. з ПДВ². Для порівняння у 2019 році

¹ Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 26 травня 2017 р. у справі № 755/5798/17. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66859484> (дата звернення: 14.07.2018).

² Про затвердження Граничних розмірів витрат для відшкодування вартості одного ліжка-дня санаторно-курортного лікування потерпілого та перебування супроводжуючої особи санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання

граничні розміри витрат на санаторно-курортне лікування на один ліжко-день були наступними: 1) для потерпілого з наслідками травм, захворюваннями хребта та спинного мозку – 581,00 грн., без ПДВ; 2) для потерпілого – 560,00 грн., без ПДВ; 3) для супроводжуючої особи потерпілого з наслідками травм, захворюваннями хребта та спинного мозку – 445,00 грн., з ПДВ; 4) для супроводжуючої особи потерпілого – 470,00 грн., з ПДВ¹. Тобто, в середньому граничний розмір витрат збільшився на 30 грн. Зауважимо, що у 2018 році граничні розміри витрат були аналогічними з витратами 2019 року², а у порівнянні із 2017 роком граничні розміри витрат збільшилися на 80 грн. для потерпілого з наслідками травм, захворюваннями хребта та спинного мозку, на 31 грн. для потерпілого та на 26 грн. для супроводжуючої особи потерпілого³.

на 2020 рік: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 26 грудня 2019 р. № 10 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/967277> (дата звернення: 15.01.2020).

¹ Про затвердження Граничних розмірів витрат для відшкодування вартості одного ліжко-дня санаторно-курортного лікування потерпілого та перебування супроводжуючої особи санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання на 2019 рік: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 12 грудня 2018 р. № 32 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/962226> (дата звернення: 15.02.2019).

² Про затвердження Граничних розмірів витрат для відшкодування вартості одного ліжко-дня санаторно-курортного лікування потерпілого та перебування супроводжуючої особи санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання на 2018 рік: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 14 грудня 2017 р. № 72 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0072890-17> (дата звернення: 09.02.2019).

³ Про затвердження Порядку відшкодування витрат за надані послуги санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Додаток 2 до Постанови Правління Фонду від 24 травня 2017 р. № 33 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: www.fssu.gov.ua/fse/doccatalog/document?id=948241 (дата звернення: 14.12.2018).

Проаналізувавши розміри граничних витрат на санаторно-курортне лікування потерпілих від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання на один ліжко-день, вважаємо, що граничний розмір витрат щороку потрібно переглядати, виходячи із реальних ринкових цін на послуги із санаторно-курортного лікування, адже очевидно, що він не може залишатися сталим протягом декількох років підряд. Це насамперед потрібно для забезпечення отримання потерпілою особою якісного санаторно-курортного обслуговування.

У межах аналізу права потерпілих на санаторно-курортне лікування необхідно також дослідити постанову Кабінету Міністрів України № 150 від 07 лютого 2007 року «Про затвердження Порядку виплати деяким категоріям осіб з інвалідністю грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки та вартості самостійного санаторно-курортного лікування». Виплата грошової компенсації за путівку та за самостійне лікування особам, інвалідність яких пов'язана з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, згідно з даною постановою, здійснюється лише в тому випадку, якщо такі особи потребують лікування супутніх захворювань відповідно до медичних рекомендацій та якщо протягом трьох календарних років вони не одержували безоплатної путівки до санаторно-курортного закладу і не виплачувалася за це грошова компенсація за путівку та за самостійне лікування у зазначений період Фондом соціального страхування¹. Звідси супутня хвороба - захворювання, що не було пов'язане безпосередньо з основною хворобою та суттєво не вплинуло на її розвиток і перебіг².

¹ Про затвердження Порядку виплати деяким категоріям осіб з інвалідністю грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки та вартості самостійного санаторно-курортного лікування: Постанова Кабінету Міністрів України № 150 від 07 лютого 2007 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/150-2007-%D0%BF> (дата звернення: 12.07.2018).

² Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом: Наказ Міністерства Охорони Здоров'я від 15 листопада 2005 р. № 606 // База даних

Грошова компенсація за путівку та за самостійне лікування нараховується і виплачується в таких розмірах (округлених до однієї гривні): особам з інвалідністю I та II групи – сімдесят п'ять відсотків, III групи – п'ятдесят відсотків розміру середньої вартості санаторно-курортної путівки. Вартість останньої обчислюється з розрахунку тридцять п'ять відсотків (з округленням до однієї гривні) розміру одного прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. (До прикладу, з 01 січня 2021 року прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, складає 1769 гривні¹; 35 % від 1769 = 619, 15 гривень, тоді як 75 % від 619,15 гривень = 464, 36 гривень, а 50 % від 619,15 гривень = 309,57 гривні). Виплата компенсації у цьому випадку здійснюється за кошти держбюджету.

Виходячи з того, що розмір такої компенсації абсолютно не здатен відшкодувати понесенні витрати на санаторно-курортне лікування, пропонуємо внести зміни до пункту 4 постанови Кабінету Міністрів України № 150 від 07 лютого 2007 року «Про затвердження Порядку виплати деяким категоріям осіб з інвалідністю грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки та вартості самостійного санаторно-курортного лікування» та викласти його у такій редакції: «Грошова компенсація за путівку та за самостійне лікування нараховується і виплачується в таких розмірах (округлених до однієї гривні): особам з інвалідністю I та II групи - 65 відсотків, III групи - 50 відсотків від подвійного розміру мінімальної заробітної плати».

Потерпілі особи, що є громадянами України та у встановленому законом порядку набули статусу особи з інвалідністю чи дитини з інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, мають право відповідно до ч. 5 статті 42 Закону України № 1105²,

«Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1455-05> (дата звернення: 13.07.2018).

¹ 174.Про державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14 листопада 2019 р. № 294-IX, / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20> (дата звернення: 04.01.2020).

² Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 11 жовтня 2018 р. Верховна

статті 38 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»¹, постанови КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями» від 19 липня 2006 року № 999, на забезпечення легковими автомобілями², постанови Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України «Про затвердження Порядку відшкодування витрат, пов'язаних із забезпеченням автомобілями інвалідів внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання» від 31 січня 2002 року № 9³. Під легким автомобілем, згідно із статтею 1 Закону України «Про автомобільний транспорт» від 05 квітня 2001 року № 2344-III, розуміють автомобіль, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення пасажирів з кількістю місць для сидіння не більше, ніж дев'ять з місцем водія включно⁴. При цьому легкові автомобілі можуть бути як власного виробництва, так і ті, що ввозяться на митну територію України як гуманітарна допомога. Забезпечення автомобілями відбувається як на безоплатній основі, так і на

Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

¹ Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 р. № 875-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 27.07.2018).

² Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. № 999 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-%D0%BF> (дата звернення: 04.06.2018).

³ Про затвердження Порядку відшкодування витрат, пов'язаних із забезпеченням автомобілями інвалідів внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 31 січня 2002 р. № 9 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0009583-02/sp:max20> (дата звернення: 11.05.2018).

⁴ Про автомобільний транспорт: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2344-III. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2344-14> (дата звернення: 23.07.2018).

пільгових умовах, а саме при сплаті семи або тридцяти відсотків його вартості.

Перелік медичних показань, що дають право на одержання автомобіля з ручним керуванням, затверджений Наказом МОЗ України «Про затвердження Переліку медичних показань на право одержання інвалідами автомобілів з ручним керуванням» від 23 січня 1995 року № 13¹.

Навчання водіння автомобіля осіб з інвалідністю внаслідок трудового каліцтва організовується та оплачується за рахунок коштів Фонду лише один раз. Усіх осіб з інвалідністю, що мають право на забезпечення автомобілем, можна поділити на такі категорії: 1) особи, які мають позачергове право на одержання автомобіля; 2) особи, які мають першочергове право на одержання автомобіля 3) особи, що реалізують своє право на одержання автомобіля в порядку загальної черги. До першої категорії осіб належать серед інших і особи з інвалідністю внаслідок трудового каліцтва, сім'ї з двома і більше особами з інвалідністю (за наявності медичних показань), а також особи, що мають право на забезпечення автомобілем незалежно від медичних показань².

Особа з інвалідністю, законний представник недієздатної особи з інвалідністю, дитини-інваліда має право отримати лише один автомобіль на десятирічний строк. Зазначені особи не мають права розпоряджатися наданим автомобілем (продавати, дарувати, обмінювати тощо). Після закінчення зазначеного строку особа з інвалідністю може користуватися таким автомобілем до отримання нового або повернути його

¹ Про затвердження Переліку медичних показань на право одержання інвалідами автомобілів з ручним керуванням: Наказ Міністерства Охорони Здоров'я України від 23 січня 1995 р. № 13 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0034-95> (дата звернення: 14.06.2018).

² Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. № 999 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-%D0%BF> (дата звернення: 04.06.2018).

управлінню виконавчої дирекції Фонду.

Особа з інвалідністю може бути взята на облік заново, до закінчення десятирічного строку у таких випадках: 1) якщо сталося викрадення автомобіля і протягом року з моменту оголошення про розшук автомобіль не знайдено, що підтверджується довідкою, виданою підрозділом МВС; 2) у разі неможливості відновлення автомобіля та непридатності його для подальшої експлуатації внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, що сталася не з вини особи з інвалідністю або особи, яка керувала автомобілем у присутності особи з інвалідністю, або нещасного випадку чи стихійного лиха, що підтверджуються відповідними довідками, виданими підрозділами МВС чи ДСНС.

З вище викладеного випливає наступне: 1) якщо дорожньо-транспортна пригода сталася з вини особи з інвалідністю або особи, яка керувала автомобілем у присутності особи з інвалідністю, то дострокове взяття на облік не передбачається; 2) у постанові вказано, що особа з інвалідністю «може бути достроково взята на облік», проте таке формулювання норми не надає гарантії, що вона дійсно буде взята достроково на облік, оскільки дане питання вирішується правлінням Фонду, проте відомості про критерії, що будуть братися до уваги для прийняття позитивного рішення, – відсутні, а це, в свою чергу, може призвести до прийняття суб'єктивного рішення. Тому пропонуємо внести зміни до абзацу 1 пункту 8 постанови КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями» від 19 липня 2006 року № 999, а саме слова «може бути достроково взята на облік» замінити словами «береться на облік достроково».

У випадку отримання особою з інвалідністю чи іншими уповноваженими особами автомобіля, що визнаний гуманітарною допомогою, вони також позбавляються права його продажу, дарування, передачі (в тому числі за довіреністю) іншій особі. Різниця між вітчизняними автомобілями та автомобілями, що є гуманітарною допомогою, полягає в тому, що останні надаються виключно на безоплатній основі в порядку черговості. Переобладнання автомобіля, отриманого в

значенні гуманітарної допомоги, відповідно до потреб особи з інвалідністю здійснюється за його рахунок.

У Законі України № 1105 вказано, що у разі самостійного придбання потерпілим автомобіля, його вартість компенсує Фонд у порядку і розмірах, встановлених КМУ, проте на сьогодні такий порядок відсутній, а це свідчить і про відсутність у потерпілої особи можливості на практиці реалізувати своє право.

З метою створення умов для практичної реалізації потерпілими особами свого права на компенсацію вартості автомобіля у разі самостійного його придбання необхідно внести зміни до абзацу 2 частини 5 статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та викласти його у такій редакції: «У разі самостійного придбання потерпілим автомобіля йому відшкодовуються кошти у розмірі, визначеному на підставі рішення комісії Фонду, виходячи із розміру фактично сплаченої суми, що підтверджується розрахунковими документами, віку автомобіля та матеріального забезпечення потерпілого, але не менше 25 відсотків від вартості автомобіля вітчизняного чи іноземного виробництва».

З правом осіб з інвалідністю на забезпечення автомобілями пов'язане право на одержання грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування, порядок отримання яких регулюється постановою КМУ від 14 лютого 2007 року № 228¹. У Постанові КМУ № 228 передбачено два види компенсацій - на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів, а також компенсації на транспортне обслуговування. Розглянемо кожен вид компенсації окремо.

Право на одержання грошових компенсацій на ремонт, технічне обслуговування автомобілів мають не всі потерпілі особи, що набули статусу особи з інвалідністю внаслідок

¹ Про порядок виплати та розміри грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2007 р. № 228 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/228-2007-%D0%BF> (дата звернення: 04.06.2018).

нешасного випадку на виробництві чи професійного захворювання. Такі компенсації призначаються: 1) особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, які в установленому порядку забезпечені автомобілем; 2) особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, які мають право на забезпечення автомобілем, але не одержали його і користуються автомобілем, придбаним за власні кошти осіб з інвалідністю, законних представників недієздатних осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю; 3) особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, які були забезпечені в установленому порядку мотоциклами. Тобто, якщо потерпіла особа має статус особи з інвалідністю, але не входить до трьох вище перелічених категорій, то вона не має права на компенсацію.

Грошові компенсації на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів виплачуються особам з інвалідністю, законним представникам дітей з інвалідністю, що мають автомобілі та мотоциклами, - у розмірі відповідно двадцяти двох відсотків для автомобілів та шістнадцяти відсотків для мотоциклів прожиткового мінімуму на одну особу, яка втратила працездатність, у розрахунок на місяць.

Що стосується виплат компенсації на транспортне обслуговування, то коло суб'єктів, які мають право на їх одержання дещо відрізняється від тих, що мають право на компенсацію на бензин, ремонт та технічне обслуговування автомобіля. Компенсацію на транспортне обслуговування можуть отримати такі категорії осіб: 1) особи з інвалідністю та діти з інвалідністю, які перебувають на обліку для безоплатного або пільгового забезпечення автомобілями; 2) мають право на забезпечення автомобілем, але за власним бажанням відмовилися від нього і бажають одержувати компенсацію на транспортне обслуговування (у цьому разі компенсація на транспортне обслуговування, за бажанням зазначених осіб, призначається на весь період інвалідності, установлений МСЕК або ЛКК); 3) мають право на безоплатне забезпечення автомобілем, але не одержали його у зв'язку з протипоказаннями до керування ним, або мають право на пільгове забезпечення автомобілем (за сім відсотків вартості), але не одержали його у

зв'язку з відсутністю можливості передати члену сім'ї право на керування автомобілем; 4) мають право на забезпечення автомобілем (за тридцять відсотків вартості), але не одержали його у зв'язку з протипоказаннями до керування ним. Розмір компенсації на транспортне обслуговування становить двадцять дев'ять відсотків прожиткового мінімуму на одну особу, яка втратила працездатність, у розрахунку на місяць.

Що стосується порядку виплати обох видів компенсацій, то тут необхідно звернути увагу на те, що вони виплачуються не щомісячно, а рівними частинами двічі на рік - у березні за перше та у вересні за друге півріччя поточного року з дня їх призначення. Такий порядок виплати, на нашу думку, обумовлений зовсім незначною сумою компенсації. Розглянемо це більш детально.

Зі змісту постанови помилково можна зрозуміти, що двадцять два, шістнадцять чи двадцять дев'ять відсотків від прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, розраховуються наступним чином: 22 % від 1769 гривні (прожитковий мінімум для осіб, що втратили працездатність з 01 січня 2021 року¹), що дорівнює 389,18 гривні на місяць. $389,18 * 12$ місяців = 4670,16 гривень на рік, що виплачуються рівними частинами двічі на рік. Проте насправді розрахунок проводиться зовсім по-іншому, до прикладу, 22% від 1769 гривні, що становить 389,18 гривень – це річна сума, на яку може розраховувати потерпілий чи його законні представники (піврічний платіж відповідно -194,59 гривні, а місячний – 32,43 гривень). Відповідно 16 % від 1769 гривні = 283,04 гривні, а на півроку – 141,52 гривні; в розрахунку на місяць – 23,58 гривень; 29 % від 1769 гривні = 513,01 гривні; на півроку – 256,50 гривні; в розрахунку на місяць – 42,75 гривні.

Чи достатньо цього на бензин, ремонт та технічне обслуговування автомобіля чи мотоцикла? Звісно, що ні. Взагалі постає питання в доцільності таких компенсацій, адже

¹ Про державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15 грудня 2020 року № 1082-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 10.01.2021).

це зовсім незначні суми у порівнянні із ринковими цінами на пальне, технічне обслуговування автомобілів.

Великою проблемою є й те, що у постанові хоча і передбачені види компенсації на транспортне обслуговування, технічне обслуговування, проте самого визначення, що варто розуміти під цими поняттями, не наведено.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне доповнити пункт 1 постанови КМУ «Про порядок виплати та розміри грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування» від 14 лютого 2007 р. № 228 абзацами 3 та 4 та викласти їх у такій редакції:

абзац 3 «Під транспортним обслуговуванням потерпілих потрібно розуміти право на безплатний проїзд у пасажирському міському транспорті (крім таксі).»

абзац 4 «Технічне обслуговування – комплекс операцій, які спрямовані на підтримання автомобіля в справному та працездатному стані і проводяться в процесі експлуатації автомобіля».

Внести зміни до пункту 2 постанови та викласти його у такій редакції: «Установити, що грошові компенсації на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів виплачуються щомісячно особам з інвалідністю, законним представникам дітей з інвалідністю, що мають автомобілі, - у розмірі 30 відсотків; які мають мотоциклами, - 20 відсотків від прожиткового мінімуму на одну особу, яка втратила працездатність. На транспортне обслуговування щомісячно виплачується компенсація у розмірі 30 відсотків прожиткового мінімуму на одну особу, яка втратила працездатність».

Внести зміни до пункту 5 вищезазначеної постанови та викласти його у такій редакції: «Компенсації виплачуються щомісячно, але за заявою потерпілого (законного представника) можуть виплачуватися рівними частинами двічі на рік: у березні – за перше та у вересні – за друге півріччя поточного року з дня їх призначення»

Як зазначалося у Розділі 3.1, у випадку смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання члени сім'ї померлого, особи, що перебували на

його утриманні, непрацездатні особи, що не перебували на його утриманні, мають право на отримання одноразової допомоги чи щомісячних страхових виплат. Окрім цього, особи, які понесли витрати на поховання та пов'язані з цим ритуальні послуги, мають право на їх компенсацію. Різниця між цими видами страхових виплат (окрім їх розміру та порядку отримання) полягає у суб'єкті їх отримання. Що стосується суб'єкта, який має право на відшкодування вартості витрат на поховання, то тут «суб'єкт отримання» не конкретизовано, (це може бути як родич, член сім'ї, чи інша особа, що понесла витрати на поховання)¹.

Компенсація витрат на поховання та пов'язаних із цим ритуальних послуг проводиться тільки за наявності документів (довідок, рахунків тощо), що підтверджують розміри здійснених витрат на день поховання. Проте якщо суми «фактичних витрат» перевищують розміри гранично передбачених витрат, то поверненню підлягають лише гранично допустимі суми, що визначені у постанові. Якщо «фактичні витрати» на поховання є нижчими за розміри, встановлені цією постановою, то відшкодування проводиться тільки за фактичними витратами. При цьому кошти, що залишилися невикористаними на конкретний вид ритуальної послуги, не можуть бути використані на іншу ритуальну послугу [166].

У Додатку до постанови Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань від 03 жовтня 2008 року № 45 передбачено шістнадцять ритуальних послуг та розмір витрат на них (вказана загальна сума і розмір витрат на кожну ритуальну послугу). При цьому загальна сума не є однаковою для всіх областей, а диференціюється в діапазоні від 5589 гривень у Кіровоградській області та до 8622 гривень у Донецькій області.

¹ Про витрати на поховання та пов'язані з цим ритуальні послуги у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03 жовтня 2008 р. № 45 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1040-08> (дата звернення: 26. 06.2018).

Одразу зазначимо, що вказані суми із врахуванням ринкових цін є вкрай заниженими.

З метою збільшення розміру витрат на поховання та спрощення процедури отримання коштів доведено необхідність внесення змін до постанови правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України «Про витрати на поховання та пов'язані з цим ритуальні послуги у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання» від 03 жовтня 2008 року № 45, а саме:

1) скасувати розподіл витрат на кожну ритуальну послугу, що наведений у Додатку до постанови;

2) доповнити пункт 3 абзацом 2 та викласти його у такій редакції: «Загальний розмір витрат залежить від області, в якій помер потерпілий (згідно з Додатком), та не може бути меншим за подвійний розмір мінімальної заробітної плати»;

3) внести зміни до абзацу 2 пункту 4 та викласти його в такій редакції: «Якщо фактично зазначені витрати на поховання є нижчими за розміри, установлені цією постановою, то відшкодування проводиться тільки за фактичними витратами».

Дослідивши особливості правового регулювання та реалізації застрахованими особами свого права на отримання страхових витрат на медичну, соціальну допомогу та соціальні послуги, ми дійшли до висновку, що необхідно розмежовувати такі поняття як «соціальна послуга» та «соціальна допомога», а соціальне обслуговування розглядати як ширше поняття відносно соціальних послуг. Існує необхідність на підзаконному рівні чітко визначити суми витрат на додаткове харчування потерпілої особи, розміри відшкодування у випадку самостійного придбання слухових апаратів, очних протезів, окулярів, контактних лінз тощо; конкретизувати розміри відшкодування у випадку самостійного придбання лікарських засобів, виробів медичного призначення у аптечних закладах, з якими договори не укладено; самостійного придбання автомобіля. За Фондом соціального страхування України доцільно передбачити обов'язок відшкодовувати понесені витрати у розмірі не менше 20 відсотків, що підтвердженні розрахунковими документами, у випадку протезування та/або

ортезування потерпілої особи виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями, які відсутні в Україні, за кордоном або із застосуванням закордонних новітніх технологій та/або із залученням закордонного підприємства, установи, організації, що спеціалізується на протезуванні та/або ортезуванні виробами підвищеної функціональності. Здійснивши попередні розрахунки розміру грошової компенсації за путівку та за самостійне санаторно-курортне лікування, розміру грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування, можна констатувати, що їх законодавчо визначені суми є надзвичайно низькими, а тому абсолютно не виконують покладених на них функцій та потребують перегляду у бік збільшення.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено комплексний правовий аналіз видів соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Проведене дослідження надало можливість визначити сильні та слабкі сторони правового регулювання та практичної реалізації потерпілими застрахованими особами свого права на соціальне забезпечення; спільні та відмінні риси між українським законодавством та законодавством європейських держав та розробити рекомендації щодо удосконалення нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері соціального забезпечення осіб, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання. Виконане монографічне дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1. Здійснено історико-правову класифікацію етапів розвитку законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання:

- **I – етап становлення (1991-1992 роки)** – відносини із соціального забезпечення осіб, які постраждали, внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання регулюються нормами законодавства СРСР. Відсутність загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- **II – етап трансформації (1993 – 1999 роки)** – визначено нові засади побудови системи соціального забезпечення ринкового типу. Прийняття Конституції України, що системно узагальнила усі положення соціального захисту населення. Впровадження системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, одним із елементів якої стало загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;

• **III – сучасний етап (2000 рік і донині)** – реформування системи соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

2. У роботі акцентується увага на проблемі вдосконалення нормативно-правової бази у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, а саме: доведено, що велика кількість нормативно-правових актів (особливо підзаконного характеру), норми яких є нечіткими та незрозумілими, спричиняють труднощі у їх застосуванні на практиці. Обґрунтовано, що існує необхідність у систематизації нормативно-правових актів та їх узгодженні між собою з метою недопущення правових колізій, прогалин та неправильного тлумачення правових положень.

3. Дослідження у сфері соціального забезпечення двосторонніх міжнародних договорів, укладених між Україною та рядом зарубіжних держав, дозволило зробити наступний висновок: значною проблемою є те, що Україна підписала міжнародні двосторонні договори у сфері соціального забезпечення лише з незначною кількістю країн. З'ясовано, що відсутність договору свідчить про відсутність механізму співпраці між країнами у сфері соціального забезпечення, а отже, на практиці це викликає значні труднощі в особи щодо можливості реалізувати своє право на соціальне забезпечення як загалом, так і у разі нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання безпосередньо.

4. Здійснено правовий аналіз особливостей соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, у країнах Центральної, Західної, Північної та Південної Європи (загалом у п'ятнадцяти країнах). За результатами аналізу вдалося визначити спільні та відмінні риси між українським законодавством та законодавством країн Європейського Союзу, а також внести окремі пропозиції щодо удосконалення норм вітчизняного законодавства, виходячи із досвіду зарубіжних країн:

1) Спільні риси:

❖ однією із підстав здійснення страхових виплат є наявність прямого причинно-наслідкового зв'язку між отриманими ушкодженнями та нещасним випадком або професійним захворюванням;

❖ розмір страхових виплат визначається на підставі середнього заробітку особи та відсотка втрати працездатності;

❖ перелік професійних захворювань, наявність яких у застрахованої особи надає право на отримання страхової виплати, визначено на законодавчому рівні, проте потерпілому надається можливість довести, що діагностоване в нього захворювання, яке відсутнє у переліку, виникло внаслідок виконання ним професійних обов'язків і він/вона, відповідно, мають право на соціальне забезпечення;

❖ під час тимчасової непрацездатності застраховані особи отримують страхові виплати (так звані щоденні виплати) до повного відновлення стану здоров'я або до встановлення постійної непрацездатності чи визнання її особою з інвалідністю;

❖ підтвердження факту вини роботодавця у настанні трудового каліцтва чи професійного захворювання надає право на додаткову компенсацію вже відповідно до норм цивільного та трудового законодавства;

❖ вчинення злочину застрахованою особою або інших умисних дій, спрямованих на настання страхового випадку, позбавляють її права на отримання страхових виплат чи соціального обслуговування;

❖ усім потерпілим надаються послуги медичного характеру (за рахунок страхових коштів), що включають в себе безпосередньо саме лікування, харчування, протезування, забезпечення іншими додатковими засобами реабілітації;

❖ потерпіла особа має право на допомогу по догляду, якщо внаслідок отриманих ушкоджень вона

потребує сторонньої допомоги медичного чи побутового характеру;

❖ страхові виплати дітям (у випадку смерті потерпілої особи) за загальним правилом виплачуються до досягнення ними вісімнадцяти років, проте у випадку їх навчання (наявності інвалідності) термін виплат більш тривалий;

❖ застрахована особа має право на проходження професійної реабілітації та отримання страхових виплат на період її проходження, якщо внаслідок отриманих ушкоджень вона не може продовжувати працювати на попередній роботі;

❖ потерпіла особа чи її чоловік/дружина, діти (у випадку смерті потерпілої особи) мають право на отримання моральної компенсації, яка носить разовий характер (відповідно до норм цивільного законодавства).

2) Відмінні риси:

➤ при визначенні розміру страхових виплат береться до уваги не середньомісячний заробіток особи до настання страхового випадку, а її середній заробіток за рік (до настання страхового випадку), а визначення розміру деяких видів допомог (наприклад, допомога по догляду) може здійснюватися, виходячи із максимального заробітку на день, що визначений на законодавчому рівні;

➤ на нормативному рівні (у таблицях) чітко відображено, як відсоток втрати працездатності впливає на розмір страхової виплати;

➤ при визначенні розміру допомоги по догляду до уваги береться стан здоров'я потерпілого (тяжкість отриманих ушкоджень, можливість самостійно вчиняти ті чи інші дії) та вид послуг, допомог, яких він потребує. В Україні при визначенні розміру витрат на догляд враховується лише вид необхідного догляду;

➤ у більшості країн чітко визначено відсоток втрати працездатності (десять, чотирнадцять, одна

п'ятнадцята, двадцять), що дає право на пенсію по інвалідності, у нас же він відсутній, натомість для кожної групи інвалідності в українському законодавстві визначені розлади здоров'я, встановлення яких МСЕК є підставою для надання потерпілому статусу особи з інвалідністю I-III групи відповідно.

➤ у випадку смерті застрахованої особи внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання право на одержання страхових виплат переважно мають чоловік/дружина, в тому числі і ті, що проживали з померлою особою у цивільному шлюбі, діти. Такий вид страхових виплат носить назву пенсія для вдови/вдівця та пенсія для сиріт (дитяча пенсія), розмір останньої залежить від того, чи дитина має статус напівсироти, чи сироти. Сума пенсії для вдови/вдівця може залежати від їх віку, наявності на утриманні дітей, ступеня інвалідності, власних доходів. Така пенсія є довічною, за винятком Німеччини та Данії. У Німеччині виплата обмежується двома роками для вдівця/вдови у віці менше сорока семи років, а в Данії тривалість платежів становить максимум десять років, залежно від віку отримувача.

Окрім пенсій, такі особи мають право на одноразову компенсацію незалежно від моменту смерті застрахованої особи – одразу після настання страхового випадку чи вже на момент отримання нею страхових виплат, в Україні одноразова допомога (у випадку смерті) надається лише, якщо смерть настала одразу після нещасного випадку (див. Розд. III);

➤ в Україні застрахована особа має право на одноразову допомогу у випадку встановлення стійкої (постійної) втрати працездатності, незалежно від відсотка втрати працездатності, натомість у країнах ЄС підтвердження факту постійної працездатності не є достатньою підставою для отримання одноразової допомоги (компенсації). Додатково на законодавчому рівні визначений мінімальний відсоток втрати працездатності (10 %, 50 %), що надає право на

отримання такого виду допомоги, оскільки шкода повинна бути не лише постійною, а й істотною (тобто у здійсненні такого виду страхових виплат українське законодавство є більш лояльніше).

У законодавстві Данії, Фінляндії, Італії, Швеції та Швейцарії цей вид страхових виплат носить назву «компенсація за розлади фізичних та психічних функцій особи». Сума компенсації залежить від серйозності ушкодження, віку та статі потерпілої особи. А тому на законодавчому рівні розроблені таблиці з переліком фізичних ушкоджень, психічних розладів та розмірами сум, які варто виплачувати;

➤ у вітчизняному законодавстві передбачено лише зменшення розміру одноразової допомоги при стійкій втраті працездатності якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я настало не лише з причин, що залежать від страхувальника, а і внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, натомість у законодавстві досліджених нами країн досить часто можна зустріти норми права, що передбачають не лише зменшення розміру одноразових компенсацій, а й усіх можливих видів страхових виплат (Польща, Швейцарія).

➤ що стосується порядку забезпечення потерпілих осіб автомобілями, то у законодавстві Німеччини, до прикладу, чітко визначено, скільки коштів виділяється для закупівлі автомобіля, в Україні такі норми відсутні.

3) Вважаємо за доцільне, виходячи із досвіду таких країн як Франція, Данія, Швеція, Норвегія, розширити перелік осіб, які мають право на одержання страхових виплат у разі смерті потерпілого та внести відповідні зміни до статті 41 Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування», а саме:

а) викласти пункт 2 частини 2 статті 41 у такій редакції: «особи, які досягли пенсійного віку, передбаченого статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", якщо вони не працюють, в тому числі особи, які

проживали із померлою особою у цивільному шлюбі протягом останніх трьох (і більше) років»;

б) викласти частину 3 статті 41 у такій редакції: «Право на одержання страхових виплат у разі смерті потерпілого мають також дружина (чоловік), особа, яка проживала із померлою особою у цивільному шлюбі протягом останніх трьох (і більше) років або один із батьків померлого чи інший член сім'ї, якщо він не працює та доглядає дітей, братів, сестер або онуків потерпілого, які не досягли восьмирічного віку».

4) Проблема українського законодавства полягає в тому, що в нас передбачені лише мінімальні та максимальні межі страхових виплат, проте ні зі змісту норм Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», ні з постанови Фонду № 11, ні з роз'яснень Фонду щодо призначення та здійснення страхових виплат у разі настання нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання неможливо чітко визначити, на який розмір страхових виплат може розраховувати потерпіла особа при втраті відповідного відсотка працездатності, як це має місце у багатьох європейських країнах. Це необхідно для того, щоб кожна застрахована особа заздалегідь могла знати, на який розмір страхових виплат вона може розраховувати, та з метою уникнення зловживань посадових осіб.

Виходячи із вище зазначеного, пропонуємо викласти абзац 1 частини 1 статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у такій редакції:

«Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я:

100% втрати працездатності - 100% від середньомісячної заробітної плати;

90% втрати працездатності - 90% від середньомісячної заробітної плати;

80% втрати працездатності - 80% від середньомісячної заробітної плати;

70% втрати працездатності - 70% від середньомісячної заробітної плати;

60 % втрати працездатності - 60% від середньомісячної заробітної плати;

50% втрати працездатності - 50% від середньомісячної заробітної плати;

40% втрати працездатності - 40% від середньомісячної заробітної плати;

30% втрати працездатності - 30% від середньомісячної заробітної плати;

20 % втрати працездатності - 20% від середньомісячної заробітної плати;

10% втрати працездатності - 10% від середньомісячної заробітної плати».

5. На підставі узагальнення поглядів дослідників сформульовано авторське визначення соціального забезпечення як системи державного і недержавного матеріального забезпечення та соціального обслуговування, що здійснюється уповноваженими органами і спрямоване на гарантування та надання особам у випадку настання того чи іншого соціального ризику грошових виплат, допомог, соціальних послуг, що передбачені нормами законодавства, з метою зниження міри негативного впливу від настання соціального ризику чи його подолання (відновлення здоров'я, працездатності, покращення матеріального становища тощо).

6. Доведено необхідність внесення ряду змін та доповнень до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та постанови правління Фонду соціального страхування України «Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат»: 1) щодо переліку видів страхових виплат; 2) до переліку осіб, які мають право на отримання страхових виплат у разі смерті потерпілого, а саме доповнити його особами, які проживали із померлою особою у цивільному шлюбі протягом трьох і більше років; 3) щодо черговості осіб, які мають право на отримання страхових виплат; 4) до порядку визначення розміру щомісячних страхових виплат неповнолітній особі, яка

народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання матері під час її вагітності, або особам, які отримали інвалідність під час зазначених у пункті 2 частини першої статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» відповідних занять або робіт до досягнення ними вісімнадцяти років; 5) щодо визначення розміру відшкодування вартості придбаних потерпілим самостійно інструментів, протезів та інших пристосувань, пов'язаних з його професійною підготовкою; 6) щодо збільшення розміру витрат на необхідний догляд за потерпілим і встановлення його максимального розміру.

7. Запропоновано внести окремі зміни та доповнення до ряду постанов Фонду соціального страхування України та Кабінету Міністрів України, а саме:

1) до пункту 2.2 постанови Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України № 42 «Про затвердження Положення про забезпечення додатковим харчуванням потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» - запропоновано визначити максимальний розмір витрат на додаткове харчування в розрахунку на одним місяць – не більше подвійного розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

2) до абзацу 3 пункту 2.2 постанови правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань України № 35 «Про затвердження Положення про забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання слуховими апаратами, зубопротезуванням, очним протезуванням, окулярами, контактними лінзами, постільною та натільною білизною, постільними речами, гігієнічними виробами, перуками» - запропоновано встановити, що у випадку самостійного придбання потерпілими особами виробів та послуг у суб'єкта господарювання, з яким Фондом соціального страхування України не укладено договір, відшкодування здійснюватиметься у розмірі, з урахуванням цін суб'єктів

господарювання, з якими укладено договори, але не менше 80 відсотків від фактичної вартості самостійно придбаних виробів та послуг;

3) до абзацу 2 пункту 7 розділу 2 постанови правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України № 18 «Про затвердження Положення про організацію лікування, медичної реабілітації та забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання лікарськими засобами та виробами медичного призначення» - запропоновано встановити, що у випадку самостійного придбання потерпілими особами лікарських засобів, виробів медичного призначення у суб'єкта господарювання, з яким Фондом соціального страхування України не укладено договір, відшкодування здійснюватиметься у розмірі, з урахуванням цін суб'єктів господарювання, з якими укладено договори, але не менше 80 відсотків від фактичної вартості самостійно придбаних лікарських засобів, виробів медичного призначення;

4) до абзацу 1 пункту 4.5 постанови правління Фонду соціального забезпечення від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 31 жовтня 2007 року № 49 «Про затвердження Положення про забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання санаторно-курортним лікуванням» – запропоновано внести зміни до порядку продовження санаторно-курортного лікування у випадку його переривання потерпілим з поважних причин;

5) до постанови правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України «Про витрати на поховання та пов'язані з цим ритуальні послуги у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання» від 03 жовтня 2008 року № 45 – запропоновано скасувати розподіл витрат на кожну ритуальну послугу та встановити, що загальний розмір не може бути меншим за подвійний розмір мінімальної заробітної плати;

6) до пункту 2 постанови КМУ «Про порядок виплати та

розміри грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування» від 14 лютого 2007 р. № 228 – запропоновано встановити, що грошові компенсації на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів виплачуються у розмірі 30 відсотків, а для осіб, які мають мотоколяски, – 20 відсотків від прожиткового мінімуму на одну особу, яка втратила працездатність. Грошові компенсації на транспортне обслуговування виплачуються у розмірі 30 відсотків прожиткового мінімуму на одну особу, яка втратила працездатність; внести окремі зміни і щодо порядку виплат вище зазначених грошових компенсацій.

8. Обґрунтовано: 1) що у випадку смерті потерпілого, одноразова допомога сім'ї та особам, які перебували на його утриманні, повинна виплачуватися не залежно від того, коли потерпілий помер, одразу після настання страхового випадку, чи в період отримання ним щомісячних страхових виплат; 2) доцільність передбачити право Фонду соціального страхування України стягувати з роботодавця в регресному порядку суму коштів, що була виплачена потерпілому за період двох тижнів, у тому випадку, якщо роботодавець не забезпечив потерпілого відповідною легшою роботою, за наявності такої; 3) необхідність закріпити за потерпілою особою право на доплату до попередньо призначеної одноразової допомоги у разі погіршення її здоров'я внаслідок раніше одержаного каліцтва або професійного захворювання, пов'язаних з виконанням трудових обов'язків, при встановленні їй МСЕК вищого ступеня стійкої втрати працездатності, не менше ніж десять відсотків відносно попереднього обстеження.

9. Доведено, якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я настало не лише з причин, що залежать від страхувальника, а і внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, то даний факт потрібно враховувати не лише при визначенні розміру одноразової допомоги при встановленні стійкої втрати професійної працездатності, а й при визначенні розміру таких страхових виплат, як-от: щомісячна страхова виплата, допомога

з тимчасової непрацездатності, страхова виплата під час професійної реабілітації. Крім цього, запропоновано при визначенні відсотка, на який буде зменшено розмір страхових виплат, окрім виду вчиненого правопорушення, враховувати наступні критерії: 1) форму вини: умисел, необережність; 2) обставини вчинення правопорушення; 3) матеріальне становище потерпілого; 4) наявність утриманців та їх кількість; 5) встановлений МСЕК відсоток втрати працездатності.

10. На підставі аналізу судової практики запропоновано при визначенні розміру моральної шкоди, заподіяної застрахованій особі враховувати наступні критерії: 1) характер та обсяг фізичних, душевних страждань: встановлений МСЕК відсоток втрати працездатності; групу інвалідності (якщо така встановлена); вид психічних страждань (занепокоєння, нервозність, страх, відчай); тривалість фізичних та психічних страждань; час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану фізичного та психологічного здоров'я (час, витрачений чи який необхідний на медичну та психологічну реабілітацію, санаторно-курортне лікування, підтверджена потреба у протезуванні, забезпечення іншими технічними засобами реабілітації); 2) погіршення притаманних саме потерпій особі здібностей або позбавлення її можливості їх реалізації: тяжкість вимушених змін у її життєвих і виробничих стосунках (врахування рекомендацій МСЕК щодо підходящої роботи, необхідність професійної реабілітації, перекваліфікації, залежність від сторонньої допомоги в побуті тощо); 3) індивідуальні характеристики потерпілого (вік, професія тощо); 4) засади виваженості, розумності та справедливості.

11. Сформульовано визначення соціального обслуговування, під яким слід розуміти не лише комплекс соціальних послуг, а й діяльність щодо організації роботи органів, організацій, осіб, які надають соціальні послуги (адміністративна складова). Звідси випливає, що соціальне обслуговування є ширшим поняттям відносно соціальних послуг. Проведено чітке розмежування понять «допомога», «медична допомога», «соціальна допомога», «соціальна послуга», «соціальне обслуговування».

12. Зроблено висновок, що у випадку встановлення МСЕК чи ЛКК доцільності протезування та/або ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями, які відсутні в Україні, за кордоном або із застосуванням закордонних новітніх технологій та/або із залученням закордонного підприємства, установи, організації, що спеціалізується на протезуванні та/або ортезуванні виробами підвищеної функціональності, потерпілому повинно здійснюватися часткове відшкодування, у розмірі, що визначатиметься комісією Фонду соціального страхування України, але не менше 20 відсотків від розміру понесених витрат, що підтверджені розрахунковими документами.

13. З метою створення умов для практичної реалізації потерпілими особами свого права на компенсацію вартості автомобіля у разі самостійного його придбання запропоновано відшкодувати кошти у розмірі, визначеному на підставі рішення комісії Фонду соціального страхування України, виходячи із розміру фактично сплаченої суми, що підтверджується розрахунковими документами, віку автомобіля та матеріального забезпечення потерпілого, але не менше 25 відсотків від вартості автомобіля вітчизняного чи іноземного виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Література:

1. Андрійчук В. Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень // Економіка АПК. 2016. № 7. С. 87-94.
2. Андрушко А. В. Деякі питання відшкодування шкоди, заподіяної працівнику внаслідок нещасного випадку на виробництві // Університетські наукові записки. 2005. № 3 (15). С. 180-184.
3. Аніщук Н. В. Застосування гендерного підходу в методології юридичної науки // Актуальні проблеми держави і права. 2013. С. 90-97.
4. Бакуменко В. Д. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку. Вісник УАДУ. 2003. № 2. С. 11-27.
5. Белевцова Я. С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02 / Белевцова Яна Сергіївна; Національна академія державного управління при Президентові України. Харків, 2011. 20 с.
6. Бігун В. С. Людина в праві: аксіологічний підхід // Філософія права. Національна академія внутрішніх справ України МВС України. 2004. С. 4 -19.
7. Боєва О. С. Відшкодування моральної шкоди внаслідок втрати професійної працездатності // Судова апеляція. 2015. № 2. С. 72-78.
8. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навчальний посібник. Київ: Олан, 2004. 311 с.
9. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять // Право України. 2000. №4. С. 37-39.
10. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. Київ: Знання, 2005. 381 с.
11. Бурка А. В. Багатосторонні міжнародні договори як гарантія реалізації права потерпілим працівником на належне соціальне забезпечення у разі трудового каліцтва чи професійного захворювання // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Т. 1. Вип. 49. С. 199-203.

12. Бурка А. В. Відшкодування моральної шкоди особам, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання: критерії визначення розміру відшкодування // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2018. Том 29 (69) № 6. С. 62-67.

13. Бурка А. В. Місце та роль міждержавних договорів, угод при врегулюванні відносин щодо соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання. Травневі наукові читання: VII Міжнародна науково - практична інтернет-конференція (Дніпро, 31 травня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 65-70.

14. Бурка А. В. Правовий аналіз двосторонніх міждержавних договорів, міждержавних та міжвідомчих угод України у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання // Право і суспільство. 2018. Вип. 2/3. С. 56-61.

15. Бурка А. В. Проблемні аспекти реалізації внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, права на соціальне забезпечення. Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-22 квітня 2017 р.). Ужгород, 2017. С.88-91.

16. Бурка А. В. Розвиток законодавства у сфері соціального забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, у незалежній Україні // Приватне та публічне право. 2017. Вип. 4. С. 63-68.

17. Бурка А. В. Санаторно-курортне лікування осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання. Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 7 березня 2019 р.) Одеса, 2019. С. 43-46.

18. Бурка А. В. Соціальне забезпечення внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання // Держава і право. 2016. Вип. 74. С. 337-349.

19. Бурка А. В. Соціальне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання в країнах Європи: Німеччині, Австрії, Швейцарії // Право та державне управління. 2019. № 1. С. 25-30.

20. Бурка А. В. Соціальне забезпечення осіб, які постраждали

внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання у незалежній Україні: основні етапи розвитку законодавства. Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 9-10 березня 2018 р.). Одеса, 2018. С.40-45.

21. Бурка А. В. Страховые выплаты в случае смерти застрахованного лица вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания // *Leges et Vita*. 2019. С. 31-35.

22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

23. Велисар Т. І. Державна соціальна допомога як елемент системи соціального захисту населення: реалії та перспективи удосконалення // *Економіка та держава*. 2015. № 12. С. 100-103.

24. Вишновецька С. В. Методологія науки трудового права: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2014. 332 с.

25. Гончаров В. О. Соціальне обслуговування як організаційно-правова форма соціального забезпечення: автореферат. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05 / Гончаров Володимир Олександрович; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2012. 20 с.

26. Гураленко Н. А. Методологічні основи правопізнання: антропологічний підхід. *Visegrad journal on human rights*. 2016. Вип. 2/2. С. 46-50.

27. ДСТУ 2391:2010. Система технологічної документації. Терміни та визначення основних понять. Київ, 2011. 38 с.

28. Дубич К. В. Історія і теорія соціального забезпечення в Україні та за кордоном: навчальний посібник. Львів: Магнолія 2006, 2017. 272 с.

29. Дубов Г. О. Методологія права: поняття, предмет та місце в системі наукового знання (за працею Р. Лукича «Методологія права») // *Держава і право*. Вип. 50. С. 54-58.

30. Дутчак А. В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку // *Молодий вчений* № 5 (45). 2017 С. 568-572.

31. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, апробація): навчальний посібник; за ред. А. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. 296 с.

32. Європейський правовий вимір гендерно чутливої політики: монографія / Оніщенко Н. М., Матвієнко О. В., Береза С. В., Томашевська М.О.; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Центр прав. дослідж. гендер. політики. Київ: Юрид.

думка, 2005. 144 с.

33. Смельяненко К. С. Позитивіський та соціологічний підходи до розуміння ефективності правового регулювання // Часопис Академії адвокатури України. 2013. Вип. 2. С. 1-6.

34. Єрмоленко В. М. Об'єкт у структурі правовідносин // Юридична Україна. 2004. №1 С. 11-15.

35. Єфремова Г. В. Поняття і сутність загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності // Форум права. 2012. № 2. С.256-260.

36. Жаровська І. М. Щодо проблем методології теорії держави і права // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: зб. наук. праць. 2015. № 827. С.138-141.

37. Жук О. Б. До питання дискусії: соціальний захист, соціальне страхування чи соціальне забезпечення. С. 1-3. URL: http://financial.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/05/%D0%96%D1%83%D0%BA_%D0%9E.%D0%91._%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf (дата звернення: 12.05.2018).

38. Заморська Л. І. Системний підхід у дослідженнях правової реальності. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. № 7. С. 38-44.

39. Заморська Л. І. Соціально-антропологічний підхід у методології сучасної юридичної науки // Антропосоціокультурна природа права: матеріали наукової конференції (Чернівці, 25-27 травня 2016 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 14-17.

40. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

41. Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. Бюджетний моніторинг // ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи ЗМФІ-П впровадження», USAID. 2015. 72 с.

42. Казанчан А. А. Види соціального забезпечення громадян в Україні: проблемні питання // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 3. С. 1-12.

43. Казанчан А. А. Соціальне обслуговування як вид соціального забезпечення громадян України // Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія: Юридичні науки: зб. наук. праць. 2013. Вип. 2. С. 42-44.

44. Каламбет С. В. Методолія наукових досліджень: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.

45. Калашников С. В. Теоретичні аспекти формування

соціальної сфери в сучасних економічних умовах // Ефективна економіка. 2016. № 1. 47 с.

46. Кириченко Ю. В. Право людини на соціальне забезпечення в Конституційних нормах України та зарубіжних держав: порівняльно-правовий аналіз // Національний юридический журнал: теорія і практика. 2014. 6 (10). С. 51-55.

47. Клеандров М. И. Кандидатская диссертация юриста: первые шаги исследователя. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: МЗ-Пресс, 2004. 85 с.

48. Козюбра М. І. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості // Право України. 2014. № 1. С 22-32.

49. Козюбра Н. И. Понятие и структура методологии юридической науки. Методологические проблемы юридической науки: сб. науч. тр. / отв. ред. Н. И. Козюбра. Київ: Наукова думка, 1990. С. 5-19.

50. Ковальчук Л. В. Соціальні послуги окремим категоріям споживачів: проблеми інституційної взаємодії // Молодий вчений. 2016. № 10 (37). С. 381-384.

51. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.

52. Коробенко Н. П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України: монографія. Київ: Вид-до Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2011. 172 с.

53. Корунчак Л. А. Проблема використання синергетичного підходу при дослідженні правових явищ // Часопис Київ. ун-ту права. 2011. № 3. С. 58-62.

54. Костицький М. В. Деякі питання юридичної методології // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 3-11.

55. Косцова І. П. Герменевтичний метод тлумачення норм права: історична та юридична дивергенція // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 827. С. 153-158.

56. Кохановский В. П. Философия и методология науки: учебник для высших учебных заведений. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 576 с.

57. Кочиморовська О.О., Пищуліна О.М. Основні напрями оптимізації систем соціального захисту в Україні: аналітична доповідь. К.: НІСД. 2012. 88 с.

58. Кравченко О. О. Соціальне обслуговування і соціальне

забезпечення як основні форми надання соціальних послуг // Проблеми соціальної роботи: психологія, філософія, соціологія. 2018. № 1 (11). С. 67-72.

59. Краснов Є. В. Ратифікація Конвенції Міжнародної організації праці № 102 як вектор вдосконалення системи соціального забезпечення України на шляху до євроінтеграції. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 2 (11). С. 140-144.

60. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження: монографія. Одеса, 2008. 328 с.

61. Кропивницький М. О. Про поняття джерел фінансування соціального забезпечення. 2016. С. 39-47. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/37235/1/8_39-47.pdf (дата звернення: 11.05.2018).

62. Кузь С. В. Теоретико-методологічні засади праворозуміння // Науково-інформаційний вісник. 2016. Вип. 1(13). С. 80-86.

63. Кунєв Ю. Д. Методологія дослідження державно-правових явищ як актуальна проблема // Право України. 2009. № 11. С. 118-123.

64. Кунєв Ю. Д. Об'єкт правознавства: системодіяльний підхід // Право України. 2008. № 3. С. 35-38.

65. Кучер В. О., Поляк С. П. Визначення розміру компенсації моральної шкоди // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. Вип. 1. С. 120-132.

66. Кучук А. М. Аксіологічний підхід до дослідження правових явищ // Підприємництво, господарство і право. 2016. № 9. С. 116-120.

67. Литвиненко В. М. Соціальні послуги у сфері соціального захисту населення: авторефер. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Литвиненко Валентина Миколаївна; Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків, 2012. 20 с.

68. Луцянова Г. Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 4. С. 33-43.

69. Мальований М. І., Бечко П. К., Бечко В. П. Соціальне страхування: навчальний посібник. Київ: Центр уч. л-ри, 2012. 496 с.

70. Медвідь А. О. Характеристика права людини на соціальне забезпечення: зміст, обсяг і межі // Держава та регіони. Серія: Право. 2016. № 3 (53) С. 39-42.

71. Мелешевич А., Яремко Т. Підходи до визначення поняття верховенства права: в пошуках консенсусу? // Українське право. 2006. Вип. 1. С. 221-231.

72. Найчук А. Аналіз і синтез як методи пізнання сутності

держави // Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць. 2015. Вип. 6. С.21-28.

73. Оборотов Ю. Аспекти розгортання методології юриспруденції // Право України. 2014. Вип.1. С. 33-39.

74. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: монографія. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.

75. Пархоменко Н. М. До визначення змісту окремих методів теорії держави і міжнародного права // Науковий вісник дипломатичної Академії України. 2007. Вип. 13. С. 144-149.

76. Пархоменко Н. М. Системність як істотна ознака джерел права // Правова держава. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2007. Вип. 18. С. 59-68.

77. Пивовар В. Я. Поняття та предмет антропології права як науки та навчальної дисципліни // Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. 2011. № 104. С. 21-23.

78. Пилипенко П.Д. Право соціального забезпечення України: навчальний посібник. 3-є вид., змін. і доп. К.: Істина. 2012. 232 с.

79. Правова система України: історія, стан та перспективи: Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / [М. В. Цвік та ін.]; за заг. ред. акад.-секр. від-ня теорії та історії держави і права, акад. АПрН України М. В. Цвіка, акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2008. Т.1. 726 с.

80. Подорожна Т. С. Місце і роль порівняльно-правового методу в методології конституційного процесу // Часопис Київського університету права. 2012. Вип. 3 С. 108-112.

81. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології: монографія / За ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. 256 с.

82. Реут А. Г. Система державної соціальної допомоги в Україні: сучасні виклики та вплив на бідність // Демографія та соціальна економіка. 2015. № 1 (23). С. 44-54.

83. Розин В. Методология: становление и современное состояние: учебное пособие. Москва, 2005. 382 с.

84. Романенко С. С. Методология і методи наукового дослідження. Київ. ІЕЕСУ. 2003. URL: snul.kdu.edu.ua/courses/NDRS/ek_3.pdf. (дата звернення: 20.02.2019).

85. Ругляк Т. М. Міжнародні акти як джерела права соціального

захисту України // Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 37. С. 120-125.

86. Рудкевич І. В. Етапи становлення та розвитку державної політики соціального захисту населення України // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 4. С. 99-102.

87. Синчук С. М., Буряк В. Я. Право соціального забезпечення України: навчальний посібник; за ред. С. М. Синчук. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2006. 318. 78 с.

88. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник. Харків: Одиссей, 2001. 384 с.

89. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1974. 776 с.

90. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. 840 с.

91. Сокурченко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Сокурченко Валерій Васильович; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Київ, 2016. 40 с.

92. Соловйов О. В. Генеза становлення та розвитку обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні // Право та інновації. 2015. № 2 (10). С.89-91.

93. Соловйов О. М. Світовий досвід соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання // Evropsky politicky a pravni diskurz. 2016. Vol. 3, Iss. 2. С. 261-266.

94. Соловйов О.В. Поняття й ознаки нещасного випадку на виробництві як страхового випадку в соціальному страхуванні // Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 5. С. 172 -176.

95. Соціальне страхування: підручник / Кириленко О.П., Толуб'як В.С., Сидорчук А.А., Стоян В.І. та ін. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2016. 516 с.

96. Шашків Б. І. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання // Право України. 2005. № 1. С. 76 -79.

97. Шашків Б. І. Теорія прав соціального забезпечення: навчальний посібник. К.: Знання, 2005. 405 с.

98. Шашченко О. До питання про зміст і напрями соціологічного право розуміння // Філософія права. 2009. №11. С. 7-9.

99. Стратегія Міжнародної організації праці. Соціальне забезпечення для всіх: розбудова мінімальних рівнів соціального захисту та всеосяжних систем соціального забезпечення: узагальнений

виклад / Міжнародна організація праці, Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Будапешт: МОП. 2013 р. URL: <http://komspir.rada.gov.ua/uploads/documents/30080.pdf> (дата звернення: 21.10.2017).

100. Стрепко В. Л. Правові засади регулювання соціальних допомог в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Стрепко Володимир Любомирович; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2007. 16 с.

101. Тарасенко В. С. Поняття і види соціальних допомог // Науковий вісник Харківського державного університету. Вип. 2. Том 2. 2014. С. 121-126

102. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: навчальний посібник; за заг. ред. В. Е. Теліпко. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.

103. Теория права и государства: учебник. Харків: ООО «Одиссей». 2006. 480с.

104. Тимофіїв Р. Відшкодування роботодавцем моральної шкоди, завданої нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням як вид соціального захисту працівників // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2016. Вип. 63. С. 142-152.

105. Третьяков О. В., Нестеренко С.В., Горстка К.В. Система страхування від нещасних випадків – дієвий важіль управління безпекою праці в країні // Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия: Безопасность жизнедеятельности. 2016. Вип. 93. С. 37-44.

106. Філософія права: навчальний посібник / О. О. Бандура [та ін.]; за ред. В. М. Костицького, Б. Ф. Чміля. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 336 с.

107. Філософія права: навчальний посібник / О. Г. Данільян, Л. Д. Байрачна, С. І. Максимов та ін.; за ред. О. Г. Данільяна. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 272 с.

108. Харитонов Л. А. Герменевтический подход к толкованию правовых норм // Криминалистика. 2011. №1(8). С. 113-117.

109. Хомич І. Ю. Особливості соціальної допомоги як форми соціального забезпечення населення України // Форум права. 2013. № 3. С. 717-724.

110. Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Донецький: РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

111. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності // Філософські та методологічні проблеми права. 2016. № 1. С.

31-45.

112. Шейко В. М., Кушнарєнко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.

113. Шемшученко Ю. С. Місія порівняльного правознавства. Порівняльне правознавство: сучасний стан та перспективи розвитку: зб. наук. праць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 25-30.

114. Шимків С. А. Нормативно-правове регулювання страхування від нещасних випадків громадян України // Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 24. С. 121-125.

115. Шумило М. М. Міжнародні стандарти в сфері соціального захисту // Університетські наукові записки. 2012. № 3 (43). С. 243-246.

116. Шумило М. М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2016. 680 с.

117. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.

118. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 232 с.

119. Burka A. Insurance payments to victims of accidents at work or occupational diseases at a stable disability // Recht der Osteuropäischen Staaten. 04/2018. S. 36-39.

120. Ihre Rechte der sozialen Sicherheit in Dänemark. Beschäftigung, Soziales und Integration. Europäische Union. 2018. 63 s.

121. Ihre Rechte der sozialen Sicherheit in Luxemburg. Beschäftigung, Soziales und Integration. Europäische Union. Juli 2018. 55 s.

URL:
https://www.cnap.lu/fileadmin/file/cnap/publications/Commission_europeenne/Ihre_Rechte_der_sozialen_Sicherheit_in_Luxemburg.pdf

122. Ihre Rechte der sozialen Sicherheit in Schweden. Beschäftigung, Soziales und Integration. Europäische Union. 2013. 39 s. URL:
http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Sweden_de.pdf (дата звернення: 12.01.2019).

123. Your social security rights in Austria. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. 57 p. URL:
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1101&langId=en> (дата звернення: 18.01.2019).

124. Your social security rights in Finland. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL:
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1109&langId=en&intPageId=45>

23 (дата звернення: 25.01.2019).

125. Your social security rights in Germany. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. 50 p. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1111&langId=en> (дата звернення: 15.01.2019).

126. Your social security rights in Luxembourg. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1120&langId=en&intPageId=4682> (дата звернення: 26.01.2019).

127. Your social security rights in Poland. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2013. 33 p. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Poland_en.pdf (дата звернення: 10.01.2019).

128. Your social security rights in Portugal. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2013. 39 p. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Portugal_en.pdf (дата звернення: 28.01.2019).

129. Your social security rights in Portugal. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1125&langId=en&intPageId=5046> (дата звернення: 17.01.2019).

130. Your social security rights in Spain. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1129&langId=en&intPageId=4794>

131. Your social security rights in Switzerland. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1131&langId=en&intPageId=4824> (дата звернення: 24.01.2019).

132. Your social security rights in United Kingdom. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Union. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1132&langId=en> (дата звернення: 15.01.2019).

Міжнародно-правові акти:

133. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // База даних «Законодавство України». URL:

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 01.11.2017).

134. Декларація прав дитини: прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення: 01.12.2017).

135. Декларація соціального прогресу і розвитку: прийнята резолюцією 2542 (XXIV) Генеральної Асамблеї від 11 грудня 1969 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_116 (дата звернення: 04.11.2017).

136. Європейський кодекс соціального забезпечення від 16 квітня 1964 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_329 (дата звернення: 01.11.2017).

137. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів від 24 листопада 1977 р. // База даних «Законодавство України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_307 (дата звернення: 05.11.2017).

138. Європейська конвенція про соціальне забезпечення від 14 грудня 1972 р. // База даних «Законодавство України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_581 (дата звернення: 06.11.2017).

139. Європейська соціальна хартія від 3 травня 1996 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 08.11.2017).

140. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 09.11.2017).

141. Конвенція про відшкодування працівникам під час професійних захворювань № 18 від 10 червня 1925 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_112 (дата звернення: 16.11.2017).

142. Конвенція про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення N 157 від 21 червня 1982 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_012 (дата звернення: 21.11.2017).

143. Конвенція про допомоги у випадках виробничого

травматизму № 121 від 08 липня 1964 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_306 (дата звернення: 01.11.2017).

144. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення від 28 червня 1952 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_011 (дата звернення: 10.11.2017).

145. Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117 від 22 червня 1962 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016 (дата звернення: 12.11.2017).

146. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_02 (дата звернення: 01.11.2017).

147. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 15.11.2017).

148. Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів № 159 від 20 червня 1983 р. // База даних «Законодавство України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_065 (дата звернення: 13.11.2017).

149. Конвенція про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення № 118 від 28 червня 1962 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_017 (дата звернення: 11.11.2017).

150. Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини від 26 травня 1995 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_070 (дата звернення: 14.11.2017).

151. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 01.11.2017).

152. Про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище: Конвенція МОП № 155 від 22 червня 1981 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050 (дата звернення: 21.01.2019).

153. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 21 лютого 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 83.

154. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09 грудня 1989 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_044 (дата звернення: 01.11.2017).

Нормативно-правові акти:

155. Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 518 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-%D0%BF> (дата звернення: 29.07.2018).

156. Деякі питання соціального захисту застрахованих осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 145 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145-2017-%D0%BF> (дата звернення: 07.07.2018).

157. Кваліфікаційні вимоги до санаторно-курортних закладів для надання послуг з лікування застрахованих осіб та членів їх сімей після перенесених захворювань і травм у реабілітаційних відділеннях: Наказ виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України від 26 жовтня 2017 р. № 198-ос // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/doccatalog/document?id=950714> (дата звернення: 05.06.2018).

158. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 26.06.2018).

159. Кодекс про адміністративні правопорушення України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1619> (дата звернення:

11.06.2018).

160. Конституція України від 28 червня 1996 р. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 01.11.2017).

161. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 20.06.2018).

162. Об утверждении Правил возмещения предприятиями, учреждениями, организациями ущерба, причиненного рабочим и служащим увечьем либо иным повреждением здоровья, связанным с исполнением ими трудовых обязанностей: Постановление Совета Министров СССР от 3 июля 1984 г. № 690 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0690400-84> (дата звернення: 01.02.2017).

163. Перелік санаторно-курортних закладів у розрізі профілів медичної реабілітації для відшкодування витрат за надані застрахованим особам послуги із реабілітаційного лікування: Наказ виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України від 30 листопада 2017 р. № 274-ос // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/952253> (дата звернення: 08.07.2018).

164. Питання медико-соціальної експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 грудня 2009 р. № 1317 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF> (дата звернення: 09.09.2018).

165. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2344-ІІІ. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2344-14> (дата звернення: 23.07.2018).

166. Про витрати на поховання та пов'язані з цим ритуальні послуги у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03 жовтня 2008 р. № 45 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1040-08> (дата звернення: 26.06.2018).

167. Про внесення змін і доповнень до Правил відшкодування

власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1994 р. № 492 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/492-94-%D0%BF> (дата звернення: 04.02.2017).

168. Про внесення змін і доповнень до Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 1997 р. № 1100 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1100-97-%D0%BF> (дата звернення: 05.02.2017).

169. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 06 грудня 2016 р. № 1774-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1774-19> (дата звернення: 25.06.2018).

170. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2148-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2148-19/page> (дата звернення: 25.07.2018).

171. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2148-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2148-19/page> (дата звернення: 25.07.2018).

172. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України від 28 грудня 2014 р. № 77-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-19> (дата звернення: 18.12.2019).

173. Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»: Закон України від 23 лютого 2007 р. № 717. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-16> (дата звернення: 14.06.2018).

174. Про державний бюджет України на 2021 рік: Закон України

від 15 грудня 2020 року № 1082-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 10.01.2021).

175. Про державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14 листопада 2019 р. № 294-IX, / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20> (дата звернення: 04.01.2020).

176. Про державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23 листопада 2018 р. № 2629-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> (дата звернення: 04.02.2019).

177. Про державний бюджет України на 2006 рік: Закон України від 20 грудня 2005 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3235-15> (дата звернення: 30.06.2018).

178. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16 листопада 2000 р. № 2109-III. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2109-14> (дата звернення 01.06.2018).

179. Про доповнення Постанови Кабінету Міністрів України від 23 червня 1997 р. № 472: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1994 р. № 71 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-94-%D0%BF> (дата звернення: 03.02.2017).

180. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 13.06.2018).

181. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 23 вересня 1999 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed19990923> (дата звернення: 09.02.2017).

Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 03 серпня 2014 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20140803> (дата звернення: 03.07.2018).

182. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 01

січня 2017 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20170101> (дата звернення: 14.02.2017).

183. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV в редакції від 27 грудня 2019 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14> (дата звернення: 14.11.2018).

184. Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2018 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 70 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2018-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2018).

185. Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2017 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2017 р. № 104 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104-2017-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2018).

186. Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2016 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 532 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2016-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2018).

187. Про затвердження Граничних розмірів витрат для відшкодування вартості одного ліжко-дня санаторно-курортного лікування потерпілого та перебування супроводжуючої особи санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання на 2020 рік: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 26 грудня 2019 р. № 10 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/967277> (дата звернення: 15.01.2020).

188. Про затвердження Граничних розмірів витрат для відшкодування вартості одного ліжко-дня санаторно-курортного лікування потерпілого та перебування супроводжуючої особи санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання на 2019 рік: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 12 грудня 2018 р. № 32 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL:

<http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/962226> (дата звернення: 15.02.2019).

189. Про затвердження Граничних розмірів витрат для відшкодування вартості одного ліжко-дня санаторно-курортного лікування потерпілого та перебування супроводжуючої особи санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання на 2018 рік: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 14 грудня 2017 р. № 72 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0072890-17> (дата звернення: 09.02.2019).

190. Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 15 листопада 2005 р. № 606 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1455-05> (дата звернення 18.06.2018).

191. Про затвердження Інструкції про порядок переказування пенсій громадянам, які виїхали за кордон, та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які проживають в Україні: Постанова правління Пенсійного фонду України від 23 квітня 1999 р. № 4-5 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0413-99> (дата звернення: 12.06.2018).

192. Про затвердження інструкції про службові відрядження в межах України та за кордоном: Наказ Міністерства фінансів України від 13 березня 1998 р. № 59 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98> (дата звернення: 21.07.2018).

193. Про затвердження Переліку медичних показань на право одержання інвалідами автомобілів з ручним керуванням: Наказ Міністерства Охорони Здоров'я України від 23 січня 1995 р. № 13 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0034-95> (дата звернення: 14.06.2018).

194. Про затвердження переліку професійних захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000 р. № 1662 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1662-2000-%D0%BF> (дата звернення: 05.10.2017).

195. Про затвердження Положення про забезпечення додатковим харчуванням потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03 листопада 2001 р. № 42 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0031-12> (дата звернення: 30.06.2018).

196. Про затвердження Положення про забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання слуховими апаратами, зубопротезуванням, очним протезуванням, окулярами, контактними лінзами, постільною та натільною білизною, постільними речами, гігієнічними виробами, перуками: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 30 листопада 2010 р. № 35 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-11> (дата звернення: 30.06.2018).

197. Про затвердження Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих унаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 25 березня 2008 р. № 23 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0545-08> (дата звернення: 24.07.2018).

198. Про затвердження Положення про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Проект постанови Фонду соціального страхування України від 2017 р. // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/doccatalog/document?id=951979> (дата звернення: 31.07.2018).

199. Про затвердження Положення про організацію, забезпечення та фінансування необхідних видів догляду за потерпілими внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03 листопада 2011 р. № 41 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0030-12> (дата звернення: 29.06.2018).

200. Про затвердження Положення про організацію лікування, медичної реабілітації та забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання лікарськими засобами та виробами медичного призначення: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 09 червня 2010 р. № 18 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0489-10> (дата звернення: 13.11.2018).

201. Про затвердження Положення про організацію професійної реабілітації (професійного навчання), перекваліфікації інвалідів внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань від 12 червня 2014 р. № 3 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0780-14> (дата звернення 09.07.2018).

202. Про затвердження Положення про спеціальну комісію Фонду соціального страхування України з питань вирішення спорів: Постановою Правління Фонду соціального страхування України від 12 вересня 2017 р. № 45 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/949813;jsessionid=413D549EBA54A5BFD5F780C33024E3E3> (дата звернення: 12.10.2018).

203. Про затвердження Порядку виплати деяким категоріям осіб з інвалідністю грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки та вартості самостійного санаторно-курортного лікування: Постанова Кабінету Міністрів України № 150 від 07 лютого 2007 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/150-2007-%D0%BF> (дата звернення: 12.07.2018).

204. Про затвердження Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 234 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/234-2014-п> (дата звернення: 16.06.2018).

205. Про затвердження Порядку відшкодування витрат за надані послуги санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих

внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 24 травня 2017 р. № 33 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/doccatalog/document?id=948241> (дата звернення: 06.07.2018).

206. Про затвердження Порядку відшкодування витрат за надані послуги санаторно-курортним закладам за вибором потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Додаток 2 до Постанови Правління Фонду від 24 травня 2017 р. № 33 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: www.fssu.gov.ua/fse/doccatalog/document?id=948241 (дата звернення: 14.12.2018).

207. Про затвердження Порядку відшкодування Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсій у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Постанова Правління Пенсійного фонду України Правління фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 04 березня 2003 р. № 5-4/4 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0376-03> (дата звернення: 11.06.2018).

208. Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. № 999 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-%D0%BF> (дата звернення: 04.06.2018).

209. Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та інших категорій населення, переліку таких засобів: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2012 р. № 321 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF> (дата звернення: 25.07.2018).

210. Про затвердження Порядку здійснення страхових виплат, призначених у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, які спричинили втрату працездатності,

особам, що виїхали за межі України: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. № 998 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998-2001-%D0%BF> (дата звернення: 19.07.2018).

211. Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 19 липня 2018 р. № 11 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011890-18> (дата звернення: 25.01.2019).

212. Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1078 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1078-2003-%D0%BF> (дата звернення: 11.06.2018).

213. Про затвердження Порядку проведення витрат на поховання у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 р. № 826 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/826-2001-%D0%BF> (дата звернення: 25.06.2018).

214. Про затвердження Порядку проведення компенсації громадянам втрати частини грошових доходів у зв'язку з порушенням термінів їх виплати: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2001 р. № 159 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/159-2001-%D0%BF> (дата звернення: 17.07.2018).

215. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF?find=1&text=%E0%EA%F2+%CD-5> (дата звернення: 23.07.2019).

216. Про затвердження Порядку та Критеріїв встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05 червня 2012 р. № 420 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1387-12> (дата звернення: 23.07.

2018).

217. Про затвердження Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 р. № 472 в редакції від 23 червня 1993 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/472-93-%D0%BF/ed19930623> (дата звернення: 03.02.2017).

218. Про затвердження Правил технічної експлуатації наземних засобів радіотехнічного забезпечення в цивільній авіації України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 08 травня 2007 р. № 381 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-07> (дата звернення: 05.10.2017).

219. Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Постанова КМУ від 26 листопада 2014 року № 675 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2014-%D0%BF> (Дата звернення: 15.08.2019).

220. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08 липня 2010 р. № 2464-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/page> (дата звернення: 04.01.2021).

221. Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати: Закон України від 19 жовтня 2000 р. № 2050-III. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2050-14> (дата звернення: 18.06.2018).

222. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15 (дата звернення: 01.11.2017).

223. Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 р. № 1266 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-%D0%BF> (дата звернення: 17.06.2018).

224. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 р. №

108/95-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.06.2018).

225. Про організацію забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації: Наказ Міністерства соціальної політики від 29 січня 2016 р. № 59 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0257-16> (дата звернення: 31.07.2018).

226. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю: Закон України від 21 березня 1991 р. № 875-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 02.07.2018).

227. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII в редакції від 14 жовтня 1992 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/ed19921014> (дата звернення: 02.02.2017).

228. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05 листопада 1991 р. № 1788-12. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 04.10.2017).

229. Про перерахування розміру страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та членам їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1053 // База даних «Законодавство України». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-pererahunnya-rozmiru-strahovih-viplat-poterpilim-vid-neshasnogo-vipadku-na-virobnictvi-ta-profesijnogo-z> (дата звернення: 27.06.2018).

230. Про порядок виплати та розміри грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2007 р. № 228 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/228-2007-%D0%BF> (дата звернення: 04.06.2018).

231. Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР: Постанова Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р. № 1545-12 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1545-12> (дата звернення: 04.10.2017).

232. Про припинення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Виконавчої дирекції Фонду

соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, їх робочих органів: Постанова Правління Фонду соціального страхування України від 14 грудня 2017 р. № 60 // База даних «Фонд соціального страхування України». URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=947828> (дата звернення 15.07.2018).

233. Про реабілітацію осіб з інвалідністю: Закон України від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 03.07.2018).

234. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 21.06.2018).

235. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 23.03.2020).

236. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n370> (дата звернення: 12.09.2019).

237. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.07.2018).

238. Siebtes Buch Sozialgesetzbuch - Gesetzliche Unfallversicherung: Gesetz vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1254 / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/ (дата звернення: 18.01.2019).

239. Sozialgesetzbuch Neuntes Buch – Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen: Gesetz vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1254 / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/ (дата звернення: 18.01.2019).

240. Über die obligatorische Unfallversicherung: Gesetz vom 28. November 1989 / Liechtensteinisches Landesgesetzblatt. URL: <https://www.gesetze.li/konso/pdf/1990046000?version=7> (дата звернення: 24.01.2019).

241. Verordnung über Kraftfahrzeughilfe zur beruflichen Rehabilitation (Kraftfahrzeughilfe-Verordnung - KfzHV): Gesetz vom 28. September 1987 (BGBl. I S. 2251) / Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: <https://www.gesetze-im->

internet.de/kfzhv/BJNR022510987.html (дата звернення: 23.01.2019).

Рішення Конституційного Суду України:

242. Рішення Конституційного Суду України від 03 червня 1999 р. 5-рп/99 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99> (дата звернення: 23.01.2019).

243. Рішення Конституційного Суду України від 08 жовтня 2008 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-08> (дата звернення: 03.07.2018).

244. Рішення Конституційного Суду України від 27 січня 2004 р. № 1-рп/2004 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-04> (дата звернення: 06.07.2018).

Акти судової влади (судова практика):

245. Аналіз судової практики у справах про відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку з ушкодженням здоров'я під час виконання трудових обов'язків: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 вересня 2011 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0010740-11> (дата звернення: 16.07.2018).

246. Постанова Бориславського міського суду Львівської області від 13 грудня 2017 р. у справі № 438/936/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71065128> (дата звернення: 16.07.2018).

247. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 11 грудня 2018 р. у справі № 857/531/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78625163> (дата звернення: 02.02.2019).

248. Постанова Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 15 листопада 2016 р. у справі № 442/6593/16-а // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62858213> (дата звернення: 30.06.2018).

249. Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 16 січня 2019 р. у справі № 1140/2202/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79229620> (дата звернення: 05.03.2019).

250. Постанова Херсонського міського суду від 08 лютого 2017 р. у справі № 766/10862/16-а // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64798502> (дата звернення: 23.07.2018).

251. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 20.09.2018).

252. Рішення Апеляційного суду в Донецькій області від 14 вересня 2017 р. у справі № 234/14392/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68922213> (дата звернення: 30.06.2018).

253. Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 31 березня 2017 р. у справі № 219/72/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65731970> (дата звернення: 20.09.2018).

254. Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 05 квітня 2017 року у справі № 219/1044/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65805099> (дата звернення: 12.06.2018).

255. Рішення Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 18 квітня 2017 р. у справі № 2/207/137/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66277404> (дата звернення: 16.09.2018).

256. Рішення Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 30 травня 2018 р. у справі № 274/1610/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74523734> (дата звернення: 04.11.2018).

257. Рішення Вищого Спеціалізовано Суду України від 15 березня 2017 р. у справі № 668/11395/15-ц // База даних «Протокол».

URL:

[https://protocol.ua/ru/vssu_vstanovlennya_faktu_sumisnogo_progivannya_bez_shlyubu_ta_faktu_perebuвання_na_utrimanni_ne_porodguyut_pravo_osobi_na_pensiyu_u_zvyazku_iz_vtratoyu_goduvalnika_\(vssu_sprava_668_11395_15_ts_vid_15_03_17\)/](https://protocol.ua/ru/vssu_vstanovlennya_faktu_sumisnogo_progivannya_bez_shlyubu_ta_faktu_perebuвання_na_utrimanni_ne_porodguyut_pravo_osobi_na_pensiyu_u_zvyazku_iz_vtratoyu_goduvalnika_(vssu_sprava_668_11395_15_ts_vid_15_03_17)/) (дата звернення: 30.01.2019).

258. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 22 серпня 2018 р. у справі № 0240/2355/18-а // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75998425> (дата звернення: 08.10.2019).

259. Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 20 березня 2019 р. у справі № 165/551/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80685589> (дата звернення: 14.05.2019).

260. Рішення Гоцанського районного суду Рівненської області від 27 липня 2016 р. у справі № 557/634/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59214740> (дата звернення: 17.06.2018).

261. Рішення Гуляйпільського районного суду Запорізької області від 31 травня 2018 р. у справі № 315/871/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74516233> (дата звернення: 02.06.2018).

262. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 31 травня 2016 р. у справі № 754/3820/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58111677> (дата звернення: 31.09.2018).

263. Рішення Дзержинського міського суду Донецької області від 01 квітня 2015 р. у справі № 225/4747/14-а // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43833126> (дата звернення: 13.06.2018).

264. Рішення Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 03 квітня 2017 р. № 210/136/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65842090> (дата звернення: 21.09.2018).

265. Рішення Дзержинського міського суду Донецької області від 01 квітня 2016 р. у справі № 225/4747/14-а. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43833126> (дата звернення: 13.06.2018).

266. Рішення Дзержинського міського суду Донецької області від 06 березня 2019 року у справі № 225/230/19 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80280096> (дата звернення: 13.04.2019).

267. Рішення Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська від 21 червня 2017 р. у справі № 209/206/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67374538> (дата звернення: 01.07.2018).

268. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 26 травня 2017 р. у справі № 755/5798/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66859484> (дата звернення: 14.07.2018).

269. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 05 липня 2018 р. у справі № 804/3865/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77071412> (дата звернення: 23.08.2018).

270. Рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 01 лютого 2019 р. № 212/9384/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79577171> (дата звернення: 21.03.2019).

Рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10 грудня 2018 р. у справі № 212/8527/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78535737> (дата звернення: 20.01.2019).

271. Рішення Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 16 серпня 2016 р. у справі № 264/2773/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59802790> (дата звернення: 20.09.2018).

272. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 04 вересня 2018 р. у справі № 1140/2202/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76470607> (дата звернення:

18.11.2018).

273. Рішення Кіровоградського адміністративного районного суду від 01 березня 2019 р. у справі № 1140/3517/18 // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80313662> (дата звернення: 24.03.2019).

274. Рішення Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 26 січня 2018 р. у справі № 235/7077/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71810418> (дата звернення: 01.02.2019).

275. Рішення Лисичанського міського суду Луганської області від 03 березня 2016 р. у справі № 415/4357/15-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57274114> (дата звернення: 07.06.2018).

276. Рішення Марківського районного суду Луганської області від 17 листопада 2016 р. у справі № 417/3161/16-а // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62772965> (дата звернення: 12.07.2018).

277. Рішення Новгородівського міського суду Донецької області від 02 жовтня 2017 р. у справі № 239/304/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69413635> (дата звернення: 23.07.2018).

278. Рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 12 березня 2018 р. у справі № 644/ 4324 /17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72871409> (дата звернення: 23.04.2018).

279. Рішення Ружинського районного суду Житомирської області від 19 жовтня 2018 р. у справі № 291/598/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77220474> (дата звернення: 12.01.2019).

280. Рішення Селидівського міського суду Донецької області від 19 січня 2017 р. у справі № 2/242/155/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64247469> (дата звернення: 18.06.2018).

281. Рішення Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 30 червня 2016 р. у справі № 682/1108/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58834027> (дата звернення: 07.06.2018).

282. Рішення Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 15 лютого 2016 р. у справі № 193/1633/15-ц. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56175856> (дата звернення: 02.06.2018).

283. Рішення Сумського окружного адміністративного суду від 21 червня 2019 р. у справі №480/1331/19// База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82597224> (дата звернення: 30.07.2019).

284. Рішення Теплицького районного суду Вінницької області від 24 травня 2016 р. у справі № 144/593/16-ц // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57854068> (дата звернення: 16.09.2018).

285. Рішення Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 12 вересня 2018 року у справі № 215/2122/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76511071> (дата звернення: 13.10.2018).

286. Рішення Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10 вересня 2018 р. у справі № 215/2293/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76739756> (дата звернення: 16.10.2018).

287. Рішення Тернівського районного суду міста Кривого Рогу від 26 квітня 2019 р. у справі № 215/1721/18 // URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/81486664/> (дата звернення: 23.05.2019).

288. Рішення Ульяновського районного суду Кіровоградської області від 21 серпня 2017 року у справі № 402/241/17 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68445022> (дата звернення: 15.06.2018).

289. Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 17 січня 2019 р. у справі № 520/10532/18 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79260530> (дата звернення: 25.02.2019).

290. Рішення Хмельницького міськрайонного суду від 26 січня 2017 р. у справі № 686/14722/16-а // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64707694> (дата звернення: 07.08.2018).

291. Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 16 листопада 2016 р. у справі № 727/5677/16-ц. // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63314684> (дата звернення: 28.07.2018).

292. Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 08 червня 2018 р. у справі № 727/4077/18 // База даних «Законодавство України». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75106706> (дата звернення: 17.12.2018).

Аналітичні та статистичні матеріали:

293. Здійснення страхових виплат потерпілим та особам, які мають право на страхові виплати в разі смерті потерпілого / Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/963406> (дата звернення: 26.03.2019).

294. Надання матеріального забезпечення застрахованим особам та проведення страхових виплат потерпілим на виробництві (членам їх сімей) за 2017 рік / Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/956083> (дата звернення: 25.03.2019).

295. На забезпечення ліками потерпілих на виробництві Фонд направив 61,7 млн гривень / Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/965666> (дата звернення: 29.08.2019).

296. Профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань за 2018 рік. / Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/951811>

(дата звернення: 21.03.2019).

297.Профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань за 2017 рік. / Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/954522>

(дата звернення: 28.03.2019).

298.Accidents at work and occupational diseases: flat rate or full reparation? European survey on the conditions of compensation for the victims - Eurogip-21/E. June 2005. 39 p.

299.Accident and Sickness insurance. Just Landed. URL: <https://www.justlanded.com/english/Sweden/Sweden-Guide/Jobs/Accident-and-Sickness-insurance> (дата звернення: 16.01.2019).

300.Accidents du travail et maladies professionnelles. Centre des liaisons européennes et internationales de sécurité sociale. URL: https://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france2.html (дата звернення: 26.01.2019).

301.Accidents at work in Spain. URL: <https://scornik.com/download/pdf/Accidents%20@%20Work.pdf> (дата звернення: 24.01.2019).

302.European Agency for Safety and Health at Work. Офіційний сайт. URL: <https://osha.europa.eu/en/about-eu-osha/press-room/eu-osha-presents-new-figures-costs-poor-workplace-safety-and-health-world> (дата звернення: 20.01.2019).

303.Gesetzliche Unfallversicherung in Frankreich. Netzwerk der Informations- und Beratungsstellen für grenzüberschreitende Fragen am Oberrhein. URL: <https://www.infobest.eu/de/themengebiete/artikel/sozialversicherung/gesetzliche-unfallversicherung-in-frankreich/> (дата звернення: 27.01.2019).

304.International Labour Organization. Офіційний сайт. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang-en/index.htm> (дата звернення: 20.01.2019).

305.Inail's history // Istituto Nazionale Assicurazione contro gli Infortuni sul Lavoro. URL: <https://www.inail.it/cs/internet/multi/english.html> (дата звернення: 28.01.2019).

306. Federal Ministry of Labour and Social Affairs. Офіційний сайт. URL: <https://www.bmas.de/EN/Our-Topics/Social-Security/statutory-occupational-accident-insurance.html> (дата звернення: 19.01.2019).

307. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Офіційний сайт. URL: <https://www.mpips.gov.pl/en/social-insurance/insurance-against-accidents-atwork-and-occupational-diseases/> (дата звернення: 22.01.2019).

308. Occupational accidents and occupational diseases. Ministry of Social Affairs and Health, Social Insurance Institution Kela, National Institute for Health and Welfare THL, Finland. URL: <https://stm.fi/en/sickness-rehabilitation/occupational-accidents-and-illnesses/> (дата звернення: 23.01.2019).

309. Portal der Arbeiterkammern. Офіційний сайт. URL: <https://www.arbeiterkammer.at/beratung/arbeitundrecht/krankheitund-dpflege/unfall/Unfallversicherung.html> (дата звернення: 23.01.2019).

310. Social security in Switzerland. AVS //AI Information Centre, Federal Social Insurance Office and State Secretariat for Economic Affairs. June 2017. URL: <https://www.ahv-iv.ch/p/890.e> (дата звернення: 24.01.2019).

311. Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2018 / Social Security. Office of Retirement and Disability Policy. URL: <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2018-2019/europe/liechtenstein.html> (дата звернення: 24.01.2019).

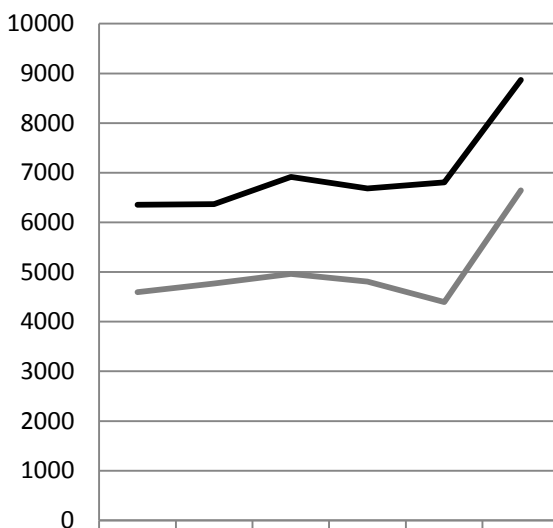
312. Social Security Programs Throughout the World: Europe // Social Security. Office of Retirement and Disability Policy. URL: <https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/20082009/europe/unitedkingdom.html> (дата звернення: 25.01.2019).

313. Unfallversicherung // Infocenter der Region Sønderjylland-Schleswig. URL: <https://www.pendlerinfo.org/pendlerinfo/de/sozialversicherung/unfallversicherung/> (дата звернення: 26.01.2019).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК № 1

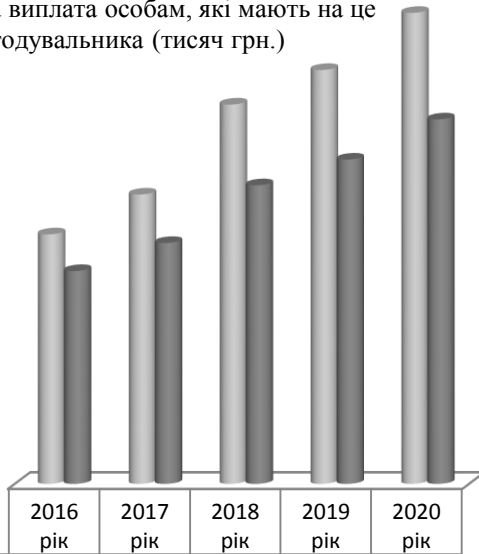
Кількість нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
— Захворювання	1764	1603	1951	1879	2410	2220
— Нещасні випадки	4592	4766	4965	4 805	4394	6646

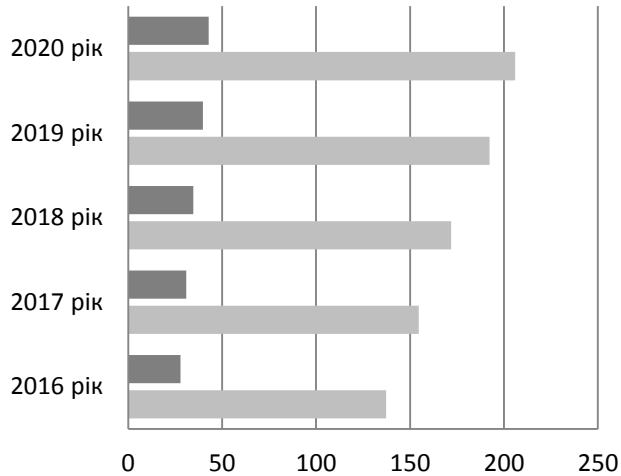
Середньомісячний розмір щомісячної страхової виплати

- Щомісячна страхова виплата потерпілим (тисяч грн.)
- Щомісячна страхова виплата особам, які мають на це право у разі втрати годувальника (тисяч грн.)

	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Щомісячна страхова виплата потерпілим (тисяч грн.)	2057,53	2385,22	3126,42	3 411,07	3 881,12
Щомісячна страхова виплата особам, які мають на це право у разі втрати годувальника (тисяч грн.)	1755,45	1986,24	2461,53	2 673,05	3 003,75

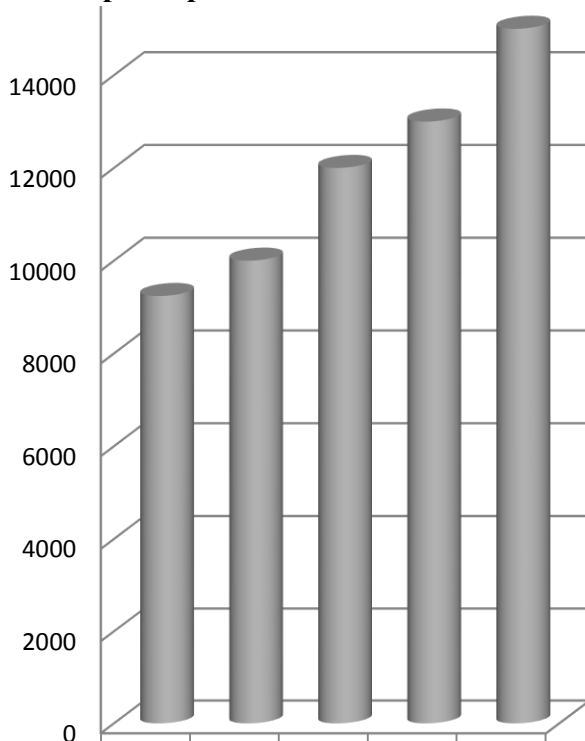
Середній розмір одноразової допомоги у разі смерті потерпілого на одну сім'ю на та одного утриманця

	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Одноразова допомога у разі смерті потерпілого на одного утриманця (тисяч грн.)	27,9	31	34,6	39,8	42,8
Одноразова допомога у разі смерті потерпілого на одну сім'ю (тисяч грн.)	137,2	154,6	171,8	192,4	206

- Одноразова допомога у разі смерті потерпілого на одного утриманця (тисяч грн.)
- Одноразова допомога у разі смерті потерпілого на одну сім'ю (тисяч грн.)

**Розмір одноразової допомоги при стійкій _____
втраті працездатності**

Розмір одноразової допомоги (тисяч грн.)	9239,39	10000,9	12000,1	13000,6	15000,7
--	---------	---------	---------	---------	---------

Наукове видання

АЛЬОНА ВАЛЕНТИНІВНА БУРКА

**СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК
НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ
ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ**

Монографія

**Відповідальний за випуск
Літературний редактор
Технічний редактор**

Підписано до друку 19.04.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 14,0.
Обл.-вид. арк. 15,1. Тираж 50. Зам. Н-1001.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.